

<http://www.jyu.fi/library/tutkielmat/304/>

KANSAINVÄLISEN INVESTOINTITOIMINNAN KEHITTÄMINEN SUOMEN LÄHIALUEILLA

Tiina Jauhiainen
19.5.1997
Pro gradu -tutkielma
Kansantaloustiede

Pro gradu -tutkielma:

Kansainvälisen investointitoiminnan kehittäminen Suomen lähialueilla

Tekijä:

Tiina Jauhiainen

Tieteenala:

Kansantaloustiede

Aika:

19.5.1997

Tekstisivut:

96

Liitteet:

6

Tiivistelmä

Tämä pro gradu -tutkielma on katsaustyyppinen selvitys, joka perustuu kirjalliseen lähdeaineistoon. Tutkielmassa on tarkoitus eri osa-alueiden kautta selvittää Suomen lähialueiden mahdollisuuksia toimia liiketoimintaympäristönä ulkomaisille investoinneille. Pietari ja Leningradin alue ovat maantieteellisesti ja kulttuuriltaan lähellä Eurooppaa, kun taas Karjala on tuntemattomampi ja perifeerinen alue. Tämä antaa mielenkiintoisen lähtökohdan tarkastella näiden alueiden investointitoiminnan kehittymistä.

Tutkielmassa etsitään vastauksia siihen, miten eri julkiset järjestöt, rahoituslaitokset ja Euroopan unioni voivat olla mukana kehittämässä lähialueiden infrastruktuuria ja edistämässä investointien kohdentumista Venäjälle ja Suomen lähialueille. Suomen roolia kansainvälisessä lähialueille kohdistuvassa taloudellisessa yhteistyössä, investointi- ja avustustoiminnassa tarkastellaan erityisesti.

Keski- ja Itä Euroopassa tapahtuneet taloudelliset ja poliittiset muutokset ovat asettaneet kansainväliset investoijat uusien haasteiden eteen. Neuvostoliitto hajosi vuonna 1991 ja entiset yhteistyöjärjestelmät ulkomaiden kanssa oli vaihdettava uusiin. Entisen Neuvostoliiton alueet elävät siirtymävaihetta kohti jonkinlaista markkinatalouden muotoa. Tässä siirtymävaiheessa länsimailla on keskeinen rooli taloudellisten olojen vakiinnuttamisessa ja investointi-ilmapiirin parantamisessa.

Suomen liittyttyä Euroopan unioniin vuonna 1995 Suomen raja on ainoa yhteinen raja EU:n ja Venäjän välillä. Suomi pyrkii vaikuttamaan EU:ssa ja kansainvälisissä rahoituslaitoksissa rahoituksen suuntaamiseksi nimenomaan lähialueilleen. Suomi toimii yhteistyössä monien kansainvälisten rahoituslaitosten kanssa ja onkin jo onnistunut saamaan merkittävää rahoitusta lähialuehankkeisiinsa.

Venäjä ja lähialueet tarvitsevat ulkomaisia investointeja ensisijaisesti infrastruktuurinsa parantamiseen. Infrastruktuuriaan parantamalla Venäjä saisi vähennettyä korkeaa maariskiään ja luotua paremmat edellytykset kansainvälisen investointitoiminnan harjoittamiselle maassa. Kipeästi ulkomaisia investointeja kaivataan rakentamisessa, teollisuudessa, ympäristönsuojelussa ja kulutustavaruotannossa. Investointeja kaivataan siis lähes kaikilla talouden ja tuotannon sektoreilla.

Suomen valtion harjoittamalla lähialueyhteistyöllä on keskeinen rooli rahoituksen suunnittelussa ja virallisten kontaktien luomisessa lähialueille. Lähialueyhteistyösopimus allekirjoitettiin vuonna 1992 ja se määrittää puitteet alueiden välisen kaupan, investointien ja yhteistyön edistämiseksi. Sopimus on tehty teknisen, ei kaupallisen yhteistyön pohjalta. Lähialueyhteistyö on EU:n politiikan mukaista ja bilateraalin yhteistyö Suomen ja Venäjän välillä jatkuu tiiviinä Suomen ollessa EU:n jäsen. Lähialueyhteistyöllä ei tosin vielä ole päästy kovinkaan merkittäviin käytännön tuloksiin ja se vaatii kehittämistä.

Avainsanat:

Venäjä, lähialueet, Pietari, Karjalan tasavalta, investoinnit, rahoitus, lähialueyhteistyö, gateway

SISÄLLYSLUETTELO

TIIVISTELMÄ

1. JOHDANTO

1.1. Johdatus tutkielman aihealueeseen	1
1.2. Tutkimusongelma ja rajaukset	3
1.3. Tutkielman lähdeaineisto ja ongelmat tilastojen tulkinnassa	5
1.4. Tutkielman rakenne	7

2. TUTKIELMAN VIITEKEHYS

2.1. Tutkielmassa käytettävät keskeiset käsitteet	8
2.2. Aikaisemmat tutkimukset	
2.2.1. Siirtymätaloudet ja kansainvälinen investointitoiminta	13
2.2.2. Investoinnit ja niiden rahoitus Venäjällä ja lähialueilla	15
2.2.3. Euroopan unionin jäsenyyden vaikutuksia itäkauppaan	18

3. VENÄJÄN TALOUSUUDISTUS

3.1. Tunnuslukuja Venäjän taloudesta	20
3.2. Suunnitelmataloudesta siirtymätaloudeksi	22
3.3. Kansainvälisen valuuttarahaston rooli Venäjän talousuudistuksessa	26
3.4. Valtion yritysten yksityistäminen	
3.4.1. Yksityistämisen prosessin eteneminen	28
3.4.2. Ulkomaisten investoijien osallistuminen yksityistämiseen	30
3.5. Sotateollisuuden konversio	32
3.6. Venäjän uusi hallinnollinen aluejako ja erityistalousalueet	33

4. PIETARIN KAUPUNKI JA LENINGRADIN ALUE

4.1. Pietarin kaupungin ja Leningradin alueen asema Venäjän Federaatiossa	35
4.2. Elinkeinorakenne Pietarissa ja Leningradin alueella	37
4.3. Ulkomaiset investoinnit Pietariin	39

5. KARJALAN TASAVALTA

5.1. Karjala - tasavalta Venäjän Federaation osana	41
5.2. Karjalan tasavallan tuotannon rakenne	43
5.3. Karjalan tasavallan ulkomaankauppa sekä investoinnit tasavaltaan	45
5.4. Karjalan tasavallan ja Suomen välinen yhteistyö	48

6. SUOMEN VALTION IDÄNPOLITIikka

6.1. Suomen Keski- ja Itä-Euroopan toimintaohjelma	51
6.1.1. Monenvälinen yhteistyö	52
6.1.2. Kahdenvälinen yhteistyö	53
6.1.3. Suomen KIE-toimintaohjelman organisaatio	53
6.2. Suomen ja Venäjän välinen lähialueyhteistyö	
6.2.1. Lähialueyhteistyösopimus	54
6.2.2. Lähialueyhteistyön painopistealueet	55
6.2.3. Lähialueyhteistyön arviointia	58
6.3. Suomen mahdollisuudet hyödyntää gateway-asemaansa	59

7. INVESTOINTITOIMINTA VENÄJÄLLÄ

7.1. Investointien tarve ja edellytykset	63
7.2. Venäjän osuus ulkomaisista investoinneista	68
7.3. Investoinnit lähialueille	70
7.4. Suomalaisen investoinnit Venäjälle ja lähialueille	72

8. INVESTOINTIEN RAHOITUS

8.1. Rahoituksen tarve ja ongelmat	73
8.2. Takuut ja riskit itä-investoinneissa	75
8.3. Kotimainen rahoitus	
8.3.1. Finnfund	77
8.3.2. Muita kotimaisia rahoituslaitoksia	78
8.4. Kansainvälinen rahoitus	
8.4.1. Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankki	80
8.4.2. Muita kansainvälisiä rahoituslaitoksia	83

9. EUROOPAN UNIONIN VENÄJÄ-POLITIikka

9.1. Euroopan unionin ja Venäjän väliset sopimukset	85
9.2. Euroopan Unionin rahoitus	86
9.3. Suomen asema EU:n Venäjä-politiikassa	90

10. JOHTOPÄÄTÖKSET

LÄHDELUETTELO

LITTEET

TAULUKKOLUETTELO

1. Suomalais-venäläisten yritysten rekisteröityminen Moskovaan, Leningradiin ja Karjalaan 1987-90	16
2. Venäjän reformikehityksen vaiheita	23
3. Kuvauksia neuvostotalouden ajalta ja nyky-Venäjältä	25
4. Ulkomaiset investoinnit Pietarissa ja Leningradin läänissä helmikuusta 1991 elokuuhun 1993	40
5. Karjalan tasavallan alueellis-hallinnollinen jako	41
6. Ulkomaisten investointien osuus kokonaisinvestoinneista vuosina 1988-93	46
7. Investointien jakauma kansallisuuden mukaan vuonna 1994	46
8. Gateway-käsitteen määritelmiä	60
9. Ulkomaiset investoinnit Itä-Eurooppaan	69
10. Tärkeimmät erot EBRD:n ja EIB:n välillä	82
11. Ohjelmat yhteistyöhön IVY-maiden kanssa 1995-1999	90

KUVALUETTELO

1. Euroopan kasvualueet	4
2. Venäjän muutoksen voimia	5
3. ja 4. Kaupan luonti ja siirtymä Suomen ollessa EY:n jäsen ja EY:n ulkopuolella	18
5. Venäjän kuukausi-inflaatio ja dollarin ruplakurssi 1994-96	21
6. Venäjän kausipuhdistettu teollisuustuotanto 1994-96	22
7. Siirtymäprosessi Venäjällä	24
8. Pietari ja Leningradin alue	36
9. Karjalan tasavallan piirijako	42
10. Karjalan tuotannon jakauma vuonna 1993	44
11. Sininen tie	50
12. EBRD:n hyväksymät rahoitushankkeet maittain vuonna 1994	81
13. EBRD:n hyväksymät hankkeet toimialoittain 1994	83
14. Tacis-avustukset maittain 1994	88
15. Tacis-avustukset toimialoittain 1994	89

LIITELUETTELO

1. Kartta: Suomi ja Venäjän lähialueet
2. Pietarin yksityistämishjelma
3. Yksityistetyt yritykset alan mukaan Pietarissa
4. Lähialueyhteistyön arviointia
5. Maapolitiikka ja maaluokitukset
6. Moody'sin ja Standard&Poor'sin investointitasot

1. JOHDANTO

1.1. Johdatus tutkielman aihealueeseen

Keski- ja Itä-Euroopassa on tapahtunut 1980-luvun lopulla ja tämän vuosikymmenen alussa radikaaleja taloudellisia ja poliittisia muutoksia, mm. Neuvostoliiton hajoaminen itsenäisiin valtioihin joulukuussa 1991. Muutokset ovat hävittäneet näiden ulkomaankaupasta riippuvaisten kansantalouksien entiset kauppaa ja taloudellista yhdentymistä koskevat yhteistyöjärjestelmät. Keski- ja Itä-Euroopan maissa taloudellisesti vakaata yhteiskuntaa on hyvin vaikeaa rakentaa yksinomaan asianomaisen maan kansallisin voimin. Talouden uudistamista ovat vaikeuttaneet hyvin monet tekijät, mm. suuri ulkomainen velka, alhainen tuottavuus ja tuotantoteknologian taso, liikkeenjohtomenetelmien puutteet, suuret ympäristöongelmat sekä puutteelliset liikenne- ja tietoliikenneyhteydet.

Siirtyminen valtiojohtoisesta komentotaloudesta markkinatalouteen on Keski- ja Itä-Euroopan maissa vaatinut ennakoitua syvällisempiä rakennemuutoksia. Tosin tähänastinen kehitys on eri maissa ollut varsin eritasoista. Kehityksen ennakointi onkin erittäin vaikeaa ja ollaankin yhä enemmän siirtymässä maakohtaisiin arvioihin. Muutosprosessien tukemiseksi ja taloudellisten vaikeuksien helpottamiseksi tarvitaan laajaa kansainvälistä avustustoimintaa. Taloudellinen tuki on osa ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa sekä kestävän kehityksen edellytysten aikaansaamista. Kaupan esteiden poistamisella ja Keski- ja Itä-Euroopan maiden integroitumisella maailmantalouteen on ratkaiseva merkitys muutosten onnistumisessa.

Länsimaiden taloudellisella tuella on siirtymätalouksien kehityksessä keskeinen merkitys. Teollistuneiden markkinatalousmaiden tuen tulee olla hyvin koordinoitua ja suunniteltua sekä harkitusti suunnattua, jotta saavutettaisiin kestäviä tuloksia. Myöskin ulkopuolisten suorat investoinnit yksityiselle sektorille ovat markkinatalouteen siirtymisessä keskeisiä. Päävastuu muutoksista on kuitenkin aina muutoksia toteuttavalla maalla itsellään. Ulkopuolinen apu on tilapäistä taloudellisten ja henkisten resurssien siirtoa, eikä avulla tule luoda pysyviä riippuvuussuhteita avunsaajien ja antajamaiden välillä. Kun tuki on oikein suunnattu, sillä voidaan vahvistaa ja nopeuttaa avuntarvitsijamaissa

tapahtuvia muutoksia.

Läntiset teollisuusmaat ja kansainväliset rahoituslaitokset ovat asettaneet avustustoiminnalleen sekä poliittisia että taloudellisia ehtoja. Näillä ehdoilla on haluttu varmistaa, että taloudellinen tuki edistää siirtymistä demokratiaan ja markkinatalouteen. Myöskin Suomi on noudattanut monenvälisen avustustoiminnan osalta kansainvälisten rahoituslaitosten määräämää ehdollisuutta.

1990-luvulla Suomen talous on joutunut suurimpaan sodan jälkeiseen murrokseen, jonka yhtenä aiheuttajana on ollut idänkaupan romahdus. Tämä mittaa yritysten ja julkisen vallan kykyä sopeutua uudenlaiseen toimintaympäristöön myös idänkaupassa. Investointivirtojen suunta on pitkään ollut Suomesta Keski-Eurooppaan. Julkisen sektorin rahoituskriisin vuoksi myös aluepolitiikka on uuden murrosvaiheen edessä. Haasteellisena tehtävänä valtiolla on suunnitella lähialueyhteistyötä siten, että julkisen sektorin investointien tuotto olisi mahdollisimman suuri. Lähialueiden kehitys vaikuttaa merkittävästi mm. Suomen kansalliseen teollisuusstrategiaan.

Bilateraalinen yhteistyö kaupan ja yhteistyön edistämiseksi Suomen ja Venäjän välillä on tärkeässä asemassa, vaikka Suomi onkin Euroopan unionin jäsen. Suomi on maailmantalouden näkökulmasta katsoen nykyään varmaankin vielä tärkeämmässä asemassa kuin ennen EU-jäsenyyttä. EU:n jäsenenä Suomi voi vaikuttaa siihen, että sen omat tavoitteet ja merkittävä asema Venäjän kauppakumppanina otetaan huomioon. Yleisesti on arvioitu, että Suomen ja Venäjän välinen taloudellinen yhteistyö olisi nyt varmemmalla pohjalla kuin ennen EU-jäsenyyttä.

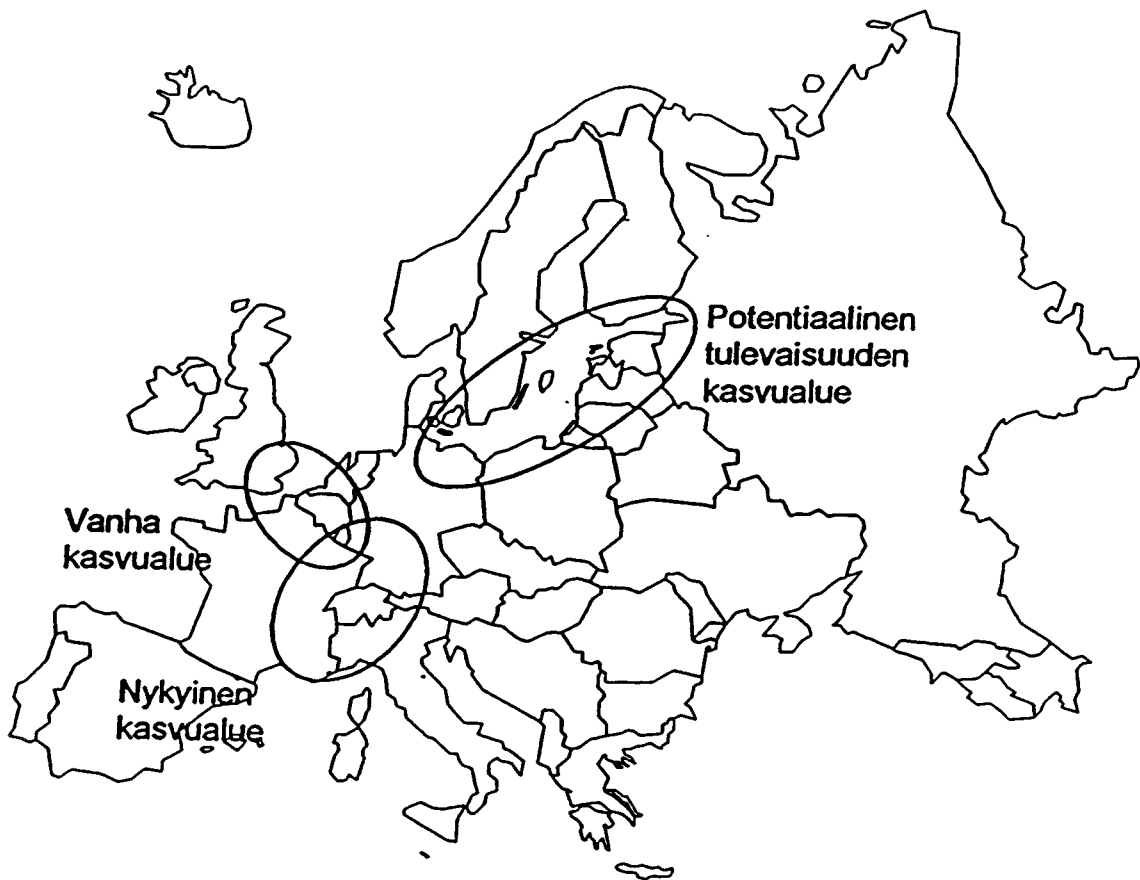
Elintasoero Suomen ja Venäjän rajalla on jyrkin koko Euroopassa. Vastaavia elintasoeroja on Puolan ja Saksan sekä USA:n ja Meksikon välillä. Neuvostoliiton hajoamisen seurauksena liiketoiminnat tälle alueelle romahtivat ja nyt Suomen valtio yrittää elvyttää tätä tukemalla suomalaisten yritysten ponnisteluja erityisesti lähialueiden markkinoiden kehittämiseksi ja kaupan elvyttämiseksi. Kansainvälisessä yhteistoiminnassa Suomi pyrkii vaikuttamaan kansainvälisten rahoituslaitosten rahoituksen suuntautumiseen lähialueille.

Lähialueilla asuu yli 10 miljoonaa ihmistä, joista 6,7 miljoonaa Pietarissa ja Leningradin alueella. Suomalaisia kiinnostavat lähialueet jo niiden luonnonvarojen, alueiden mittavan teollisuuden ympäristöpäästöjen ja väestön elinolojen Suomeen heijastumisen vuoksi. Yhteistyön yhtenä häittäpuolena on se, että alueet eivät ole riittävän itsenäisiä hallinnollisia yksiköitä. Taloudellisten rajojen puuttuminen vaikeuttaa tukitoimien ja yhteistyön rajaamista tietyille Venäjän sisäisille alueille.

1.2. Tutkimusongelma ja rajaukset

Tutkielmassa tehdään poikkileikkaus *1990-luvun alkupuolen* taloudelliseen tilanteeseen ja tapahtumiin Venäjällä ja Suomen lähialueilla. Ajanjakso sisältää monia mullistavia tapahtumia Venäjällä, joista ratkaisevimpana Neuvostoliiton hajoaminen uusiin itsenäisiin valtioihin vuonna 1991. Merkittävä tapahtuma on myöskin Suomen liittyminen EU:iin vuonna 1995, mikä vaikutti myös Venäjän ja Suomen väliseen yhteistyöhön.

Tarkoituksena on tarkastella eri osa-alueiden kautta *Venäjän ja erityisesti Pietarin kaupungin, Leningradin alueen ja Karjalan Tasavallan* investointi-ilmapiirin kehitystä ja näiden alueiden mahdollisuuksia toimia liiketoimintaympäristönä ulkomaisille investoinneille. Lähialueista ei ole rajoitettu vain Pietariin niin kuin monissa aikaisemmissa tutkimuksissa, vaan mukaan on otettu Karjalan tasavalta, koska se tarjoaa mielenkiintoisen vertailukohtan. Pietari ja Karjala ovat monilta osin toistensa vastakohtia, vaikkakin niissä myöskin on paljon yhtäläisyyksiä. Maantieteellisesti ja kulttuurillisesti, varsinkin Euroopan näkökulmasta, Pietari edustaa Venäjän länsimaisinta aluetta, kun taas puolestaan Karjala on perifeerinen ja tuntemattomampi alue. Pietari ja Leningradin lääni kuuluu eräiden määritelmien mukaan potentiaaliin tulevaisuuden kasvualueisiin Euroopassa.

KUVA 1: Euroopan kasvualueet (Viljakainen 1995, s. 18).

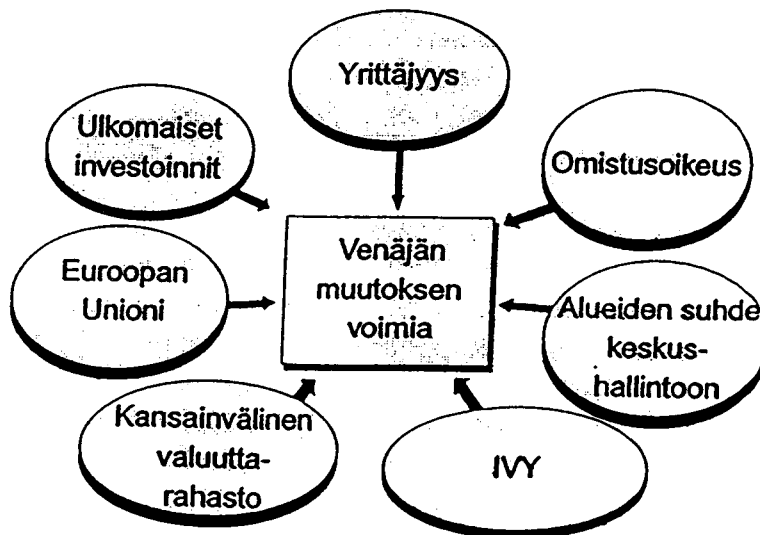
Tutkielmassa pyritään etsimään vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- *Kuinka suorat sijoitukset voisivat edistää kohdealueiden kehittymistä markkinatalouden suuntaan?*
- *Miten eri julkiset järjestöt, rahoituslaitokset, Euroopan unioni ja omalta osaltaan myöskin Suomen valtio voivat olla mukana kehittämässä lähialueiden infrastruktuuria ja parantamassa investointi-ilmapiiriä sekä edistämässä investointien kohdentumista Venäjälle?*
- *Mikä on Suomen asema kansainvälisessä lähialueille kohdistuvassa taloudellisessa yhteistyössä ja avustustoiminnassa?*

Tutkielmassa liikutaan siis lähinnä makrotasolla, eikä niinkään keskitytä yritystason ongelmiin, koska suurin osa tätä aihepiiriä käsittelevistä tutkimuksista on tehty nimenomaan yrityksen kansainvälistymisen näkökulmasta. Yrityksen ongelmia kyllä sivutaan,

koska ne kuitenkin ovat tärkeä tekijä myöskin tämän tutkielman taustalla. Tutkielman näkökulma on erityisesti *Suomesta Venäjälle* ja tällöin Suomi käsitetään nimenomaan *osana Euroopan unionia*.

Seuraava kaavio kuvaa muutoksen voimia Venäjän uudistumisessa ja nämä osatekijät muodostavat myöskin suurelta osin tämän tutkielman rungon.

KUVA 2: Venäjän muutoksen voimia. (Kahiluoto 1994, s. 4).

1.3. Tutkielman lähdeaineisto ja ongelmat tilastojen tulkinnessa

Tämä tutkielma on *katsaustyyppinen selvitys*, joka perustuu kirjalliseen lähdeaineistoon. Tutkielman aihepiiristä on Suomessa ilmestynyt viime vuosina lukuisia eri näkökohtia edustavia tutkimuksia. Turun kauppakorkeakoulun idäntalouksien yksikkö, Kauppa- ja teollisuusministeriö ja Ulkoasiainministeriö sekä muut sektoriministeriöt, Suomalais-venäläinen kauppakamari, Ulkomaankauppaliitto, Suomen Pankki ym. julkiset laitokset ovat aktiivisesti julkaisseet tutkimuksia Venäjän ja lähialueiden talouden kehityksestä,

investoinneista ja rahoituksesta. Tämän tutkielman lähdeaineisto koostuu enimmäkseen eri laitosten julkaisusarjoista ja tiedotteista sekä lehtiartikkeleista.

Venäjän tilastokeskuksen vaikeudet tuottaa luotettavia kansantalouden tilastoja, jotka kattaisivat myös uuden yritystoiminnan heikentävät osaltaan talouden ennustusten luotettavuutta. Useat johtavat tutkimusinstituutit ovat ehkä liiankin tiukasti sidoksissa eri poliittisten ryhmittymien talouspolitiikan linjatavoitteisiin. Erilaisilla tutkimuskohteiden ja aineiston painotuksilla taloudellinen tilanne saadaan näyttämään poliittisten tavoitteiden mukaiselta. (Suomalais-venäläinen kauppakamari 1995, s. 15). Huomattava osa taloudellisesta toiminnasta Venäjällä tapahtuu viranomaisten ulottumattomissa. Tämän osoittaa jo verojen keräämiseen ja tilastojen tulkintaan liittyvät ongelmat sekä se, että vaikka tilastot antavatkin melko lohduttoman kuvan, niin Venäjän talous kuitenkin toimii kohtuullisesti. (Rautava 1997, s. 35).

Neuvostoliiton hajoamisen myötä hallinnolliset vastuut ulkomaista omistusta sisältävien yritysten rekisteröimisestä ja tilastoimisesta muuttuivat. Myöskin tilastoinnin kohteena ollut yksikkö - yhteisyritys - hävisi juridisena henkilönä ja monistui miksi tahansa yritykseksi, jossa on ulkomaista omistusta tai on kokonaan ulkomaisessa omistuksessa. Tilastoaineiston ristiriitaisuuden ja epämääräisyyden lisäksi ulkomaalaisomisteisten yritysten toiminnan kuvaaminen ja mittaaminen tilastolukujen avulla on monessa suhteessa ongelmallista. Neuvostoliiton hajoaminen vaikeuttaa suoran sijoitustoiminnan kehittymisen seuraamista tilastojen avulla ja osaltaan vähentää kyseisten tilastojen luotettavuutta. (Laurila 1993, s. 34-37)

Talouden eri osatekijöistä on vaikea saada täysin luotettavaa tietoa mm. länsimaisesta käytännöstä poikkeavien tilastointimenetelmien ja yleisen taloudellisen tilanteen sekasorron takia. Mm. venäläisten teollisuuslaitosten tuottavuutta on vaikeaa vertailla kansainvälisesti, koska valuuttakurssit ovat erilaiset ja hinnat muuttuvat jatkuvasti. Jonkinlaisen kokonaiskuvan saaminen taloudesta ja sen kehityksestä on kuitenkin mahdollista, ja siihen tässä tutkielmassa tyydytäänkin.

1.4. Tutkielman rakenne

Luvussa 2 määritellään tutkielmassa käytettävien keskeisten käsitteiden sisältö. Tutkielman viitekehys rakentuu näiden käsitteiden ja aikaisemmista tutkimuksista poimitujen otteiden pohjalle. Aikaisemmista tutkimuksista on otettu lukuun mukaan vain muutamia, jotka pitkälti edustavat tutkielman aihealuetta.

Luku 3 sisältää katsauksen Venäjän talouteen siirtymävaiheessa. Investointitoiminnan kannalta luvussa esitetyt seikat ovat keskeisiä. Kansainvälisen valuuttarahaston suhtautuminen Venäjään määrää pitkälti muun taloudellisen avun ja kansainvälisten luottojen suuntautumisen Venäjälle. Valtion yritysten yksityistäminen on ollut Venäjän talousuudistuksen keskeisiä tapahtumia, johon myöskin ulkomaat ovat osallistuneet. Varsinkin Pietarin ja Leningradin alueen talouksille sotateollisuuden konversiolla on ollut suuri merkitys, koska suurin osa näiden alueiden teollisuudesta oli neuvostovallan aikana sotateollisuutta. Venäjällä on meneillään hallinnollinen aluejako ja vastuuta ulkomaisista investoinneista siirretään alueiden hoidettavaksi

Luvuissa 4 ja 5 luodaan katsaus Venäjän lähialueista Pietarin kaupunkiin ja Leningradin alueeseen sekä Karjalan tasavaltaan. Punnitaan alueiden asemaa Venäjän Federatiossa ja esitellään tuotannon rakennetta. Jonkin verran tarkastellaan myöskin ulkomaista investointitoimintaa näillä alueilla sekä yhteistyötä Suomen kanssa.

Luvussa 6 esitellään Suomen valtion harjoittamaa idänpolitiikkaa. Keski - ja Itä-Euroopan toimintaohjelma on otettu mukaan sen vuoksi, että se määrittää raamit lähialueiden kanssa tehtävälle yhteistyölle. Lähialueyhteistyösopimuksen varaan rakentuu pitkälti Suomen valtion harjoittama ns. virallinen yhteistyö tutkielman kohdealueilla. Suomen mahdollisuuksia hyödyntää gateway-asemaansa tarkastellaan luvun lopussa erikseen.

Luvussa 7 tarkastellaan ulkomaista investointitoimintaa Venäjällä ja lähialueilla. Luvussa 7.3. käsitellään suomalaisesten investointeja Venäjälle. Tämä luku on suhteellisen suppea, koska ulkomaisia, ja varsinkin suomalaisia, investointeja lähialueilla on tarkasteltu jo luvuissa 4 ja 5.

Luku 8 liittyy kiinteästi luvussa 7 tarkasteltuun investointitoimintaan, sillä tässä käsitellään noiden investointien rahoitusta. Venäjällä toimittaessa maariski on suuri ja takuut avainasemassa investointitoimintaa suunniteltaessa ja toteutettaessa. Suomalaisia ja kansainvälisiä rahoituslaitoksia on lyhyesti käsitelty luvuissa 8.3. ja 8.4..

Euroopan unionin Venäjä-politiikkaa on käsitelty *luvussa 9*. Unionin ja Venäjän välinen yhteistoiminta perustuu kumppanuus- ja yhteistyösopimukseen. Venäjälle suuntautuvassa unionin rahoituksessa keskeisenä on TACIS-ohjelma, johon myös Suomi unionin jäsenenä on päässyt hyvin mukaan rahoitettaessa lähialueiden hankkeita.

2. TUTKIELMAN VIIITEKEHYS

2.1. Tutkielmassa käytettävät keskeiset käsitteet

Lähialueet

Suomen lähialueella tarkoitetaan yleensä Pietarin talonniemimaata, Arkangelin ja Barentsin meren alue Venäjän lähialueisiin katsotaan kuuluvaksi kaupunki (Sankt Petersburg), Leningradin (Respublik Karelii) ja Murmanskin aluetutkimuksissa edellä mainitut neljä aluetta. Kuitenkin venäläisissä tilastoissa ja seuraavasti: luoteiset talousalueet (Pietarin ka. talousalueet (Karjalan tasavalta ja Murmanskin alue) alueita koskevaa tilastoaineistoa käsiteltäessä.

Lähialueyhteistyö

Lähialueyhteistyöstä puhuttaessa tarkoitetaan usein laajasti kaikkea suomalaisten (niin luonnollisten kuin juridistenkin henkilöiden) lähialueella harjoittamaa yhteistoimintaa. Suomen ja Venäjän välille laadittiin vuonna 1992 ns. lähialueyhteistyösopimus. Tämän sopimuksen mukainen yhteistyö on kuitenkin ymmärrettävä suppeasti. Ensiksikin on

MORO
Pitkös mun
laittaa tämä
Suoraan menentään
sille Vuoniselle vai
miten Kerro sähköpostilla!
KTM: öön meni 10
T: Mika

kysymys Venäjän puolella toteutettavista yhteishankkeista, joista on sovittu toimivaltaisten viranomaisten kesken ja/tai virallisissa yhteistyöelimissä. Toisaalta kysymys on hankkeista, jotka Suomen puolelta rahoitetaan kokonaan tai osittain budjettivaroin. Kysymys on teknisestä avusta: selvityksistä, suunnittelusta, neuvonnasta, koulutuksesta jne. Eräillä aloilla tulevat kysymykseen myös investointiavustukset. Lähialueyhteistyössä keskeisessä asemassa on keskinäisen kaupan ja muun yritystoiminnan edistäminen, mutta kauppa ja taloudellinen yhteistyö eivät sinänsä kuulu lähialuesopimuksen piiriin, vaan niistä on sovittu eri sopimuksessa. Myöskään lähialuemäärärahoja ei ole tarkoitettu suoraan yritystukeen. (Perheentupa 1994, s.23).

Lähialueyhteistyö voidaan määritellä lyhyesti seuraavasti: Suomen ja Venäjän viranomaisten ja yritysten yhteistyötä hankkeissa, joita toteutetaan Murmanskin alueella, Karjalan Tasavallassa, Leningradin alueella ja Pietarin kaupungissa. Hankkeiden suunnitteluun, rahoitukseen ja toteutukseen voivat osallistua myös kolmannet maat ja kansainväliset organisaatiot. Tätä määritelmää käytetään tässä tutkielmassa.

Investoinnit

Ulkomaisten suorien sijoitusten määritelmä muuttuu sitä mukaa, kuka tai mikä taho sitä toteuttaa. Esimerkiksi teollisilla organisaatioilla määritelmä on erilainen kuin kansainvälisen rahoituksen asiantuntijoilla. Seuraavassa kolme hieman toisistaan poikkeavaa määritelmää, jotka kuitenkin sisällöltään ovat melko samanlaisia.

Tauno Tiusanen on määritellyt *suorat ulkomaiset sijoitukset (foreign direct investments FDI)* investoinneiksi, joissa riskipääomaa toisesta maasta investoidaan suoraan toiseen maahan. Suoria ulkomaisia sijoituksia voi olla monenlaisia, mm.:

- ulkomainen investoija perustaa uuden kokonaan omistamansa yrityksen kohdemaahan (ns. greenfield-investointi)
- ulkomainen investoija perustaa yhteisyrityksen paikallisen kumppanin kanssa
- ulkomainen investoija hankkii ulkomailla sijaitsevan yrityksen, jossa investoijan omistus voi olla joko täydellinen tai osittainen. (Tiusanen 1994, s. 34).

Bellakin ja Luostarisen määritelmän mukaan *suorat ulkomaiset sijoitukset* perustuvat pitkäaikaisiin suhteisiin ja pysyvään kiinnostukseen kohdemaassa asuvan osapuolen ja suoran ulkomaisen investoinnin tehneen (investoija) subjektin välillä. Investoijan tarkoitus on käyttää merkittävää vaikutusvaltaa toisessa valtiossa sijaitsevan yrityksen hallinnossa. Suora investointi käsittää sekä alkutoiminnot kahden osapuolen välillä että kaikki (sisäiset ja ulkoiset) toiminnot heidän välillään ja tytäryhtiöiden välillä. *Investoija* voi olla yksityinen henkilö, julkinen tai yksityinen yritys, valtio, joukko yksityisiä henkilöitä tai joukko yrityksiä, joilla on suora investointi-yritys (tytäryhtiö, osakas tai haaraliike), joka toimii muussa kuin investoijan kotimaassa. (Bellak & Luostarinen 1994, s. 7).

Merja Kaarre jakaa määritelmässään *suorat ulkomaiset sijoitukset* portfolio-sijoituksiin tai suoriin sijoituksiin. Portfolio-sijoituksella tarkoitetaan sijoituksen tekemistä yritykseen ja yrityksen arvopapereiden hankintaa ilman, että ne antavat mahdollisuutta määräysvallan hankintaan yrityksessä. Suoran sijoituksen erottaa portfolio-sijoituksesta se, että siinä hankitaan yrityksestä määräysvalta ja luodaan pysyvä taloudellinen suhde. (Kaarre 1995, s. 5).

Tässä tutkielmassa sijoituksilla ja investoinneilla tarkoitetaan pääasiassa suoria sijoituksia, ellei toisin ole mainittu. Myöskin käsitteitä *sijoitus* ja *investointi* käytetään rinnakkaisina, ellei asiayhteydessä erikseen ole mainintaa muusta.

Taloudellinen yhteistyö ja tuotannollinen yhteistoiminta

Taloudellisessa yhteistyössä tuotannollisella yhteistoiminnalla on keskeinen sija. Aikoinaan sosialistisen integraatioyhteisön SEV:n piirissä tuotannolliseen yhteistoimintaan ja erikoistumiseen pyrittiin valtioiden välisillä sopimuksilla ja keskitetyllä suunnittelulla. Kapitalististen markkinatalousmaiden piirissä tuotannollista yhteistoimintaa ja erikoistumista hoitavat yritykset ostamalla ja myymällä toisiaan sekä tekemällä keskinäisiä tuotannon tai markkinoiden rationalisointisopimuksia. Talouden yleinen lainalaisuus on markkinoiden laajentumisen tarve sekä tuotannon ja sen tuottamien tuotteiden monimutkaistuminen sekä sen aiheuttama uuden tuotannon suhteellinen kallistuminen.

Tuotannollisen yhteistoiminnan tarve (teknologian siirto jne.) oli eräs tärkeimpiä syitä miksi Neuvostovaltio aloitti perestroikan ja hajotti talousjärjestelmänsä. Eristäytyneenä sen tuotantoteknologia jäi suuresti jälkeen maailman teknologian kehityksestä. Eräänä syynä tähän on ollut valtava byrokratia, mikä on estänyt ulkomaisia kontakteja ja hidastanut yhteistoimintaa. Ongelmana ei pelkästään ole monopolisoituminen tai keskitetty suunnittelu vaan myöskin ulkoisten kontaktien estäminen. Mikäli tuotannollista yhteistoimintaa ei laajenneta ja laajamittaisesti siirretä maahan tekniikkaa, teknologiaa ja tietotaitoa, taloudellinen kriisi vain syvenee, tuotanto laskee, tuotteet vanhentuvat ja niiden hinnat nousevat. (Linnainmaa 1992, s. 47-51)

Tuotannollinen yhteistoiminta lyhyellä aikavälillä on sidoksissa alueen infrastruktuuri-investointeihin ja niiden rahoitukseen. Tällaisia kohteita ovat alueen rakentaminen, energiaratkaisut, julkisen liikenteen kunnostaminen ja ympäristöinvestoinnit. Pitkän aikavälin tuotannollisen yhteistyön muotoja ovat alihankinnat sekä teollisuuden yhteistyö tutkimuslaitosten kanssa. Toistaiseksi tuotannollista yhteistyötä Suomen ja Venäjän välillä on ollut melko vähän. (Hyvärinen 1993b, s. 88).

Suunnitelmatalous, markkinatalous ja siirtymätalous

Suunnitelmatalouksissa poliittiset päätöksentekijät ratkaisevat tuotannon käynnistämisen: mitä tuotetaan, miten tuotetaan ja kenelle tuotetaan. Suunnitelmataloudessa on runsaasti toimintaa, jota voitaisiin markkinatalouden käsitteistössä kutsua monopoliksi (tässä tapauksessa valtion monopoli). Jo Adam Smith aikoinaan totesi, että "monopoli on hyvän liikkeenjohdon suuri vihollinen". Kilpailun puute johtaa tehottomaan taloudenpitoon, koska teknisten uudistusten käyttöönotto saattaa viivästyä.

Markkinataloudessa ei yksittäinen henkilö tai virasto voi päättää yrityksen puolesta, mitä tuotetaan, miten tuotetaan ja kelle tuotetaan, vaan nämä kysymykset ratkeavat markkinoiden hintamekanismien kautta. Markkinataloudessa toimivien yritysten päätöksentekotapa johtaa suurempaan tehokkuuteen, koska informaatio markkinoilta tulee suoraan yritykseen eikä hierarkkisen hallintokoneiston kautta. (Männistö & Rikkonen 1992, s. 78-89).

Siirtymätalous on näiden edellä mainittujen talousjärjestelmien välimuoto, jossa entinen suunnitelmatalous pyritään mukauttamaan markkinatalouden olosuhteisiin. Tavallisimmin tästä siirtymäprosessista ei ole tuloksena länsimaiden kaltainen markkinatalous, vaan jonkinlainen suunnitelma- ja markkinatalouden välimuoto. Siirtymätalousvaiheessa ovat tällä hetkellä mm. Itä-Euroopan maat ja entisen Neuvostoliiton valtiot.

Gateway ja kohdealue

Vuonna 1993 Ulkoasiainministeriö määritteli *gateway*-käsitteen seuraavasti: gateway toimii kahden kulttuurillisesti, poliittisesti, lainsäädännöllisesti tai taloudellisesti erilaisen alueen välissä. Se vähentää kahden erilaisen liiketoimintakulttuurin törmäystä ja näin pienentää yritysten riskiä. Toisaalta yritykset hyödyntävät jonkin alueen kehittyneitä palveluita, infrastruktuuria tai tietotaitoa helpottamaan pääsyä kolmannelle alueelle, jossa toimiminen on muuten hankalaa. Toisaalta alueella voi olla luonnollinen asema kansainvälisten kuljetusreittien solmukohdassa, josta on edulliset jatkoyhteydet ja riittävä infrastruktuuri.

Kohdealue voidaan määritellä alueeksi, joihin gatewayn kautta pyritään. Asiakkaita ovat yritykset, jotka käyttävät gatewayn tarjoamia palveluja hyväkseen. Asiakkaita voivat olla ulkomaiset yritykset, valtiot ja yhteisöt kansainvälisen avun antajina lähialueille ja yksityiset ihmiset. Toimintamuotoja ovat etabloituminen gatewayn alueelle tarkoituksena toimia kohdealueella, yhteistoiminta gatewayn yritysten kanssa sekä kohdealueella että gateway-alueella ja gatewayn infrastruktuuri- ja asiantuntijapalvelujen käyttö. (Ulkoasiainministeriö 1993a, s. 1-3).

Aluepolitiikka ja alueellinen kilpailukyky

Kansantalouksien eri alueet kehittyvät eri tahtiin riippuen alueen sijainnista, tulonsiirroista alueelle, elinkeinorakenteesta ym. *Aluepolitiikan* keinoin pyritään tasoittamaan alueiden välisiä kehityseroja edistämällä jälkeenjääneiden alueiden taloudellista kehitystä ja parantamalla niiden *alueellista kilpailukykyä*. Yrityksille on jaettu tukiaisia, jotta ne sijoittaisivat toimintojaan kehitysalueelle. Tällä aluepolitiikan keinolla ei kuitenkaan kovinkaan tehokkaasti ole onnistuttu edistämään talouden kehitystä kohdealueilla. Kehitysalueesta ei

välttämättä tule yrityksen osatoimintojen kilpailuetua vahvistavaa tukikohtaa. Aluepolitiikassa ollaankin menossa kohti verkostoitumisen periaatetta eli kehitetään klustereita ja ryväsmagneetteja (esim. yliopistot, tutkimuslaboratoriot, erikoistunut perusrakenne tai koulutetun työvoiman varanto), jotka olisivat tukiaisia tehokkaampia pitkällä aikavälillä. Kun löydetään vahvat perusalueet ja rakennetaan niiden varaan maantieteellisesti keskittyneitä yritysryppäitä, aluepolitiikalla saavutetaan suurempi tehokkuus. Yksi toimiala luo kysyntää toisten alojen panoksille. (Porter 1990, s. 1-30).

2.2. Aikaisemmat tutkimukset

2.2.1. Siirtymätaloudet ja kansainvälinen investointitoiminta

Siirtymätalouksien kehitystä on Suomessa tutkinut erityisesti Tauno Tiusanen. Seuraavassa joitakin otteita hänen tutkimuksistaan vuosilta 1994-95.

Suorat ulkomaiset investoinnit ovat eräitä merkittävimpiä ilmiöitä maailmanlaajuisessa taloudellisessa kehityksessä sotien jälkeisellä aikakaudella. Erityisesti viimeisten parin vuosikymmenen aikana on vallinnut kansainvälisten investointien buumi. Pääosa investoinneista on suuntautunut arvopapereihin, mutta yhä suurempi merkitys on myös pitkäaikaisilla sijoituksilla teollisuuteen ja rahoituspalveluihin. Investoinneista on tullut tärkeä tekijä maailman taloudessa, sillä yhä enenevässä määrin maailman investoinnit, eikä niinkään maailman kauppa, määräävät kansainvälistä taloutta. Perinteisesti investoinnit ovat seuranneet kauppaa, mutta nyt kansainvälinen kauppa on yhä enemmän tulossa riippuvaiseksi investoinneista.

Ratkaiseva kysymys siirtymätalouksissa on se, osallistuvatko ne, ja onko niillä ylipäätään resursseja osallistua kansainvälistymisprosessiin seuraavan kahden vuosikymmenen aikana vai joutuvatko ne jättäytymään tämän kehityksen ulkopuolelle. Tärkeä tekijä tässä on se, pystyvätkö siirtymätaloudet houkuttelemaan suoria ulkomaisia investointeja, jotka edistäisivät erikoistumista tuotannossa, edistäisivät kilpailukykyä paikallisilla markkinoilla ja sysäisivät taloudet kasvuun. Jos siirtymätaloudet eivät pysty osallistumaan maailmanlaajuisen suorien ulkomaisten investointien jakoon, ne eivät luultavasti koskaan pysty kuromaani kiinni idän ja lännen välistä elintasokuilua, joka on perimää kommunismin ajoilta.

Luonteenomaista entisille suunnitelmatalouksille on se, että pääomapanostuksia on käytetty tehottomasti. Suorat ulkomaiset investoinnit ovat paras keino edistää tehokkuutta näissä talouksissa, koska se luo kanavan, jonka kautta korkealaatuista pääomaa voidaan siirtää. Pääoman puute (laadullinen ja määrällinen) siirtymätalouksissa ei kuitenkaan takaa suorien ulkomaisten investointien virtaa. Jälki-kommunistisen ajan ensimmäisinä vuosina suorat ulkomaiset investoinnit myöskin siirtymätalouksiin ovat lisääntyneet huomattavasti, mutta tämä on kuitenkin ollut melko vaatimatonta kansainvälisesti vertailtuna. (Tiusanen & Berry 1995, s. 16-17)

Siirtymäprosessin aiheuttamia vaikeuksia on kuitenkin edes jonkin verran pystytty lievittämään suorilla ulkomaisilla investoinneilla. Selvästikin monet länsimaiset yritykset ovat huomanneet, että suora vienti siirtymätalouksiin ei tarjoa sopivaa ratkaisua pitkällä aikavälillä ja ne ovatkin sen vuoksi siirtäneet tuotantoa itään minimoidakseen kustannuksia ja tarjotakseen halpoja tuotteita paikallisilla markkinoilla. Suorat ulkomaiset investoinnit kuitenkin selvästi luovat epätasaista taloudellista kehitystä siirtymätalouksissa, kun isäntämaat käyttävät investointien kriteereinä kohdealueiden taloudellisia indikaattoreita eivätkä humanistisia tarpeita. Tällä hetkellä lännen rahallinen apu ja investoinnit eivät ole tarpeeksi suuria poistamaan kaikkea muuttopainetta idästä. Valtioiden väliset liiketoiminnat ovat keskittyneet teolliseen maailmaan ja kerääntyneet alikehittyneissä maissa ainoastaan erityisalueille. Niinpä suurin osa siirtymätalousmaiden väestöstä eivät pysty hyödyntämään kansainvälistymisen tuomaa kehitystä. (Tiusanen & Berry 1995, s. 25).

Onkin siis odotettavissa, että siirtymäprosessi, johon osallistuvat ulkomaat, johtaa epätasaiseen jälki-kommunistisen varallisuuden uudelleenjakoon. Siirtymätalouksien kansainvälistyminen hyödyttää siis melko yksipuolisesti ulkomaisia yrityksiä, joilla on pääomaa, kun taas siirtymätalouksien omat yritykset eivät nauti pääoman viennin vapaudesta tai niillä ei edes ole riittävästi pääomaa vietäväksi. Tämä epätasainen kilpailu voi olla siirtymätalouksien kannalta jopa tuhoisaa. Investoinneilla ja ehdollisilla luotoilla päätöksenteko siirretään idästä länteen. Tällä prosessilla olisi lukemattomia seurauksia idän sosiaaliselle ja taloudelliselle elämälle. Euroopan tasapainoisen kehityksen etujen mukaista on seurata tätä kehitystä tarkasti. (Tiusanen 1994, s. 26-33).

On todennäköistä, että siirtymän ensimmäisinä vuosina siirtymätaloudet houkuttelevat jonkin verran portfolio-investointeja ulkomailta, mutta mitkään niistä eivät ole huomattavia. Yksityiset ja institutionaaliset investoijat eivät varmaankaan voi riittävästi arvioida vasta perustettujen yhteisosakeyhtiöiden tai yksityistettyjen yksiköiden riskejä. Vie aikaa organisoida ja kehittää sekundäärimarkkinat osakkeille, joita epäilemättä pidetään erittäin riskialttiina sijoituksina seuraavina vuosina. Siksi on tärkeää kaikille siirtymätalouksille houkutella suoria sijoituksia ulkomailta. (Tiusanen 1994, s.34).

2.2.2. Investoinnit ja niiden rahoitus Venäjällä ja lähialueilla

Laurilan artikkelissa vuodelta 1993 "Suoran sijoitustoiminnan kehittyminen Venäjällä ja Suomen lähialueella" käsitellään otsikon mukaisesti sijoitustoimintaa sekä yritystoiminnan institutionaalisia ja alueellisia edellytyksiä. Artikkelissa sivutaan myös yksityistämisen ja yleensäkin talousuudistuksen vaikutusta ulkomaiseen sijoitustoimintaan. Laurila on käyttänyt tutkimuksessaan ainoastaan Goskomstatin tilastoja edes jonkinlaisen selvyyden saamiseksi sijoitustoiminnasta. Tutkimuksessa törmätään Venäjän tilastoinnin puutteellisuuden sekä Venäjän taloudellisen epävakauden aiheuttamiin ongelmiin. Selvää yksiselitteistä kuvaa sijoitustoiminnasta Venäjällä ja erityisesti lähialueella tilastoihin perustuen on lähes mahdotonta saada.

Laurila tutkii ulkomaista sijoitustoimintaa yritysten lukumääriin ja sijoituksiin perustuen. Tutkimuksessa on tilastoja Venäjällä rekisteröidyistä ja toimivista yrityksistä. Erityisen suuri osuus Venäjällä rekisteröidyistä ulkomaalaisomisteisista yrityksistä on kulutustavara-tuotannon ja erilaisten palveluiden alalla. Yrityksen rekisteröinti ei todellakaan merkitse sitä, että yritys tulisi käytännössä koskaan toimimaan, vaan suurin osa rekisteröidyistä yrityksistä näkyy vain "paperilla".

Tilastoista on nähtävissä myös, että suomalais-venäläinen yritystoiminta ei olekaan keskittynyt vuosina 1987-90 Moskovaan, vaan suomalaisyrittäjät ovat edenneet toisaalta Moskovaan ja toisaalta Pietariin ja Karjalaan melko samanaikaisesti.

	Moskova	Leningrad	Karjala
1987	1	1	0
1988	6	7	0
1989	31	20	11
1990	24	16	10

TAULUKKO 1: Suomalais-venäläisten yritysten rekisteröityminen Moskovaan, Leningradiin ja Karjalaan 1987-90, luvut yritysten lukumääriä. (Laurila 1993, s. 42).

Karjalan tasavallassa suomalaisyritykset ovat kiinnostuneita lähinnä metsä- ja puunjalostusteollisuuden mahdollisuuksista. Leningradin alueella kiinnostavimpia aloja ovat olleet matkailu, kauppa ym. palvelut. Karjalan tasavalta ja Murmansk ovat jääneet Pietarin kaupungin ja Leningradin alueen varjoon kilpailussa ulkomaisista investoinneista. Kuitenkin Karjala ja Murmansk tarjoavat ulkomaiselle sijoitustoiminnalle luonnonvaroiltaan huomattavasti rikkaamman ympäristön kuin Pietari ja Leningradin alue. Nämä Euroopan näkökulmasta perifeeriset alueet vain ovat jo maantieteellisestikin ja puutteellisen infrastruktuurinsa vuoksi vaikeammin saavutettavissa. Laurila näkee kuitenkin mahdollisuudet ulkomaisen sijoitustoiminnan kehittymiselle tulevaisuudessa myöskin näillä alueilla. Tämän suuntainen kehitys vaatii kuitenkin liiketoiminnallisten olojen vakauttamista ja selkeyden saamista päätöksentekoon alueellisten paikallishallintojen ja keskushallinnon välillä.

"Investointien rahoitus Pietarissa" on *Kahiluodon* vuonna 1994 Kauppa- ja teollisuusministeriölle laatima tutkimus. Tutkimuksen tavoitteena on kuvata ja analysoida investointien rahoituksen problematiikkaa Pietarissa, ongelmien syitä sekä esittää ongelmiin ratkaisumalleja. Tutkimus on tilannekatsaus Pietarissa mahdollisiin rahoitusratkaisuihin. Tutkimus perustuu suomalaisten ja venäläisten asiantuntijoiden kanssa käytyihin keskusteluihin sekä kirjalliseen aineistoon.

Tutkimuksessa investointeja tarkastellaan yrityksen näkökulmasta eikä niinkään valtioiden välisistä suhteista. Aluksi tarkastellaan Venäjän makrotaloudellista tilannetta talouden eri tekijöiden pohjalta. Lainsäädännölle ja alueellisen hallinnon kehittymiselle on annettu tässä tarkastelussa keskeinen sija. Seuraavaksi tarkastelun kohteena ovat Pietarissa toimivat rahoituslähteet ja niiden rooli investointien houkuttelemisessa kohdealueelle eli Pietariin.

Erikseen käsitellään myös ulkomaisten rahoituslaitosten (esim. EBRD ja EU:n rahoitusohjelmat) toimintaa Pietarissa ja niiden merkitystä investointien rahoittamisessa. Pietarin yritysmaailman kuvaus koostuu yritystoiminnan lähtökohtien tarkastelusta (mm. teollisuus, yritysten velkaantuneisuus) ja valtion toimenpiteiden tuomista uudistuksista (mm. yksityistäminen).

Lopuksi tarkastellaan suomalaisten yritysten rahoitusratkaisuja Pietarissa. Tässäkin lähtökohtana on yksittäisen yrityksen toiminta kohdealueella. Investointitoimintaa vaikeuttavina tekijöinä mainitaan mm. maariski, omistusoikeuden puutteellinen määrittely, voiton kotiuttaminen, verotus, lait ja määräykset ja ympäristöriskit. Suosituin toimintatapa Pietarin alueella on täysin ulkomaalaisessa omistuksessa oleva yritys.

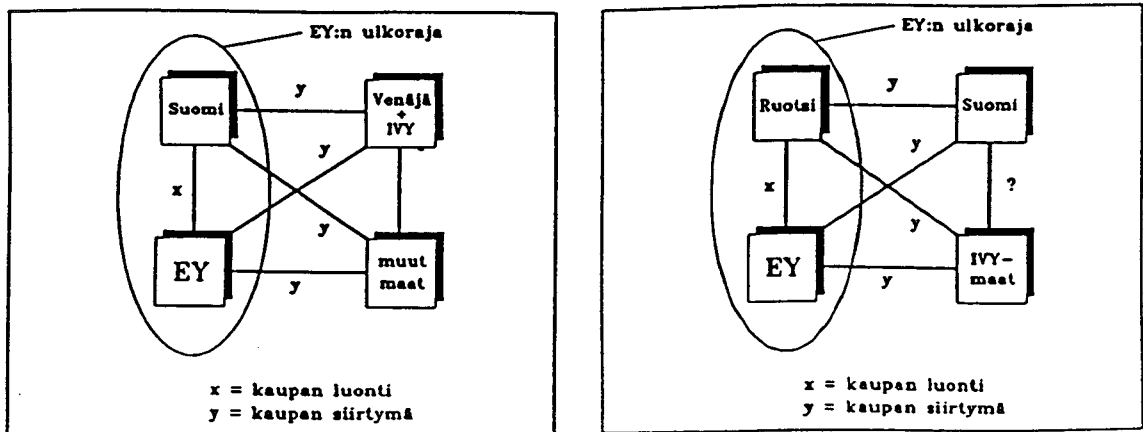
Suurimmat investointitarpeet Pietarissa painottuvat kulutustavarasektoriin, kevyeen teollisuuteen ja high techiin. Pietari on luonnonvaroiltaan köyhä alue, ja sen vahvuutena nähdäänkin lähinnä sen maantieteellinen asema, joka antaa sille mahdollisuuden toimia kaupan ja liikenteen keskuspaikkana. Ulkomainen investoija törmää vieläkin moniin lainsäädännön puutteellisuuksista ja paikallisten virkamiesten mielivaltaisuudesta johtuviin ongelmiin Pietarissa. Lainsäädännön selkeyttäminen ja alueellisen hallinnon kehittäminen nähdään erityisen tärkeinä Pietarin tulevaisuudelle toimia investointien kohdealueena. Suomalaiset ja muut ulkomaiset yritykset ottavat tuntumaa Pietarin markkinoihin aluksi perustamalla edustustoja ja myyntitoimistoja. Investointeja tukevat osaltaan kansainvälisten rahoituslaitosten myöntämät lainat ja muut avustukset. Suomen julkisen hallinnon rooli ja Suomen asema EU:n jäsenenä nähdään myös tärkeinä Pietarin infrastruktuurin kehittämisessä.

Vuonna 1995 ilmestyneessä *Kaarten* tutkimuksessa "Suorat ulkomaiset investoinnit telealalla Pietarissa ja Virossa" selvitetään suorien ulkomaisten sijoitusten esteitä ja motiiveja erityisesti telealalla, mutta myöskin yleisemmällä tasolla. Tutkimuksen mukaan merkittävimpiä suoriin ulkomaisiin sijoituksiin vaikuttavia makrotalouden tekijöitä ovat kohdemarkkinoiden koko ja kasvupotentiaali, ostovoima ja markkinoiden heikkous, investointi-ilmapiiiri, suorien ulkomaisten sijoitusten oikeudelliset puitteet sekä kohdemaiden kilpailutilanne. Mikrotasolla suorat ulkomaiset sijoitukset ja niiden motiivit liittyvät yritysten kansainvälistymisprosessiin.

2.2.3. Euroopan unionin jäsenyyden vaikutuksia itäkauppaan

Turun kauppakorkeakoululle vuonna 1993 tekemässään tutkimuksessa "Suomen EY-jäsenyys ja itäkauppa" *Hahl* selvittää Suomen mahdollisen EY-jäsenyyden vaikutuksia Suomen kauppaan ja muuhun talousyhteistyöhön IVY-maiden ja erityisesti Venäjän kanssa. Jäsenyyttä yhteisössä verrataan jäsenyyteen ETA:ssa. Koska tutkimus on laadittu aikana, jolloin Suomi ei vielä ollut liittynyt Euroopan yhteisöön käytetään tässä lyhennettä EY. Lähteinä tutkimuksessa on käytetty kirjallisten lähteiden lisäksi eri alojen asiantuntijoiden haastatteluja.

Aluksi tutkimuksessa tarkastellaan taloudellisen integraation eri muotoja yleisesti sekä kauppapoliittista tilannetta ja taloussuhteita erityisesti Suomen ja Venäjän välillä. Seuraavia kaavioita on käytetty kuvattaessa kaupan luontia ja siirtymää Suomen ollessa EY:n jäsen ja Suomen jättäytyessä jäsenyyden ulkopuolelle.

KUVAT 3 ja 4: Kaupan luonti ja siirtymä Suomen ollessa EY:n jäsen (kuvio vasemmalla) ja EY:n ulkopuolella (kuvio oikealla). (Hahl 1993, s. 10-11).

Seuraavaksi on käsitelty Venäjän ja muiden IVY-maiden kehitystä ja tehty arvioita näiden maiden tulevaisuudesta ja tulevaisuuden kehityksen vaikutuksesta valtioiden asemaan maailmankaupassa. Lopuksi on keskitytty arvioimaan Suomen EY-jäsenyyden vaikutuksia Venäjän ja Suomen väliseen kauppaan ja yhteistyöhön.

EY-jäsenyys tuo suoria vaikutuksia Suomen ja Venäjän välisiin taloudellisiin suhteisiin ja kauppapoliittisiin ratkaisuihin, sillä jäsenyyden myötä Suomi on omaksuttava EY:n

kauppapolitiikka. Kauppapolitiikka ei kuitenkaan enää ratkaise Suomen itäviennin menestystä kuin aikaisemmin, vaan ratkaisevammassa asemassa ovat kaupallinen, teknologinen ja rahoituksellinen kyvykkyys sekä markkinoiden tuntemus. EY puuttuu myös tarkemmin kilpailun vääristymiin ja dumping-tapauksiin kuin mihin Suomella yksittäisenä valtiona olisi mahdollisuuksia. Venäjän virallinen suhtautuminen Suomen EY-jäsenyyteen on ollut positiivinen ja tähän on osaltaan vaikuttanut Venäjän painoarvon nousu EY:n kauppapolitiikassa.

Suomen on jatkettava kahdenvälisen suhteiden kehittämistä Venäjän kanssa ja suunnattava lähialueyhteistyötä alueille, joissa siitä on yhdessä EY:n tuen kanssa eniten hyötyä. EY:n jäsenenä Suomi voi vaikuttaa yhteisön kauppapolitiikkaan siten, että Suomen omat tavoitteet ja asema Venäjän kauppakumppanina otetaan huomioon. Viennin kannalta jäsenyys ei ole haitta eikä se rajoita Suomen itäkauppaa, vaan päinvastoin lisää mahdollisuuksia. Suomalaisten yritysten toimintaympäristö tulee yhdenmukaiseksi EY-maiden yritysten kanssa. Suomesta tulisi myös Venäjän silmissä mielenkiintoisempi yhteistyökumppani kuin aikaisemmin. Suomi voi EY:n jäsenenä osallistua yhteisön rahoitusohjelmiin ja se saa mahdollisuuden vaikuttaa rahoituksen ohjautumiseen erityisesti Suomen lähialueille ja muille Suomen kannalta tärkeille kohdealueille. EY:n jäsenenä Suomi pääsee vaikuttamaan suoraan EY:n avustusten ja projektien kohdentumiseen.

Erityistalousalueiden perustaminen lähialueille on vielä epävarmaa, jopa epätodennäköistä, eikä ole myöskään Venäjän talousuudistuksessa keskeisessä asemassa. Erityisen suuri merkitys Suomen EY-jäsenyydellä on Pietarille ja Leningradin alueelle, koska se on merkittävä potentiaalinen markkina-alue EY-maiden tuotteille ja myöskin sen teollisuuden ongelmat ja sotateollisuuden konversio tarvitsevat länsimaisia avustuksia. Ympäristöongelmat ovat laajamittaisia koko Suomen lähialueella, ja niinpä EY:n ja Suomen kannattaa panostaa ympäristöinvestointeihin.

Suomen liittyessä EY:n jäseneksi idän ja lännen välinen elintasokuilu tulee lähemmäksi EY:ä. Suomen ja Venäjän välisen kaupan perinteet (tosin clearing-kaupan) ja maantieteellinen läheisyys antavat Suomelle suhteellisen edun toimia gatewayna Luoteis-Venäjän ja EY:n välillä. Suomalaisten yritysten on kilpailullisista syistä irtauduttava kahdenvälisyydestä itäkaupassa ja kansainvälistettävä Venäjän-kauppa. Itäkauppa voidaan ymmärtää laajasti

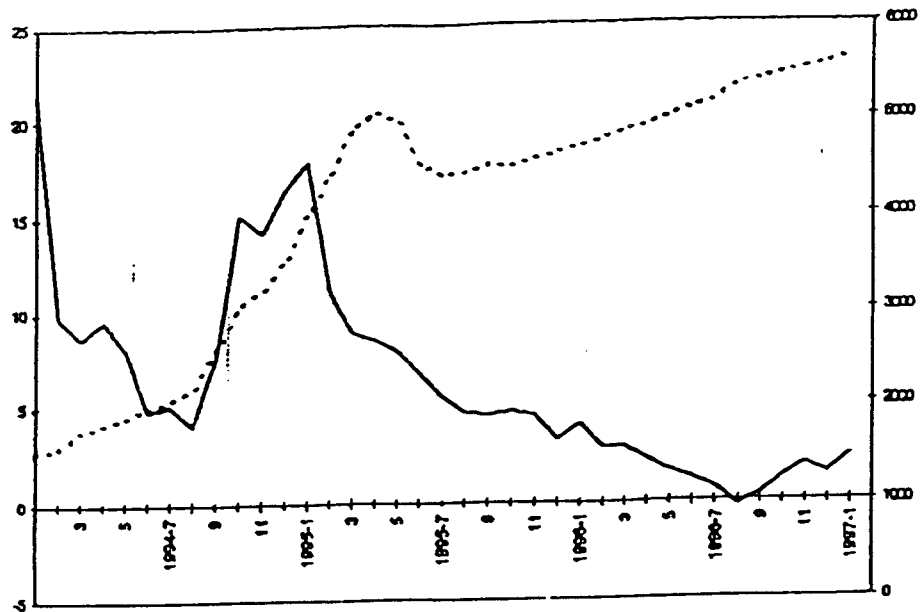
Suomen kilpailuetuna EY:ssä houkuteltaessa sijoituksia tai muuta taloudellista toimintaa kolmansista maista. Suomi voikin hyötyä Venäjän läheisyydestä myöskin siten, että Suomeen investoidaan "matkalla Venäjän markkinoille". Tosin Venäjän kehityksen epävarmuus lisää myös Suomen maariskiä länsimaisten investoijien näkökulmasta. Toisaalta nimenomaan tämä epävarmuus voi saada länsimaat sijoittamaan Suomeen.

3. VENÄJÄN TALOUSUUDISTUS

3.1. Tunnuslukuja Venäjän taloudesta

Inflaatio on ollut erittäin korkea siirtymätalouksissa siirtymän alkuvaiheissa. Venäjälläkin inflaatio nousi vuonna 1992 noin 2500 prosenttiin, vuonna 1993 noin 950 prosenttiin ja 1994 noin 300 prosenttiin. Tähän vaikutti osaltaan se, että Venäjä rahoitti kasvavaa valtiontalouden vajetta lisäämällä kierrossa olevien seteleiden määrää ja Neuvostoliitosta irtautuneet valtiot maksoivat raaka-aineostonsa Venäjältä painamalla ruplia omissa keskuspankeissaan. Inflaatiiovauhtia hillittiin vuonna 1994 rajoittamalla rahan liikkeellelaskua. Tämä vaikutti osaltaan siihen, että Venäjän teollisuus ajautui vakaviin likviditeettiongelmiin ja tuotanto putosi jyrkästi. (Suomalais-venäläinen kauppakamari 1995, s.15).

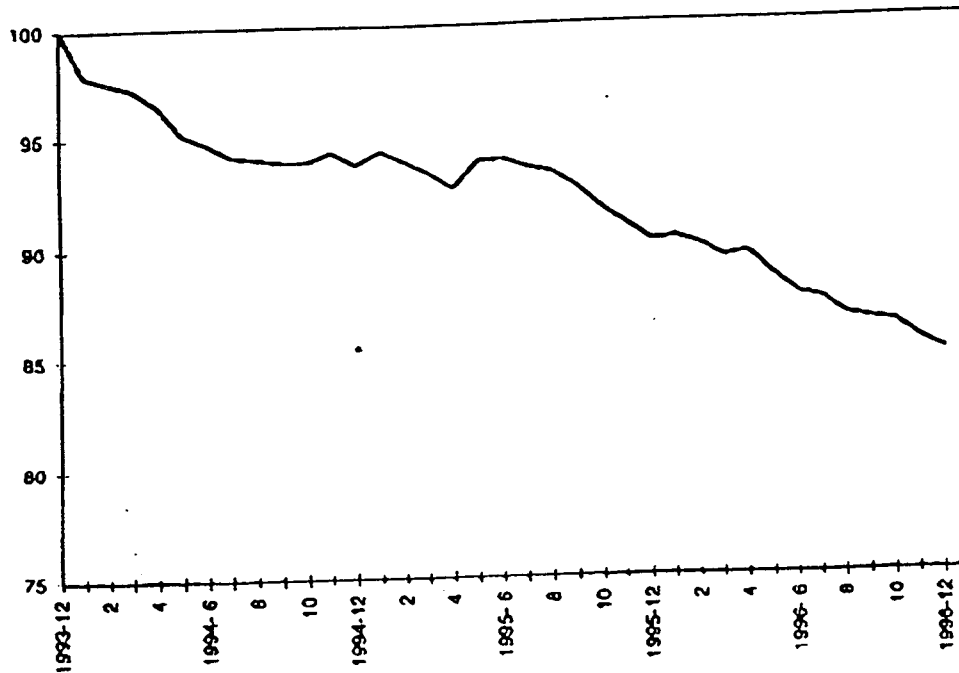
Vuonna 1995 inflaatio oli enää 13 prosenttia, mutta hintojen nousuvauhti oli 18 prosenttia kuukaudessa. Sittemmin vuosi-inflaatio on ollut 20 prosentin pinnassa ja vuoden 1996 aikana 1-2 prosenttia kuukaudessa, mikä luo pohjaa talouden vakaammalle kasvulle, koska pystytään laatimaan pidemmän tähtäimen suunnitelmia. Inflaation talttumisen on saatu aikaan siten, että valtiontalouden alijäämä on rahoitettu keskuspankin myöntämien luottojen sijasta laskemalla liikkeelle valtion velkapapereita sekä lainaamalla rahaa ulkomailta.

KUVA 5: Venäjän kuukausi-inflaatio (asteikko vasemmalla) ja dollarin ruplakurssi (oikeanpuoleinen asteikko) 1994-96. (Rautava 1997, s. 35).

Venäjän talouden päättäjät ovat sitoutuneet ajamaan maan talouspolitiikkaa markkinatalouden suuntaan. Valtio ei kuitenkaan ole onnistunut keräämään veroja eikä näin myöskään ole pystynyt maksamaan palkkoja ja eläkkeitä kansalaisille. Keskuspankki on korkeilla koroilla hillinnyt lainanannon kasvua ja pyrkinyt edesauttamaan säästämistä. Myös keskuspankin harjoittama valuuttakurssipolitiikka, jossa ruplan arvon annetaan heikentyä tietyn vaihteluvälin puitteissa inflaation vauhdissa, on vähentänyt epävarmuutta ja vakauttanut hintakehitystä. Tuotannon laskusta johtuva kotimaisen kysynnän alhaisuus on myöskin hillinnyt hintapaineita, vaikka inflaation syyt olivatkin valtiontaloudessa ja rahapolitiikassa. Valtiontalouden tasapainottaminen on kuitenkin tapahtunut pitemmällä tähtäyksellä kestävämmien menetelmien avulla.

Valtion velkaantuminen lisää talouden epävarmuutta ja vaikeuttaa yksityisen sektorin investointimahdollisuuksia. Venäjän julkisen velan hoitomenot ovat noin 15 prosenttia vuoden 1997 budjetista. Valtion suuri lainantarve nostaa korkotasoa ja vaikeuttaa siten yritysten investointeja ja talouskehitystä. Venäjällä ei toistaiseksi ole pystytty kirjaamaan positiivista talouskasvua. Tilastoitu tuotanto on Venäjällä laskenut jo seitsemänä peräkkäisenä vuotena. Vuonna 1996 bruttokansantuote laski 6 prosenttia. Paperi-, rakennusaine- ja kevyen teollisuuden tuotannon tilastoidaan laskeneen vuonna 1996 yli 20 prosenttia. Tuotannon laskuun on pääsyyinä ollut investointikysynnän alhaisuus; tilastoidut investoinnit laskivat vuodesta 1995 vuoteen 1996 lähes 20 prosenttia. (Rautava 1997, s. 34-35).

KUVA 6: Venäjän kausipuhdistettu teollisuustuotanto 1994-96 (joulukuu 1993=100). (Rautava 1997, s. 35).

3.2. Suunnitelmataloudesta siirtymätaloudeksi

Tyypillistä neuvostoajan suunnitelmataloudelle oli keskittynyt talouden ohjaus ja militarisoituminen. Yritykset eivät voineet itse suunnitella toimintaansa, vaan valtion suunnittelukomitea Gosplan laati yrityksille toimintasuunnitelman, jossa päätettiin tuotantohyödykkeiden jaosta, yritysten valmistamista tuotteista sekä niiden markkinoinnista. Neuvostoliitossa vallitsi jatkuva liikakysyntä, tuotantoa kasvatettiin laadun kustannuksella ja innovaatiotoiminnan ongelmana oli tutkimuksen ja tuotannon etäisyys toisistaan.

Neuvostoliiton hajottua tiukasta keskusjohtoisuudesta luovuttiin eikä vanhan talousjärjestelmän tilalle ole vielä onnistuttu luomaan uutta markkinamekanismia, mikä onkin aiheuttanut sekasortoisen tilanteen. Markkinoilla ei ole tehokasta säätely- ja kannustusjärjestelmää, mutta yritysten toimintaa on kuitenkin vapautettu ja tämä taas on johtanut osaltaan sekasortoisuuden lisääntymiseen. Yritysten välille ei ole kehittynyt toimivia markkinoita ja niinpä yrityksillä on pulaa eri tuotantopanoksista. Venäläiset tuotantolaitokset ovat suuria ja ne ovat keskittyneet tiettyjen tuotteiden valmistamiseen, mikä on Neuvostoliiton hajottua muodostunut suureksi ongelmaksi, koska eri osavaltioissa ei yksinkertaisesti ole monipuolista tuotantorakennetta. Suunnitelmatalouden tuotannon muuttaminen markkinatalouden ehoilla toimivaksi tuotantotoiminnaksi on pitkäaikainen prosessi. Se vaatii omistusoikeuk-

sien muuttamista, kilpailun edistämistä, työmarkkinoiden kehittämistä ja liikkeenjohdon uudelleen koulutusta. (Hyvärinen 1993a, s. 39)

Neuvostoliiton hajoamiseen on etsitty monitahoisesti syitä, joista seuraavat lienee keskeisiä:

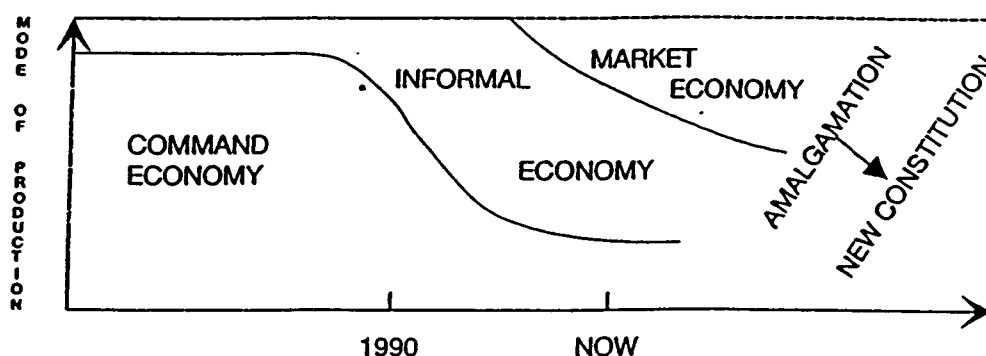
1. Sotateollisuus kulutti suurimman osan taloudellisista voimavaroista, muu teollisuus ja infrastruktuuri lamaantuivat.
2. Maatalouden krooniset ongelmat tekivät ruokatarvikkeiden jakelun vaikeaksi.
3. Työmotivaatio oli heikko johtuen järjestelmästä, joka ei palkinnut tehokkuutta ja kovaa työtä.
4. Keskusjohdolla oli suunnitelmia talousuudistukselle, mutta niitä ei toteutettu.

(Nemkovic, Druzinin & Baibusinov 1994, s. 78-86).

I VAIHE 1985-1988	Vapautettiin poliittinen ja taloudellinen keskustelu yksipuoluejärjestelmän ja keskusjohtoisen suunnitelmatalouden rajoitteista. Vuonna 1987 sallittiin ulkomaiset investoinnit Neuvostoliiton alueella. Keskusteluja taloudellisesta toiminnasta käytiin vilkkaasti, mutta käytännössä muutokset olivat pieniä.
II VAIHE 1988-1991	Taloutta alettiin asteittain vapauttaa ja kavennettiin valtiojohtoisuutta. Maahan alkoi vähitellen syntyä yritystoimintaa. Tavarapula kuitenkin syveni ja maan finanssijärjestelmä ajautui umpikujaan. Uudistuksia vaikeuttivat poliittisella tasolla Neuvostoliittoon kuuluneiden valtioiden ristiriidat, ja Neuvostoliitto hajosikin vuoden 1991 lopussa useisiin itsenäisiin kansallisvaltioihin.
III VAIHE 1992-1994	Toteutettiin hintauudistus, jolloin suuri osa lopputuotteista vapautettiin valtion hintasäätelystä. Hinnat vapautettiin olosuhteissa, jolloin suuri osa Venäjän keskeistä tuotantoa oli monopolisoitunutta. Inflatorinen hintakehitys lähti liikkeelle säänneltyjen hintojen vääristymistä ja inflaatio-odotusten aiheuttamasta kysynnän kasvusta.

TAULUKKO 2: Venäjän reformikehityksen vaiheita (Suomalais-venäläinen kauppakamari 1995, s. 15).

Siirtymäkausi on Venäjällä ollut paljon pidempi kuin pienemmissä Itä-Euroopan siirtymätalouksissa. Venäjällä nykyään vallitsevat taloustyypit ovat markkinatalous (market economy), epävirallinen talous (informal economy) ja komentotalouden (command economy) jäänteet.

KUVA 7: Siirtymäprosessi Venäjällä. (Tykkyläinen 1995, s. 14).

Epävirallinen talous kasvoi räjähdysmäisesti komentotalouden romahtamisen jälkeen. Monet toiminnot ovat virallisen talouden ulkopuolella ja epävirallinen talous on arkipäivää Venäjällä. Tätä ilmiötä on kutsuttu mafia- tai basaaritaloudeksi. Epävirallista taloutta voidaan pitää jonkinlaisena puskurivyöhykkeenä muutosvaiheessa ja se saattaa olla vain tilapäinen ilmiö.

Venäjän talous ei muistuta mitään länsityyppistä markkinataloutta. Venäläiset ratkaisumallit markkinatalouden kehikossa ovat sen omia. Koska markkinatalouden periaatteiden toteuttaminen Venäjällä perustuu vallitseviin olosuhteisiin, on olemassa myös mahdollisuudet uudelle, hyvin erikoiselle markkinatalousmallille. (Tykkyläinen 1995, s. 14-15).

Kun kommunismi ja suunnitelmatalous romahtivat vuonna 1991, entiset CMEA-maat kohtasivat taloudellisen reformin uuden aikakauden. Suomen kannalta tämä merkitsi bilateraalisena aikakauden loppumista kaupankäynnissä. Nyt Venäjällä on avoimet markkinat, joilla periaatteessa jokaisella yrityksellä on tasavertaiset mahdollisuudet päästä liikekumppaniksi. Vakaat ja ennakoitavat olosuhteet ovat tärkeimpiä tekijöitä luotaessa parempia olosuhteita tuottavalla liiketoiminnalle. Jotta olosuhteita voidaan kehittää, on yhteistyön paikallisen julkisen ja yksityisen sektorin välillä kehityttävä. Taloudellisessa

päätöksenteossa tulisi pyrkiä epäpoliittisuuteen ja yritysten toimintaedellytysten turvaamiseksi on luotava uusi institutionaalinen järjestelmä. Ulkomaiset investoinnit ja Venäjän liittyminen kansainvälisen kaupan järjestelmiin luovat ulkoisia paineita instituutioiden kehittämiseksi. (Mönkkönen, Kunnarus, Kotilainen & Noren 1995, s. 50).

Neuvostoliiton kaaduttua romahtivat investoinnit IVY-maissa. Venäläinen pääoma pakenee maasta eikä kansainvälisiä tukiluottoja saada ennen kuin talouden saneeraus alkaa. Ensimmäisenä vuotena Neuvostoliiton romahduksen jälkeen (ns. ensimmäinen jälkineuvostoliittolainen vuosi) Venäjällä aloitettiin radikaali talousuudistus, joka johti maan syvään stagflaatioon ja jolta yksikään IVY:n jäsenmaa ei ole välttynyt. Reformiohjelman tukipilareita on ruplan vaihdettavuuden saavuttaminen. Viranomaiset eivät kyenneet vakauttamaan ruplan villiä kelluntaa, kun valuuttareservit puuttuivat. Nykyisissä varhaiskapitalismin oloissa venäläiset yritykset luonnollisesti välttävät vientitulojen kotiuttamista. (Tiusanen 1993, s. 32-33).

Neuvostovallan aika, keskitetty talous	1990-luvun alku, villi-itä
<ul style="list-style-type: none"> - harvoja ostajia ja myyjiä - bilateraalinen kaupankäynti Suomen kanssa - tiedettiin ennalta tuotteet ja niiden tuonti- ja vientimäärät - ei maksuvaikeuksia - sopivat hinnat, suuret määrät - tunnettiin liikekumppanit henkilökohtaisesti (!) - ulkomaisella kilpailulla ei merkitystä - vain suuria yrityksiä - tiukasti kontrolloitu 	<ul style="list-style-type: none"> - hallinto hajautettu - useita päättäjiä ja viranomaisia - yksityistä liiketoimintaa - tilaa pienille yrityksille - huijareita - maksuvaikeuksia - maksut käteisenä tai ennalta - kauppa yhä osittain kontrolloitua

TAULUKKO 3: Kuvauksia neuvostotalouden ajalta ja nyky-Venäjästä. (Mönkkönen, Kunnarus, Kotilainen & Noren 1995, s. 51).

3.3. Kansainvälisen valuuttarahaston rooli Venäjän talousuudistuksessa

Taloudellisen muutoksen tavoitteet voidaan luonnehtia neljän perusosan koostumuksena: vakauttaminen, vapauttaminen, yksityistäminen ja rakennemuutos. Nämä tavoitteet on saavutettava ollakseen kelvollinen saamaan Kansainvälisen valuuttarahaston (IMF) rahoitusta.

Vakauttaminen

Vakauttamisohjelman olemassaolo on yleensä ehto lähes kaikelle ulkopuoliselle julkiselle rahoitukselle. Vakauttamisen periaatteet ovat tunnetut ja ehdottoman kiistattomat: mikäli taloudessa on patoutunutta inflaatiota heijastavaa liikarahaa, se on neutraloitava joko tarjoamalla uusia ostokohteita, takavarikoivalla rahauudistuksella tai avoimella inflaatiolla. Käytännössä kaikki siirtymätalousmaat ovat valinneet viimeisen vaihtoehdon epätasapainon varanto-ongelman ratkaisemiseen. Toisaalta on ratkaistava myös epätasapainon virtaongelma, estettävä epätasapainon jatkuva uusiutuminen. Tämä edellyttää, että rahan tarjonta on saatava kuriin. Keskuspankin tehtävä on tällöin rahan arvon vakauttaminen. Toinen edellytys on, että budjetti on saatava ainakin lähelle tasapainoa. Se edellyttää toimivan veronkeräysjärjestelmän luomista sekä kulujen leikkausta. Kolmas edellytys on tilastoitujen reaalityulojen leikkaaminen ja palkkahintaspiraalin ylläpitämisen estäminen tulopoliitiikan avulla. (Sutela 1993, s.5-7)

Vapauttaminen

Toinen taloudelliseen siirtymään liittyvä toimenpidekimppu koskee hintojen, yrittäjyyden ja ulkomaankaupan vapauttamista. Vakauttaminen ja vapauttaminen kuuluvat yhteen: budjetin tasapainottaminen on usein mahdotonta ilman suurien hintatukien poistamista. Ulkomaankauppa on vapautettava, jotta kotimaiset monopolit alistetaan tuontikilpailulle, turhaa hallintoa saadaan vähennettyä, teknologian tuonti mahdollistuu ja talous voidaan integroida maailmantalouteen.

Yksityistäminen

Markkinatalous edellyttää itsenäisiä talouden toimijoita, mutta ei siis välttämättä yksityisesti omistettuja. Avainkysymys onkin, olisiko markkinasosialismi, valtionomistuksen ja toimivien markkinoiden yhdistelmä, ollut mahdollinen? Eräs perustelu yksityistämiseksi on se, että sosialistisille yrityksille oli ominaista ns. pehmeä budjettirajoite. Pehmeän budjettirajoitteen vallitessa yritykset eivät reagoineet järkipäisesti hintasignaaleihin, koska mahdolliset tappiot katettiin joko valtion budjetista tai pehmeinä pankkilainoina. Vararikot olivat mahdollisuus ja työntekijän oikeus nykyiseen työpaikkaan oli taattu. Tuloksena oli holtiton voimavarojen tuhlailu. Toinen yksityistämistä puoltava tekijä on se, että pääomamarkkinat eivät pystyisi toimimaan tehokkaasti kattavan valtionomistuksen vallitessa.

Rakennemuutos

Vakauttaminen ja suuri osa vapauttamisesta on mahdollista vain shokinomaisesti. Yksityistäminen sen sijaan on väistämättä vähittäinen prosessi. Vielä enemmän tämä pätee rakennemuutokseen, sellaisen talouden luomiseen, joka turvaa tehokkuuden ja kilpailukyvyltään riittävän korkean ja oikeudenmukaisesti jakautuvan hyvinvoinnin. Vakauttaminen, vapauttaminen ja yksityistäminen ovatkin oikeastaan vain välineitä tämän tavoitteen saavuttamiseksi. Rakennemuutokseen siis kuuluvat kilpailullisuus, tekninen kehitys ja investoinnit, mutta myös nykyaikaiselle yhteiskunnalle ominaisen kulttuuristen ja sosiaalisten suhteiden kehittyminen. (Sutela 1993, s. 8-10).

Vuoden 1995 lopussa IMF:llä oli rahoitussitoumuksia 16 siirtymätalouden kanssa yhteensä 45 miljardin Suomen markan arvosta, joista suurimmat luotot menivät Venäjälle (28 miljardia) ja Ukrainalle (yli 6 miljardia). Vuosina 1993-95 keskeinen siirtymätalouksien rahoituskanava Valuuttarahastoon oli ns. järjestelmämuutos-rahoitusjärjestely. Tästä järjestelmästä on nyt luovuttu, koska siirtymätaloudet pystyvät yhä paremmin laatimaan makrotaloudellisia ja rakennesopeutukseen tähtäviä ohjelmia, joita voidaan tukea IMF:n rahoitusjärjestelyillä ja valmiusluotoilla. (Spiridovitsh 1996, s. 18).

Vuoden 1996 maaliskuussa Venäjän hallitus teki IMF:n kanssa sopimuksen vuoden 1996-1998 kattavasta talousohjelmasta. Tämä sopimus määrittelee pitkälti Venäjän nykyisen

talouspoliittisen linjan. Talousohjelman keskeisiä tavoitteita ovat hintakehityksen vakauttaminen sekä sellaiset talouden rakenteita ja instituutioita koskevat uudistukset, joiden uskotaan edesauttavan talouskasvua. IMF on myöntänyt ohjelmaan liittyen 10,2 miljardin dollarin luoton. (Rautava 1997, s. 34).

Veronperintään ja vuoden 1997 budjettiin kohdistuva epävarmuus varjostivat Venäjän ja IMF:n välisiä neuvotteluja uuden erän myöntämisestä 10 miljardin dollarin lainasta. IMF on erityisen huolestunut Venäjän veronperinnästä. Venäjällä vuoden 1997 budjetin laatiminen on lykkäytynyt ja tämä saattaa aiheuttaa hankaluuksia IMF:lle. Kun venäläisyrietykset eivät maksa verojaan, hallitus ei pysty maksamaan omia laskujaan. Tämän seurauksena miljoonat työntekijät jäävät ilman palkkaa kuukausien ajaksi. Ja seuraukset tästä ovat mittavat. (Kauppalehti 23.10.1996, s.18)

Suomen yhteyksiä Kansainväliseen valuuttarahastoon hoitaa Suomen Pankki. IMF ei harjoita lainkaan projektirahoitusta, vaan rahoitusjärjestelyissä vastaanottaja on aina jäsenmaa itse ja rahoitus on lyhyttä tai keskipitkää maksutaserahoitusta. Projektirahoitusta myöntää mm. EBRD, jonka toimintaa Suomessa ohjaa valtiovarainministeriö. IMF:n toiminnalla on kuitenkin epäsuorasti suuri vaikutus niihin projekteihin, joita muut rahoituslaitokset tarjoavat. IMF määrittelee kehykset strategialle, mikä heijastuu koko talouteen ja se asettaa myös yleiset puitteet sektori- ja projektiavulle, joita muut kansainväliset rahoituslaitokset tarjoavat. Useimmissa tapauksissa kohdema tekee IMF:n kanssa sopimuksen noudatettavasta talouspolitiikasta ja vasta sitten muut rahoituslaitokset lähtevät mukaan rahoitussuunnitelmiin. (Spiridovitsh 1996, s. 19).

3.4. Valtion yritysten yksityistäminen

3.4.1. Yksityistämisprosessin eteneminen

Vuoden 1991 kesällä Venäjän parlamentti hyväksyi yksityistämislain ja yksityisohjelma käynnistettiin samaisen vuoden joulukuussa. Institutionaalinen pohja yksityistämislain saatiin luotua vuoden 1992 aikana. Yksityistämisen painopistevuosi oli 1993. Venäjällä toivotaan, että yksityistäminen loisi uutta optimismia sekä myöskin lisätarjontaa tavaramarkkinoille. On kuitenkin selvää, että yksityistämisen jälkeen kuluu vielä muutama vuosi

ennen kuin uudella omistuspohjalla toimiva talouselämä saa vauhtia investointeihin. Talouden tervehtyminen vaatii vielä runsaasti aikaa. (Tiusanen 1993, s. 32-33).

Valtion yritysten yksityistäminen on avainasemassa markkinataloutta luotaessa, koska markkinoiden toteuttamisessa markkinoiden perusta ovat yksityiset yritykset. Vuoden 1992 ensimmäisellä puoliskolla pienten yritysten yksityistäminen oli hyvin hidasta. Keskityttiin suurten yritysten yksityistämisen lainsäädäntö perustan luomiseen. Vouchereiden jako alkoi lokakuussa 1992. Periaatteessa jokainen venäläinen (Venäjällä asuva kansalainen) sai voucherin 10000 ruplalla. Valtion metsät, vesi, historialliset ja kulttuuriset perinnöt, putkistot, valtatiet, satamat, rakennukset, TV- ja radiokeskukset jne. eivät kuulu yksityistettäviin kohteisiin.

Heinäkuussa 1994 Venäjällä siirryttiin yksityistämisessä vaiheeseen, jolloin yksityistämiskuponkeja (vouchereita) ei enää voi käyttää maksuvälineenä. Uusien yksityistettävien yritysten lisäksi tässä vaiheessa myytiin myös jo yksityistettyjen yritysten osakepaketteja, jotka ovat olleet valtion omistuksessa. Aikaisemmin myyntitulot jaettiin eri hallintotasojen kesken, mutta nyt 51% yrityksen (tai osakkeiden) myyntihinnasta talletettiin kyseisen yrityksen erityistilille investointikäyttöä varten. Tämän uskottiin lisäävän sijoittajien kiinnostusta. Ensimmäistä kertaa määriteltiin vaatimukset yrityksille, jotka havittelevat modernisointi-apua läntisen teknisen avun rahastosta. (Suomalais-venäläinen kauppakamari 1994, s. 31).

Vuoden 1996 alkuun mennessä jo suuria teollisuuden sektoreita oli siirtynyt yksityisten omistukseen. Alkuvaiheessa ne vaihdettiin ostotodistuksiin ja myöhemmin niitä myytiin käteisellä. Yksityistämiseen on sisältynyt myös laittomuuksia ja keinottelua, joiden myötä komissio on tiukentanut kontrolliaan. Tämän kontrollin pelättiin hidastavan myyntivauhtia ja tarjoavan vähemmän tilaisuuksia ulkomaisille sijoittajille. (Kauppalehti 6.2.1996, s.7).

Kommunistit ovat vastustaneet yksityistämisiä eniten, mutta myös muut poliittiset tahot ovat arvostelleet kauppoja ja erityisesti osakkeiden vaihtoa lainoihin. Kommunistien mielestä tulisikin jättää kolmannes taloudesta yksityisille ja loput valtiolle. He ajattelevat yksityistämisen olevan monopolismia. Yksityistettäessä eräitä suurimpia yrityksiä on vain valtion omaisuutta siirretty yksityiselle monopolille. Perimmäinen kysymys ei siis olisikaan

se, kuka yrityksen omistaa, vaan tärkeintä on yrityksen tehokkuus. (Mäkinen 1996, s. 18)

Pääosa yksityistämisestä on tapahtunut siten, että yrityksen johto ja työntekijät voivat ostaa 51 % yrityksensä osakkeista käteisellä ja yksityistämisseikeillä. Tämän ns. sisäpiiriyksityistämisen (insider-omistus) on tehnyt houkuttelevaksi osakkeiden edullinen hinta sisäpiirios-tajille. Toisessa vaihtoehdossa työntekijät saavat 25 % yrityksen osakkeista ilmaiseksi, mutta näihin osakkeisiin ei liity äänivaltaa. (Rautava 1994a, s. 14-15).

Venäläisten yritysten on arvioitu vielä kauan pysyvän työntekijöiden ja yritysjohton insider-omistuksessa. Tällaisen omistuspohjan uskotaan hidastavan Venäjän taloudellista elpymistä. Kontrolli näissä yksityistetyissä venäläisissä yrityksissä on varsin tiukasti niiden johdon käsissä. Heidän asemaansa uhkaa lähinnä Venäjän taloudellisten olojen elpyminen ja infrastruktuurin vakiintuminen, sillä kasvaessaan ja investoidessaan yritykset tarvitsevat markkinoilta uutta pääomaa ja uusia osakkaita. Jos taas yritykset voivat toimia valtion tarjoamien luottojen avulla omistus- ja kontrollirakenteet säilyvät ennallaan. On myös arvioitu, etteivät insider-omistuksessa olevat yritykset edes pyri voittojen maksimoimiseen. Tutkimuksissa insider-omisteiset yritykset onkin todettu melko tehottomiksi.

Tehtaiden johtajien valtaa on haluttu vahvistaa samalla, kun ministeriöiden otetta talouselä-mästä on romutettu. Yritysten tarve investoida saattaisi muuttaa yritystenkin rakennetta, sillä insider-omistajilla on harvoin taloudellisia edellytyksiä tehdä lisäpanostuksia yrityksiin. Kuitenkin toistaiseksi lobbailu parempien tukien ja ulkomaankaupan etuisuuksien saamiseksi on ollut kannattavampaa kuin määrätietoinen liiketoiminnan kehittäminen. Osakekannan laajentaminen voisi merkitä sekä vallan siirtymistä yhtiön ulkopuolelle että myös velvolli-suutta jakaa osinkoja. (Kauppalehti 4.8.1995, s. 9).

3.4.2. Ulkomaisten investoijien osallistuminen yksityistämiseen

Yksityistämisprosessissa on voitu käyttää vuodesta 1993 lähtien myös ulkomaista pää-omaa. Ulkomaisille investoijille annettiin mahdollisuus osallistua huutokauppoihin ja ostaa yksityistämisseikejä. Paikallisviranomaisten tai federaatioviranomaisten lupa kuitenkin vielä vaadittiin mm. rakentamisen ja autotuotannon aloilla. Yksityistämisen alkuaikoina (vuonna 1992) ulkomaisia investointeja rajoitettiin aseteollisuudessa ja polttoaine- ja

energia-aloilla sekä muilla sektoreilla, jotka ovat avainasemassa Venäjän vientikaupassa. Venäläisten yritysten ei katsottu vielä olevan tarpeeksi kilpailukykyisiä, joten myös kaupan ja palveluiden aloilla ulkomaalaisten osallistumista yksityistämiseen rajoitettiin.

Ulkomaiset voivat ottaa osaa yksityistämiseen seuraavilla tavoilla:

1. Olemalla mukana muuttamassa valtion omaisuutta osakeyhtiöksi.
2. Ulkomaiset voivat ostaa vouchereita ja näin mahdollistaa tulevat investoinnit.
3. Silloin, kun yritykset on jo yksityistetty, ulkomaiset voivat ostaa yrityksiä yksityisiltä ihmisiltä. Tällöin byrokratia on vähäisempää. (Seppälä 1993, s. 2).

Ruplan heikkous valuuttana sisältää riskin, että ulkomaiset yritykset voivat poimia "hedelmät" yksityistämiprozessissa, koska kohteet ovat hinnoiltaan suhteellisen edullisia ulkomaisille investoijille. Tämän vuoksi erilaiset kontrollitoimenpiteet omaisuuden hankkimiseksi ovat ymmärrettäviä. (Tiusanen & Berry 1994, s. 25). Monet venäläiset yritykset ovatkin vastustaneet virallisia yksityistämissuunnitelmia ja yrittävät tavoittaa länsimaisia investoijia muilla keinoilla. Tästä on jo olemassa ennakkotapauksia. (EIU 1995, s. 9).

Valtion omistamat yritykset tarvitsevat enemmän kuin yksityisiä omistajia. Ne tarvitsevat yksityisiä omistajia, joilla on tieto-taitoa vapaista markkinoista sekä sitkeyttä toteuttaa suunnitelmiaan. Monet länsimaiset liikemiehet uskovat, että yksityistäminen on avain yritysten perustamiseen entisen Neuvostoliiton alueella. Useimmat yksityistetyt yritykset tarvitsevat dominoivia, kokeneita osakkeenomistajia kompensoimaan niiden johtajien heikkouksia, joilla ei ole kokemusta toimimisesta markkinatalouden olosuhteissa. Ilman tällaisten osakkeenomistajien tukea yritykset toimisivat hyvin paljon sen mukaisesti, miten on opittu keskusjohtoisen yhteiskunnan ja tuotannon määrään suuntautuneisuuden aikana. Vanhanaikaisilla johtajilla ei yksinkertaisesti ole taitoja eikä kokemusta muuttaa yritystä vanhasta kommunistisesta markkinasuuntautuneeksi. Mutta kun nämä samat yritykset saavat tukea vahvoilta ja kykeneviltä - usein länsimaisilta - osakkeenomistajilta, ne ovat osoittaneet kykenevänsä mukautumaan kansainvälisiin vaatimuksiin.

Yksityistettyjen yritysten menestys on siis pitkälti riippuvainen sen osakkeenomistajien kyvyistä ja aktiivisuudesta sekä yrityksen johdosta. Kun yksityistäminen siten, että siinä on mukana dominoiva ja kykenevä osakkeenomistaja voi saada aikaan suurtakin kehitystä

toimintakyvyssä ja tuottaa voittoa, voi yksityistäminen heikon osakkeenomistajan johtamana päätyä yrityksen tuottamaan tappiota. Muita tappiota aiheuttavia syitä ovat mm. antiikkiset laitteet, vanhentunut kirjanpitojärjestelmä ja kommunistinen markkinointi tietotaito. (McDonald 1993, s. 49-59).

Venäläiset eivät näe enää ulkomaalaisten osallistumista yksityistämiseen ainoastaan kovan valuutan hankintakeinona, vaan tärkeämmäksi ovat nousseet ulkomaalaisinvestointien mukanaan tuomat rakennemuutokset sekä teknisen ja markkinointiosaamisen siirtäminen Venäjälle. Parhaana pidetään yksityistämisooperaatiota, joka varmistaa työpaikkojen säilymisen ja nopean integroitumisen kansainväliseen talouteen. Paras tapa kehittää yhteistyötä ulkomaalaisten investoijien ja venäläisten yritysten välillä olisi, ettei yhteistyötä tulisi rajoittaa pelkästään passiivisiin ulkomaisiin sijoituksiin. Yksityistämisessä tarvitaan ulkomaisia investoijia, jotka pystyvät nopeasti generoimaan ja kasvattamaan myyntiään ja ovat valmiita investoimaan voittonsa Venäjälle.

(Kts. liitteet 2 ja 3: Pietarin yksityistämishjelma ja yksityistettyjen yritysten lukumäärä Pietarissa).

3.5. Sotateollisuuden konversio

Sotateollisuuslaitosten muuttaminen tuottamaan siviilituotteita käynnistyi hitaasti 1980-luvun loppupuolella. Tavoitteena ovat tehokkuutta lisäävät organisaation muutokset sekä asetuotannon laadulliset parannukset. Poliittinen tilanne sekä kansainvälisesti että kotimaassa on muuttunut konversiota edistäväksi. Konversio-ongelmien painopiste siirtyy nyt enemmän yritystasolle: kuinka toteutetaan tuotantosuunnan muutokset, investoinnit, kuinka hoidetaan rahoitus, markkinointi, yhteistyö ulkomaiden kanssa. (Eronen 1991, s. 47-51).

Venäjän konversioprosessi jaetaan kahteen osaan:

1. Teollisuuslaitoksen muuttaminen tuottamaan siviiliteollisuuden tuotteita
2. Teollisuuslaitosten uudelleenprofilointi: ne jatkavat edelleen asetuotantoa uuden siviilituotannon ohella.

Suurin osa sotateollisuudesta on vain osittain konvertoitu siviilituotteiden valmistukseen. Näin voidaan parhaiten hyödyntää sitä tuotantolaitoksen osaa, joka parhaiten soveltuu siviilituotteiden tuottamiseen. Konvertoinnin kohteena Pietarissa on mm. konepajoja, elektroniikkatehtaita ja tutkimuslaitoksia. Jo neuvostovallan aikana suurin osa kulutuselektronikasta ja kodinkoneista valmistettiin sotateollisuuslaitoksissa. (Hyvärinen 1993a, s.40-41). Siviilituotteiden laatu asetehtaissa on jäänyt alhaiseksi ja kustannustaso on pysynyt korkealla, mikä on suoraan heijastunut hintoihin. Useimmat konversion alaiset laitokset jäävät asetehtaisiksi, joissa siviilituotannon osuus on pieni. (Eronen 1991, s. 47-51).

Useat länsimaat ja EU ovat olleet edistämässä konversiopyrkimyksiä, mutta toiminta ei toistaiseksi ole johtanut merkittävämpiin käytännön tuloksiin. Ulkomaiset investoijat ovatkin olleet kiinnostuneita lähinnä palvelu-, kulutushyödyke- ja raaka-ainesektorista. Konepajateollisuus, johon valtaosa asetehtaista kuuluu, ei ole houkuttellut ulkomaisia investointeja. Ulkomaisten investointien tarve konversiossa on selitettävissä jo siitä lähtökohdasta, että Venäjän omalla yrittäjäloukalla ei ole tarpeeksi luottamusta maansa talouteen ja niinpä heidän pääomansa eivät suuremmiten ole suuntautuneet teollisuuteen Venäjällä. Konversion onnistuminen tulevaisuudessa on paljolti riippuvainen investointi-ilmapiiiristä. (Eronen 1994a, s. 48).

3.6. Venäjän uusi hallinnollinen aluejako ja erityistalousalueet

Venäjällä on muodostettu uutta liittovaltion ja valtiokoneiston rakennetta. Pääkysymyksenä Venäjän Federaation muodostamisessa on taloutta koskevan päätösvallan jako hallinnon eri portaiden eli keskushallinnon ja eriateisen alemman tason hallinnon välillä. Alueellinen päätöksentekojärjestelmä on muuttunut 1980-luvun lopulta lähtien, mutta on vielä melko sekavassa tilassa hallinnon eri tasojen määrittelemättömyyden ja lainsäädännön puutteellisuuden vuoksi. Neuvostoliiton aikana alueellisilla yksiköillä ei ollut merkittävää päätösvaltaa taloutensa suhteen. Päätöksentekovaltaa on hajautettu hallinnon alemmille tasoille. Alueet ovat tosin itsenäisestikin, vastoin voimassaolevia lakeja, kasvattaneet oikeuksiaan ja ottaneet itselleen uusia valtuuksia. Alueet kokevat, että itsenäisempinä ne voisivat paremmin turvata taloutensa ja kehityksensä. On kuitenkin arvioitu, että alueiden omaehtoinen vallan hajautus hankaloittaa federalistisen järjestelmän muotoutumista.

Ensimmäisen kerran vallan hajauttamista alettiin määritellä uudelleen vuoden 1992 maaliskuussa allekirjoitetussa federaatiosopimuksessa. Sopimuksessa federaation alainen hallinto on jaettu kolmeen tasoon: tasavaltoihin, maakuntiin ja Moskovan ja Pietarin kaupunkeihin sekä autonomisiin alueisiin. Näiden alapuolella on vielä paikallishallinto. Edellä mainitut alueet eivät ole keskenään samanarvoisia vaikkakin pyrkimys tasa-arvoisuuteen on kehitteillä. Eniten oikeuksia on tasavalloilla. Maakunnat ovat yleensä väkirikkaita ja teollisesti kehittyneitä, toisin kuin useimmiten harvaanasutut tasavallat.

Yleisesti federaatiosopimuksessa määritellään federaation hallinnollinen rakenne ja siihen kuuluvien alueiden toimivalta, oikeudet ja velvollisuudet. Monet alueet ovat valittaneet, etteivät niille myönnetyt varat ja niiden omat verotuloistaan saamat tulot riitä menojen kattamiseen. Monilla alueilla ei edes ole merkittäviä verolähteitä, jotka muodostaisivat alueelle vakaan tulopohjan. (Lainela 1993, s. 5-9).

Keskusvallan otteen höltyminen alueista 1990-luvun alkuvuosina ja poliittinen valtataistelu Moskovassa ovat antaneet alueille tilaisuuden painostaa keskusvaltaa myönnytyksiin etenkin tulojen jakamisessa ja liittovaltion lakien soveltamisessa. Alueiden erilainen poliittinen asema horjuttaa liittovaltion rakennetta ja pitää poliittisen riskitason korkeana. Venäjän perustuslaki määrittelee 89 erilaista hallintoaluetta. Niillä on periaatteessa tasavertainen asema suhteessa liittovaltioon, vaikka niiden keskinäinen status vaihtelee (tasavallat, autonomiset piirikunnat, aluepiirit, Moskovan ja Pietarin kaupungit). Keskusvallan myöntämät etuoikeudet muutamille alueille (ns. vapaatalousvyöhykkeet) voimistavat osaltaan juridisen ympäristön sekasortoisuutta. Näkemykset poliittisten ja taloudellisten uudistusten tarpeellisuudesta vaihtelevat suuresti alueittain ja vaikuttavat merkittävästi alueiden kehityskulkuun. (Nironen 1996, s. 8-11)

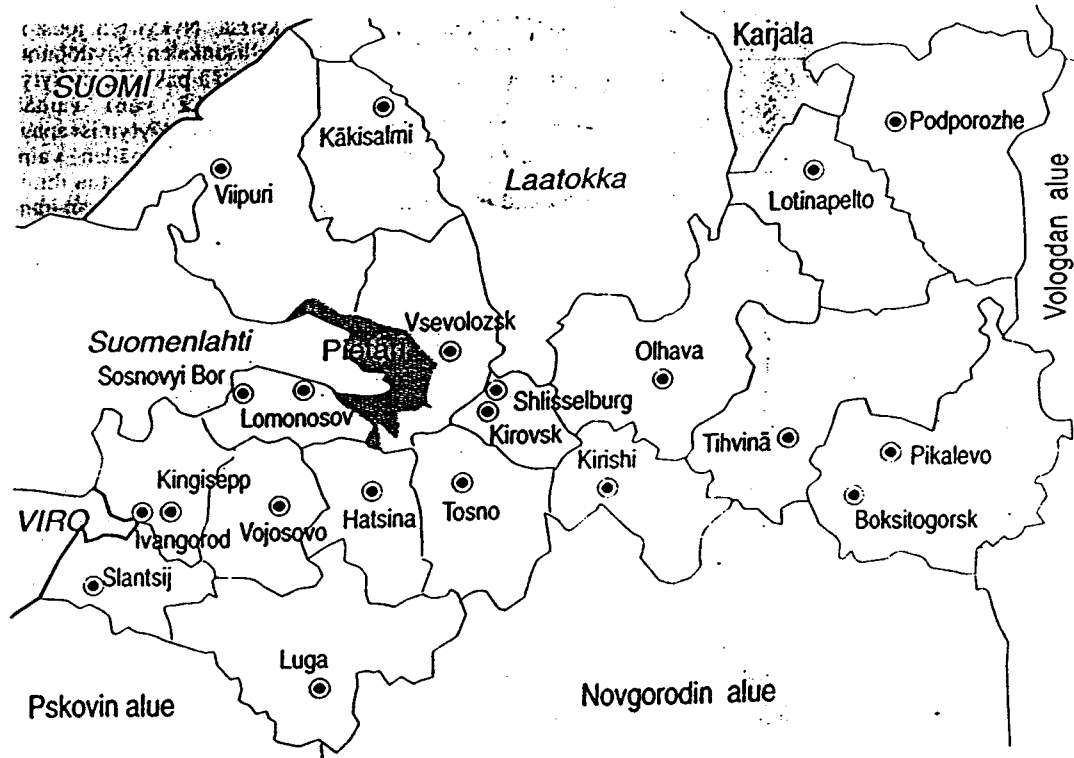
Venäjän alueelle oli tarkoitus jo neuvostovallan loppuvaiheessa perustaa erityistalousalueita (vapaita talousvyöhykkeitä) houkuttelemaan ulkomaisia investointeja ja edistämään alueellista kehitystä. Paikallisten viranomaisten säätelemissä puitteissa ulkomaiset ja kotimaiset yritykset, yhteisöt ja yksilöt olisivat voineet perustaa yrityksiä, avata toimistoja sekä harjoittaa yleensäkin taloudellisia toimintoja kyseisillä alueilla. Eri puolille Venäjää suunniteltujen erityistalousvyöhykkeiden ja -alueiden kehittämisessä oli tarkoitus pitää silmällä alueellisia oloja ja erikoistumisen edellytyksiä. Esimerkiksi Kaliningradin alueelle

on kaavailtu erikoisasemaa Venäjän enklaavina ja porttina Euroopan ydinalueelle, ja sen toimintojen joukossa ovatkin kalanjalostuksen ja koneteollisuuden ohella vapaasatamatoiminnot. Moskovan lähelle on suunniteltu Zelenogradin vapaata talousvyöhykettä tiedepuistotyypisenä. Pietarin-Viipurin alue ja Novgorodin alue ovat Suomen kannalta mielenkiintoisimmat. Toistaiseksi on vaikeaa arvioida, mikä merkitys vapaille talousvyöhykkeillä tulee olemaan, sillä niitä koskeva lainsäädäntö on puutteellinen. (Vuoristo 1994, s. 116).

4. PIETARIN KAUPUNKI JA LENINGRADIN ALUE

4.1. Pietarin kaupungin ja Leningradin alueen asema Venäjän federaatiossa

Leningradin oblasti koostuu 23 hallinnollisesta yksiköstä: 17 rajoonista eli piiristä ja kuudesta itsenäisestä kaupungista. Yli 80 000 asukkaan Viipuri ja Hatsina ovat Leningradin alueen suurimmat kaupungit. (Laaninen 1995, s. 10). Pietarin kaupunki on hallinnollisesti suoraan Venäjän hallituksen alaisuudessa eli sillä on sama asema kuin Moskovalla tai maakunnilla. Kaupunki on hallinnollisesti erillään Leningradin maakunnasta eikä näiden kahden yksikön välinen hallinnollinen yhteistyö toistaiseksi vielä toimi. Kaupungin ja maakunnan yhteenliittyminen synnyttäisi vahvemman Luoteis-Venäjän alueellisen keskuksen, jossa Pietarilla olisi asema ulkomaankaupan kauttakulkuliikenteen ja siihen liittyvien palvelujen keskuksena. (Kahiluoto 1994, s. 12-14).

KUVA 8: Pietari ja Leningradin alue (Laaninen 1995, s. 10).

Pietari perustettiin aikoinaan Venäjän pääkaupungiksi ja ikkunaksi Eurooppaan. Pietari on Moskovan, nykyisen pääkaupungin, jälkeen Venäjän toiseksi suurin taloudellinen keskus. (Liuhto 1993, s. 5). Asukkaita Pietarissa ja sitä ympäröivässä Leningradin läänissä on yhteensä yli kahdeksan miljoonaa ja yrityksiä yli 60 000. Pietarin etu nopeasti kasvavana talousalueena johtuu osaltaan siitä, että se on yksi harvoista venäläisistä satamista, joista on yhteys Itämerelle ja sen kautta EU-maihin. Pietarin satamien heikkouksia ovat sen ahtaus ja järjestelmien epävarmuus, minkä vuoksi Suomen satamia käytetään paljon kauttakulku-paikkoina. Leningradin alueelle suunnitellaan rakennettavaksi kolme suursatamaa Suomenlahden rannalle. Leningradin alueen merkitys kauttakulkuväylänä onkin korostunut Venäjän menetettyä Baltian satamansa. (Laaninen 1995, s. 10).

Tietoliikenneyhteydet ja maksuliikenne toimivat jo melko hyvin. Pietarin alueella on myös suuri ostovoima. Kaupunki ja kaupunkilaiset ovat selvästi eurooppalaisempia kuin muualla Venäjällä, mikä näkyy jo liike-elämässäkin. Pietariin on etabloitunut viime vuosien aikana tuhansia ulkomaalaisia yrityksiä, joiden joukossa on myös useita satoja suomalaisia yrityksiä. (Honkanen & al., 1995).

Pietari on pyrkinyt nostamaan statustaan ja vaatinut kaupungille tasavallan arvoa. Näin

Pietari yrittää saada itselleen lisää päätösvaltaa. Myöskin Leningradin alue on tavoittelemassa tasavallan arvoa. Vaikka Pietari ja Leningradin alue ovat hallinnollisesti toisistaan riippumattomia, ovat ne taloudellisesti sidoksissa toisiinsa. Leningradin alue toimii lähinnä Pietarin elintarvikkeiden toimittajana ja alueella on vain vähän teollisuutta. (Lainela 1993, s. 7-9). Leningradin oblastin pinta-alasta on 58 prosenttia metsää ja puunjalostusteollisuus onkin tärkeimpiä teollisuudenaloja, jonka kehittämiseen etsitään länsimaisia investoijia. (Laaninen 1995, s. 10).

Pietarilla on erityisasema federaatiotason kaupunkina, joten sen kaupunkineuvoston päätökset voidaan alistaa vain Venäjän hallitukselle. Pietarilla on melko laaja päätösvalta kunnallistalouden hoidossa eli rahoituksen kohdistamisessa eri aloille. Muuten Pietarin omaa päätösvaltaa ei voida pitää kovinkaan merkittävänä. Pietarin osuus saamistaan verotuloista on kasvanut, mutta päätösvallan kasvua tämän myötä ovat kuitenkin rajoittaneet lisääntyneet menot (esim. sosiaalimenot), joita federaatio on siirtänyt alemmille hallinnon tasoille. (Lainela 1993, s. 7-13).

Pietarissa ulkomainen yritystoiminta on vilkasta ja niinpä sillä on mahdollisuus saada enemmän valuuttatuloja kuin Venäjän alueilla keskimäärin. Kaupunki on ulkomaisille sijoittajille kiinnostava kohde ja sillä on merkittävä asema ulkomaankaupan välittäjänä. Pietari on muodostumassa myöskin tärkeäksi vientikaupan keskuksesi muualta Venäjältä tuleville tuotteille. (Lainela 1993, s. 14-15).

4.2. Elinkeinorakenne Pietarissa ja Leningradin alueella

Pietarin kaupungin elinkeinoelämä voidaan jakaa kolmeen kokonaisuuteen ja niiden kunkin kasvunäkymät ovat erilaiset: kauppa ja palvelut (dynaamista), sotateollisuuden tuotanto (stagnaatio) ja muu tuotanto (elintarvikkeet, rakentaminen; välttämätöntä). (Kahiluoto 1994, s. 26)

Pietari on Venäjän toiseksi tärkein teollisuuskaupunki. Pietarin toimialarakenteessa sotateollisuudella on merkittävä asema: 80 % teollisuudesta liittyy jotenkin sotateollisuuteen entisessä Neuvostoliitossa. Alueella on siten paljon koneenrakennusta, metalliteollisuutta ja kemianteollisuutta. Koneenrakennuksessa tärkeimmät tuotannon alat ovat voimatalou-

den koneenrakennus, telakkateollisuus ja radioelektroniikka. Sotateollisuus sai neuvostovaltion aikana tärkeimmän aseman teollisuustuotannossa ja tämä taas ohjasi tuotantoa pois kulutustavaratuotannosta. Pietarissakin on kymmeniä suuria sotateollisuusyrityksiä, ja koska alan teollisuus on ainoa todella tuottoisa ala, sen toimintaolosuhteita ei saa heikentää vaan pikemminkin kehittää. Pietarin sotateollisuuden tuotantolaitokset ovat keskittyneet elektroniikkaa ja tietotekniikkaa soveltaviin pieniin ja keskisuuriin laitoksiin. Sotateollisuuden teknologia on länsimaista tasoa ja alalla on runsaasti tutkimuslaitoksia.

Muita tärkeitä teollisuuden toimialoja ovat metsäteollisuus, elintarviketeollisuus ja rakennusaineteollisuus. Pietarissa toimii useita sellu- ja paperitehtaita sekä mekaanisen metsäteollisuuden tuotantolaitoksia, joiden tuottavuus tosin ei länsimaisesti katsottuna ole kovinkaan korkea. Tuottavuuden alhaisuus johtuu mm. vanhentuneesta tuotantoteknologiasta ja tieto-aidon puutteesta. Tämä ei ole ongelmana vain metsäteollisuudessa, vaan muillakin toimialoilla ollaan samojen puutteiden edessä. Sen vuoksi Pietarin teollisuus tarvitsisikin kipeästi investointeja ja länsimaista asiantuntija-apua. Muuhun Venäjän teollisuuteen verrattuna Pietarin etuna ovat teknisesti pitemmälle kehittyneet tuotteet ja pienempi sarjatuotanto. Pietari on lisäksi yksi Venäjän tärkeimmistä tutkimuskeskuksista. Teollisuuden tutkimuksessa on keskitytty mm. metsätieteisiin, puunjalostukseen, ydinfysiikkaan ja elektroniikkaan. Tutkimuslaitosten ongelmana on kuitenkin teknisten ratkaisujen saattaminen tuotannolliseen toimintaan. (Hyvärinen 1993a, s.41 ja 1993b, s.32).

Pietarin teollisuudessa määrävässä asemassa on kolme suurta sektoria:

1. suuret valtion yritykset
2. yhteisyritykset ja
3. monimuotoinen pienyritteliäisyys.

Valtion yritysten tehottomuus on synnyttänyt suuria vaikeuksia eikä Pietarin teollisuus ole kehittynyt tuottamaan länsimaisesti kilpailukykyisiä pitkälle jalostettuja tuotteita. (Hyvärinen 1993b, s.31).

Pietarin talous on 1990-luvulla romahtanut. Talousasiantuntijat suhtautuvat melko pessimistisesti Pietarin mahdollisuuksiin nousta taloudellisesta kriisistään. Kuitenkin Pietarilla on maantieteellisesti mainio asema ja tämä saattaa pelastaa sen täydelliseltä rappeutumiselta. Neuvostoliiton hajottua katosi pohja myös sotateollisuudelta; aseiden kysyntä Venäjällä

on vähentynyt eikä kansainvälinen kysyntäkään ole riittävää pitääkseen teollisuutta pystyssä. Niinpä Pietarin taloudellinen perusta, teollinen tuotanto, on suurissa vaikeuksissa.

Pietarin ongelmana tulevat lähitulevaisuudessa olemaan tuloerot, pitkäaikaistyöttömyys ja köyhyys, jotka kasvavat entisestään. Pietarissa rakennetaan kuitenkin uutta satamaa ja malmiterминаalia sekä perusteilla on tullivapaa satama-alue parantamaan ulkomaankaupan toimintaedellytyksiä. Myöskin vanhan konekannan rasittama kevyt teollisuus (elintarviketeollisuus ym.) yritetään saada nousuun. (Saarinen 1997, s. 7-9).

4.3. Ulkomaiset investoinnit Pietariin

Pietarin kaupunki on ilmoittanut keskeiseksi tavoitteekseen ulkomaisten investointien edistämisen. Kaupunki on perustanut tätä tarkoitusta varten Pietarin jälleenrakennus- ja kehityspankin, jonka tavoitteena on kehittyä investointipankiksi. Kaupungilla olisi myös halukkuutta myöntää takuita ulkomaisten investointien rahoituksen turvaamiseksi. Ongelmana on kuitenkin se, että alueet eivät ole suvereenia yksiköitä, jotka voisivat sitoutua ilman keskushallinnon lupaa länsimaisiin luottoihin ja niiden vaatimiin vastatakuujärjestelmiin. Pietarin liikennejärjestelmä ja koko kaupungin infrastruktuuri vaatisi nopeita investointeja. Investointeja kaivataan myös kaupungin elintarvikkeiden jakelujärjestelmään ja julkiseen liikenteeseen. (Kahiluoto 1994, s. 12-14)

Vuoden 1994 aikana Pietarin taloudellisessa tilanteessa ei kuitenkaan vielä ollut tapahtunut käännettä parempaan. Suuret investoinnit teollisuudessa ja rakennusallalla eivät olleet vielä lähteneet käyntiin ja julkinen valta on verotulojen puutteessa joutunut tinkimään infrastruktuuri-investoinneistaan. Kyky vastaanottaa kansainvälisten rahoituslaitosten lainoja ei parantunut kovinkaan nopeasti, mutta parannusta tässä suhteessa on kuitenkin jo selvästi tapahtunut. Pietarin teollisuustuotanto oli vuonna 1994 edelleen laskusuunnassa. Yksityisten yritysten osuus teollisuustuotannosta oli kaupungissa 24 %, mutta alueella vasta 15 %. (Perheentupa 1995, s.27-28)

Pietarin ulkomaankaupan tavaravaihdosta vuonna 1993 81 prosenttia tapahtui teollisuusmaiden kanssa ja vain seitsemän prosenttia Kiinan ja entisten Itä-Euroopan maiden kanssa. Vain kaksi prosenttia viennistä suuntautui Baltian maihin. (Saastamoinen 1994, s. 40.-48)

1980-luvun lopulla, jolloin yhteisyritykset olivat ainoa ulkomaisten investointien muoto Venäjällä, investoinnit keskittyivät Moskovaan. Vuodesta 1991 lähtien Pietarista on kuitenkin tullut yhä merkittävämpi ulkomaisten investointien kohde. Vuonna 1993 Leningradin alueella oli jo 43 prosenttia koko Venäjän täysin ulkomaalaisomisteisten yritysten lukumäärästä.

Pietarin vahvuuksia houkutella ulkomaisia yrityksiä verrattuna muihin alueisiin Venäjällä ovat mm.:

- logistisesti hyvä sijainti
- kulttuurillisesti houkutteleva miljöö
- korkeasti koulutettu työvoima (tiede, sotateknologia)
- useita huippuyliopistoja, tutkimus- ja koulutuslaitoksia
- käyttämätöntä teollista kapasiteettia, erityisesti asetuotannossa (Eronen 1994b, s. 39-45).

Alkuperämaa	Yritysten lukumäärä	% ulkomaisesta pääomasta
USA	502	28,2
Italia	145	12,4
Saksa	426	7,6
Iso-Britannia	134	6,0
Kiina	154	6,0
Espanja	32	5,9
<i>Suomi</i>	433	3,2
Puola	235	2,6
Ranska	74	2,5
Ruotsi	189	1,6
Muut maat	1911	24,0
Yhteensä	4235	100,0

TAULUKKO 4: Ulkomaiset investoinnit Pietarissa ja Leningradin läänissä helmikuusta 1991 elokuuhun 1993 (Eronen 1994b, s. 39). Kaikki taulukoissa mainituista yrityksistä eivät todellakaan ole toimivia, vaan luvut kuvaavat rekisteröityjä yrityksiä.

Suurin osa ulkomaisista kokonaisinvestoinneista on kuitenkin vielä 1990-luvullakin tehty Moskovaan, koska siellä on valta, lainsäädäntö ja arviolta noin 85 prosenttia finanssipääomasta. Pietari arvioi ulkomaisten investointien keskittyvän kaupunkiin, mutta ulkomaiset yritykset ovat melko vähän tehneet greenfield-investointeja Pietarin teolliseen tuotantoon. Suurin osa yrityksistä on tuonut vain tavaroita tai myynyt palveluita. Valtaosa Pietarin elintarvikkeista ja kulutustavaroista onkin viime vuosina ollut tuontitavaraa, mikä on ollut yhtenä syynä pietarilaisen elintarvike- ja kulutustavaratuotannon laskuun.

Viime aikoina Pietari on yrittänyt houkutella ulkomaista pääomaa tarjoamalla ulkomaisille yrityksille halvempaa verotusta kuin Moskova. Suurin ongelma ulkomaisille yrityksille ei kuitenkaan ole verojen erilainen määrä eri alueilla, vaan se, että ulkomaisia kohdellaan eri tavalla kuin paikallisia yrittäjiä. Tämä vääristää kilpailutilannetta ja kaventaa kaupungin veropohjaa. (Saarinen 1997, s. 7-9).

5. KARJALAN TASAVALTA

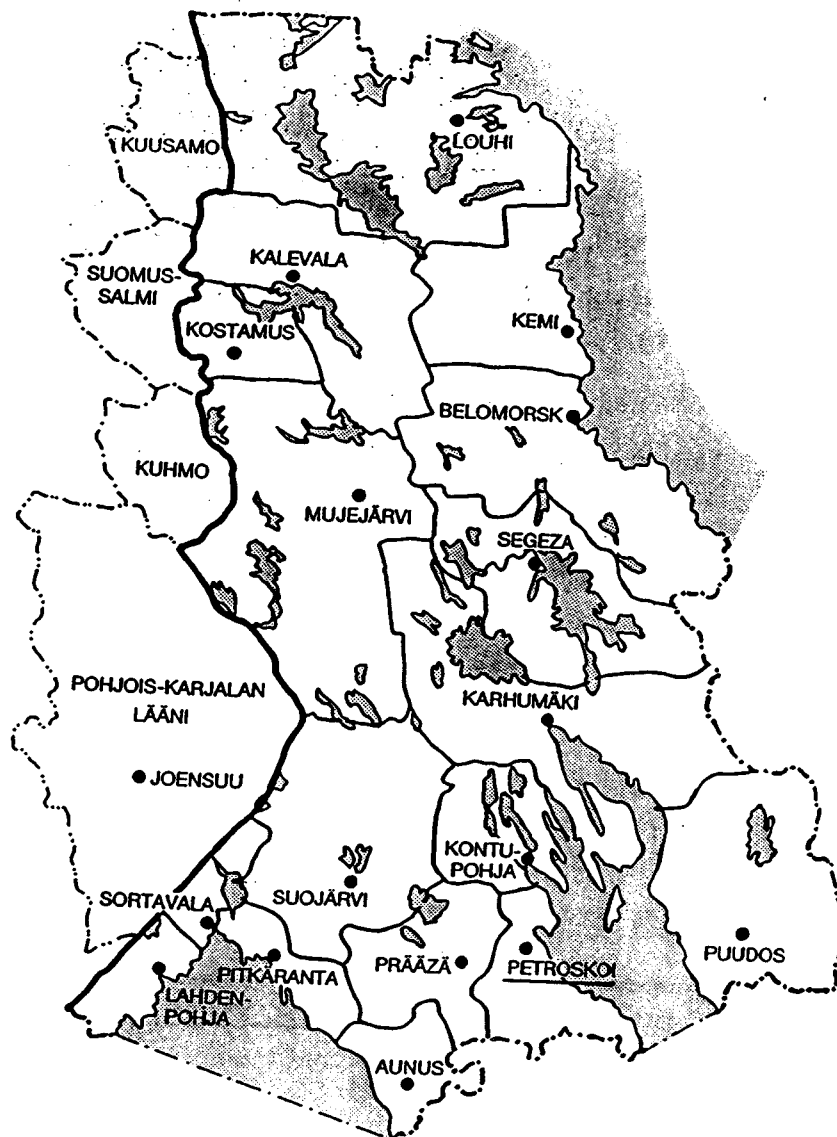
5.1. Karjala - tasavalta Venäjän federaation osana

Karjalan Tasavalta sijaitsee luonnonvaroiltaan ja muilta resursseiltaan rikkaiden alueiden välissä: pohjoisessa ja idässä öljy ja etelässä metropoli, Pietari. Ihmiset muuttavat kaupunkiin ja kokonaisväestömäärä on laskussa. Tärkein arvo on metsissä ja jossain suhteessa myöskin turismissa.

Karjalan Tasavallan alueellishallinnollinen jako perustuu piireihin, joita on 17 kappaletta. Petroskoi muodostaa oman hallinnollisen yksikkönsä ja on samalla tasavallan pääkaupunki.

Federaatio	Tasavalta	Alue	Paikallistaso
Venäjän Federaatio	Karjalan tasavalta Pääkaupunki: Petroskoi	Kaupunkipiirit (2) Piirit (15)	Kaupungit (13) Kaupunkimaiset taajamat (13) Kyläneuvostoalueet (90) Volostit (9) Kylät (668)

TAULUKKO 5: Karjalan tasavallan alueellis-hallinnollinen jako (Vuorinen 1995, s. 3).

KUVA 9: Karjalan tasavallan piirijako. (Vuorinen 1995, s. 4). Karjalan tasavallan pinta-ala on 172 400 km², asukashuku vajaa 800 000 ja asukastiheys 4,6 asukasta/km² (vrt. Suomi 16 asukasta/km²).

1960-luvulta lähtien Karjalan väestö on siirtynyt kaupunkeihin teollisuuden ja palvelusektorin palvelukseen; kaupungeissa on myöskin paremmat asuinolosuhteet ja kulttuuri- ja ajanviettomahdollisuudet. Nykyään 82 % väestöstä luokitellaan kaupunkilaisiksi. Keskitetty suunnittelu- ja hallintoyhteisto ja suuret teollistamisprojektit edistivät kaupunkien ja laajojen lähiöiden rakentamista. Karjalan talous on riippuvainen hajallaan olevien luonnonresurssien käytöstä, ja niinpä alueelle on muodostunut kaupunkijärjestelmä, joka käsittää yhden dominoivan keskustaajaman ja 12 erikoistunutta pienempää teollista taajamaa. Noin kolmannes Karjalan väestöstä asuu pääkaupungissa, Petroskoissa. Petroskoin hyvä sijainti Onega-järven länsipuolella on tehnyt kaupungista monien kuljetusmuotojen solmukohtan

(laivareitit, rautatiet, valtatie ja lentoreitit). Karjalassa ei ole laisinkaan kaupunkeja kokoluokkaa 50000-250000 asukasta. Kolmannes väestöstä asuu 12 kaupungissa, joissa on alle 40000 asukasta. Lähes kaikki noista kaupungeista perustuu jollekin metsäteollisuuden alalle. (Oksa & Varis 1994, s. 58-62).

Venäjän federaation uusia verolakeja on laajalti pidetty epäsopeivina, erityisesti yritysten keskuudessa. Verojen keräysjärjestelmää ei ole sopeutettu Venäjän uusiin taloudellisiin oloihin. Yritysverotus on hyvin korkea, noin 70 % voitosta, joten yritysten omistajat eivät välttämättä raportoi todellisia voittojaan viranomaisille. Verotus pohjautuukin paljolti yritysveroihin ja muut tulot ovat vähäisiä siihen verrattuna. Tärkeimmät vaikutukset muutosvaiheessa ovat yhteydessä yksityistämisen prosessiin. (Aula, Nygren, Sharahov & Vasara-Hammare 1995, s. 26-27).

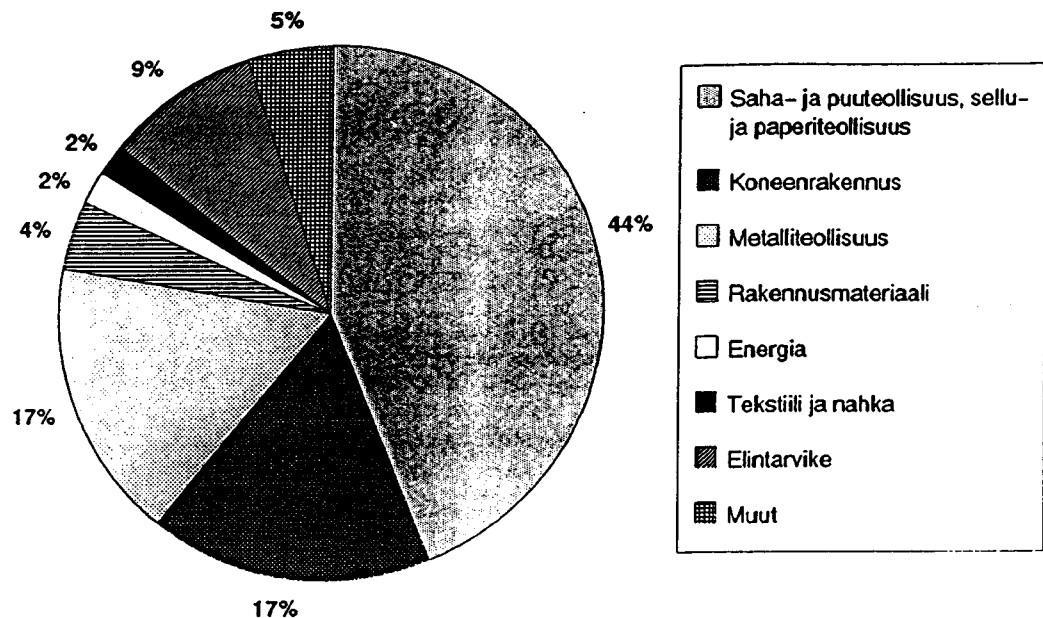
Kuljetus- ja viestintäyhteydet ovat Karjalassa melko kehnot. Tämä on osittain seurausta sen perifeerisestä sijainnista lähellä suljettua rajaa. Kuljetusreitit rajalle jätettiin neuvostovallan aikana kehittämättä. Yksi Karjalan tärkeimpiä etuja on ollut sen hyvät vesireitit. Vesireitit yhdistävät Onega-järven Baltian mereen idässä ja Mustaanmereen ja Kaspianmereen etelässä. Nämä reitit ovat olleet elintärkeitä puun ja teollisuustuotteiden kuljetukselle. Tänäkin päivänä nämä maisemareitit ovat arvokkaita turismille ja rahtiliikenteelle. Tärkein alueiden välisissä kuljetuksissa on kuitenkin rautatieverkosto. Rautatie Pietarista Petroskoin kautta Murmanskiin (Lokakuun rautatie) rakennettiin vuosina 1914-16. (Oksa & Varis 1994, s. 63-64)

5.2. Karjalan tasavallan tuotannon rakenne

Karjala ei ole miniatyyriversio Venäjästä muutosvaiheessa. Esimerkiksi sen sijainti antaa sille potentiaalisen roolin toimia gatewayna länteen ja sen teollisuudenrakenne on erilainen kuin muualla Venäjällä. Siellä tuotetaan mm. sahatavaraa, selluloosaa, paperia, laitteita ja metallituotteita. Tuotantolaitokset toimivat suurina komplekseina ja ovat toiminnallisesti yhteydessä toisiinsa. Karjalassa ei ole sotateollisuutta, joka tuo sen teollisuusrakenteelle sekä haittoja että hyötyjä, mm. Karjalalle sopeutuminen uusiin olosuhteisiin on helpompaa kuin yleensä Venäjällä, mutta toisaalta teknologinen kapasiteetti, joka saataisiin sotateollisuudesta, on vastaavasti pienempi. Karjalan Tasavalta on luonnonvaroiltaan rikas ja

erityisen runsaasti sen maaperä sisältää erilaisia mineraaleja. (Mönkkönen, Kunnarus, Kotilainen & Noren 1995, s. 52).

Neuvostovallan aikana alueet erikoistuiivat tuottamaan tietyn teollisuuden alan tuotteita, joka siis Karjalan tasavallassa on metsäteollisuus. Tämä tapahtui pitkälti maatalouden kustannuksella, ja Karjala onkin hyvin riippuvainen elintarvikkeiden tuonnista muualta Venäjän alueelta ja ulkomailta. Erikoistuminen mekaaniseen ja kemialliseen metsäteollisuuteen luo kuitenkin vientipotentialia sekä Venäjälle että länsimaihin. (Laurila 1994, s.43).

KUVA 10: Karjalan tuotannon jakauma vuonna 1993. (Vuorinen 1995, s. 22).

Vuosina 1975-90 Karjalassa teollisuustuotannon volyyymi kasvoi 70 %. Tälläkin hetkellä vallitseva kriisi alkoi 1980-luvun lopulla. Tuotannon volyymin keskimääräinen kasvu laski. Vuodesta 1991 lähtien tämä suuntaus on ollut näkyvä useimmilla sektoreilla Karjalassa. Kriisin alkuvaiheessa tuotannon volyymin lasku oli Karjalassa pienempi kuin Venäjällä keskimäärin. Mutta vuonna 1993 tilanne muuttui ja lasku oli Karjalassa suurempi. Taloudellista kriisiä on selitetty mm. investointihalukkuuden romahtamisella. Tämä on tehnyt olemassa olevat ongelmat pahemmiksi ja saanut aikaan uusia ongelmia.

Karjalassa pienet yritykset ovat säilyneet ainoastaan harmaalla ja pimeällä talouden sektorilla., muuten ne lakkautettiin 1960-luvulla. Pienet yritykset laillistettiin uudelleen vuonna 1990 ja vuonna 1993 ne muodostivat alle 2 % Karjalan koko teollisuustuotannosta. (Nemkovic, Druzinin & Baibusinov 1994, s.78-82). Ns. basaaritalous (kioskit, kaupat jne.) on saavuttanut Petroskoin. Vain suhteellisen pienellä vähemmistöllä (arviolta 5 %) on kuitenkin varaa näin myytäviin tuontitavaroihin. Joidenkin arvioiden mukaan tällaisten markkinoiden liikevaihto on jopa 1/3 Petroskoin kokonaiskaupankäynnistä. (Laurila 1994, s. 44).

Karjalassa on paljon teknologialtaan vanhentuneita tehtaita. Karjalan paperituotanto oli 40 % Venäjän paperin kokonaistuotannosta vuonna 1993. Vanhojen teollisuuslaitosten uudelleenrakentaminen on edennyt hitaasti. Monista sopimuksista on kuitenkin jo neuvoteltu länsimaisten yritysten kanssa. Tutkimustyötä on tehty ympäristön ja teiden sekä energiatuotannon kehittämiseksi. Liiketoimintaympäristöä ei ole kuitenkaan kyetty vielä kehittämään sellaiseksi, että se houkuttelisi sijoituksia. (Tykkyläinen 1995, s. 16-17)

Yksityistämisen eteneminen Karjalan Tasavallassa on ollut hitaampaa kuin muualla Venäjällä. Koulutetuista ja kykenevistä johtajista on pulaa ja myynninedistämistä esiintyy tuskin ollenkaan Karjalan Tasavallan yrityksissä. Yksityistämisellä ei tunnukaan olevan paljoa vaikutusta vanhojen karjalaisten yritysten toimintaan. Tehtaiden johto ei ole vaihtunut. (Laurila 1994, s. 64). Rahan saantia ei ole Karjalassa asetettu yksityistämisen tärkeimmäksi tavoitteeksi vaan valtion irtautumista omistamisesta, jotta tasavaltaan syntyisi yksityisesti omistavien kerrostuma, keskiluokka. (Mäkinen 1994, s. 62).

5.3. Karjalan tasavallan ulkomaankauppa sekä investoinnit tasavaltaan

Karjalan Tasavallan yrittäjien ja päättäjien keskuudessa on ollut suurta mielenkiintoa länsimaisiin investoijiin ja erilaisiin yhteistyön muotoihin. Myöskin länsimaissa on ollut jonkin verran kiinnostusta Karjalan markkinoita kohtaan. Huolimatta molemminpuolisesta kiinnostuksesta, kontaktien määrä on pysynyt verraten pienenä. Tämä siksi, että länsimaiset yritykset ovat varovaisia investoinneissa taloudellisen ja poliittisen epävarmuuden vuoksi. (Mönkkönen, Kunnarus, Kotilainen & Noren 1995, s. 49).

Vuonna 1993 rekisteröitiin 142 yritystä, joissa on mukana ulkomainen osapuoli, toisin sanoen lähes yhtä paljon kuin aikaisempina vuosina yhteensä. Yhteisyrityksistä 64 % oli rekisteröity suomalaisen osapuolen kanssa. Vuoden 1994 alkuun mennessä Venäjän Karjalassa oli rekisteröity 325 yritystä, joissa oli mukana ulkomaalainen osapuoli (edustettuna oli 33 eri maata). Tilastojen mukaan 133 yritystä on toimivia. Luonteenomaista on ollut ulkomaalaisten kiinnostus jo olemassaolevia venäläisyrityksiä kohtaan. (Vuorinen 1995, s. 50-51).

Ulkomaalaiset olivat investoineet vuoden 1993 loppuun mennessä yhteisyrityksiin ja heidän kokonaan omistamiinsa yrityksiin perustamispääomaa 1,5 miljardia ruplaa sekä eri valuutoissa 18 miljoonaa Suomen markkaa, 1,6 miljoonaa Saksan markkaa, 10 miljoonaa USD ja 135 000 Sveitsin frangia. Ulkomaisten investointien määrä ja jakauma käyvät ilmi oheisista taulukoista.

1988-1989	4 %
1990	24%
1991	12 %
1992	34 %
1993	26 %

Kansallisuus	%
<i>Suomalaiset</i>	27
Amerikkalaiset	33
Saksalaiset	24
Muut	16
Yhteensä	100

TAULUKOT 6 ja 7: Ulkomaisten investointien osuus kokonaisinvestoinneista vuosina 1988-1993 ja investointien jakauma kansallisuuden mukaan vuonna 1994 (Vuorinen 1995, s. 52).

Yhteisyritykset ja ulkomaalaisten omistamat yritykset olivat pääsääntöisesti monitoimialayrityksiä. Lähes puolet yrityksistä toimi teollisuuden eri sektoreilla. (Vuorinen 1995,

s. 50-53). Yhteistyökumppaneita oli kaikkiaan 29 maasta (70 % Suomesta). Näiden yritysten sijoitukset olivat pieniä. (Nemkovic, Druzinin & Baibusinov 1994, s. 83). Vuonna 1995 Karjalan Tasavallassa oli yli 400 yhteisyritystä, joista useimmissa yhtenä osapuolena on suomalainen yritys. Jos yrityksellä on yli 30 % ulkomaista pääomaa, se voi saada helpotuksia veroista ym.. Karjalan Tasavallassa yritykset voivat saada helpotuksia pakollisista valuutan myynneistä ja vientiverosta. Ulkomaiset yritykset voivat myös saada muita erityisiä helpotuksia. (Mönkkönen, Kunnarus, Kotilainen & Noren 1995, s. 53-54).

Vuosina 1991 ja 1993 luotiin uusi lainsäädäntö, joka on erittäin tärkeä Karjalan tasavallan taloudelle. Tämän lainsäädännön mukaan Karjala saa itsenäisesti päättää vaihtokaupoista, lisensioinnista tietyn kiintiön puitteissa, ulkomaankauppaoikeudet omaavien rekisteröinnistä ja ulkopuolisten suorien sijoitusten lisensioinnista. Presidentin päätöksen mukaan Venäjän Federaation Korkein Neuvosto myönsi 29.5.1991 Karjalan Tasavallalle rahoituksellisen autonomian. Tämän mukaan kaikki Karjalan Tasavallan ansaitsemat valuuttatulot, jotka muuten siirrettäisiin Venäjän Federaation budjettiin, pysyvät Karjalan Tasavallassa. Koska firmoilla on omat ulkomaankaupan rahastonsa, firmat on velvoitettu myymään 75% ansaitsemastaan kovasta valuutasta Karjalan ulkomaanvaluutan rahastoon ja 25 % Venäjän ministerineuvoston ulkomaanvaluutan rahastolle.

Vuoden 1993 päätöksessä Venäjän Federaatio on luvannut:

- kehittää Suomen ja Karjalan Tasavallan tulli-infrastruktuuria
- edistää matkustamista, liikenneyhteyksiä ja kommunikaatiota
- kehittää maataloutta, sellu- ja paperiteollisuutta ja energiasektoria vuoteen 2015 mennessä. (Laurila 1994, s. 54).

Käytännössä Karjalan Ulkomaankauppaministeriö saa käydä kauppaa suoraan Suomen kanssa. Investointirahasto perustettiin 1993 ja sitä johtaa Karjalan Taloudellinen Neuvosto. Uuden lain mukaan 90 % verotuloista, jotka pitäisi maksaa Moskovaan, pysyvät Karjalassa ja ne suunnataan yllä mainittuun rahastoon käytettäväksi tuotannollisiin investointeihin. Nämä varat siirretään Talousministeriön suojeluksessa olevaan Karjalan kasvu- ja kehitysrahastoon. Varat on määrää käyttää metsä- ja puunjalostusteollisuuteen, liikenneverkoston kehittämiseen, energiantuotantoon (erityisesti pienet hiili- ja turvevoimalat ja vesivoimalat) ja elintarviketeollisuuteen. (Laurila 1994, s. 55)

Karjalassa on positiivista uskoa tulevaisuuteen ja siihen, että ulkomaiset investoinnit kohdistetaan Karjalaan, koska sillä on luonnonvaroja, se sijaitsee lähellä Eurooppaa ja siellä on halpaa ja koulutettua työvoimaa ja tuotantokapasiteettia. Toisaalta nämä investoinnit joutuvat kilpailuun, jossa monet investointivaihtoehdot ovat tarjolla länsiyrityksille. Lisäksi Karjalan mahdollisuudet kilpailla muiden Euroopan alueiden kanssa ovat rajoitetut Venäjän poliittisen ja taloudellisen epävarmuuden vuoksi. Ongelmia tuottavat mm. riittämätön infrastruktuuri, epäselvät omistusoikeudet, epäselvät yhteisyritysten kehitystä säätelevät säännöt, verotus ja valuuttaongelmat. (Mönkkönen, Kunnarus, Kotilainen & Noren 1995, s. 52).

Karjalan tasavallan viennistä 88 prosenttia suuntautuu teollisuusmaihin. Suurin kauppakumppani ei ole kuitenkaan Suomi vaan Englanti 32 prosentin osuudella. Suomen osuus oli vuonna 1993 27 prosenttia ja Saksan osuus 12 prosenttia. Karjalan viennistä saostamattoman alumiinin osuus oli 24 prosenttia ja käsittelemättömän puun osuus 19 prosenttia. Tuonnista taas koneiden ja laitteiden osuus oli yli 40 prosenttia ja kulutustavaroiden osuus 14 prosenttia. Ulkomaankaupan rajua muutosta lähtötasosta, lamasta ja kasvupaineista johtuen osoittaa Karjalan viennin kasvu vuonna 1993 yli 50 prosentilla edellisestä vuodesta sekä tuonnin supistuminen runsaalla kolmanneksella. (Saastamoinen 1994, s. 40.-48).

5.4. Karjalan tasavallan ja Suomen välinen yhteistyö

Neuvostoliiton hajoaminen on tuonut uusia näkökantoja raja-alueen kehittämiseen. Kun yli rajan kontaktit sallittiin Suomen ja Venäjän Karjalan välillä muutama vuosi sitten, sosio-ekonominen ja kulttuurinen kiulu näiden naapurusten välillä tuli ilmeisen hyvin esille. Suomella on 700 kilometriä rajaa Karjalan Tasavallan kanssa ja luonnonolot ovat hyvin samanlaiset rajan molemmilla puolilla. Metsäsektori on tärkeässä asemassa sekä Suomessa että Karjalan Tasavallassa. Suomella ja Karjalan Tasavallalla on myös historiallisesti paljon yhteistä. Raja on siirtynyt ja muuttunut monta kertaa. (Eskelinen, Oksa & Austin 1994, s. 5). Nykyään Suomen ja Karjalan tasavallan rajalla on neljä rajanylityspaikkaa: Vainikkala-Lusaika, Imatra (Pelkola)-Svetogorsk, Niirala-Värtsilä ja Vartius-Kivijärvi.

Konkreettisin ja pitkävaikutteisoin taloudellinen hyöty kansainvälisestä yhteistyöstä on toistaiseksi ollut Karjalan kuljetus- ja kommunikaatioinfrastruktuurin parantaminen.

Myöskin yhteistyö metsä- ja energiasektorilla on edistynyt. Lisäksi monet paikalliset ja alueelliset organisaatiot ja koulutuslaitokset Suomessa ovat aktiivisesti luoneet suhteita Karjalaan ja tukeneet taloudellisia yhteyksiä yksityisten liikemiesten ja tavarantoimittajien välillä. (Nemkovic, Druzinin & Baibusinov 1994, s. 83-84)

Teknologian taso ja talouden organisaatorakenne Suomen ja Venäjän puolella on hyvin erilainen ja kuilu elintasoissa on maailman syvimpiä. Kuitenkin Karjalan Tasavalta ja Itä-Suomi muodostavat mitä ainutlaatuisimman asetelman yli rajan -yhteyksien kehittämiseksi: taloudellisesta ja muusta vuorovaikutuksesta on saavutettavissa etuja, mutta niiden toteutuminen vaatii ihmisten ja organisaatioiden uudelleen asennoitumista. Paikallisten ja alueellisten rajan yli -vuorovaikutus on hyvä asia, vaikkakin motiivit yhteistyölle ja sen konkreettiset päämäärät ovatkin erilaisia. Suomen puolella Karjalan Tasavalta nähdään kehittyvänä markkina- ja infrastruktuuri-investointien kohdealueena sekä luonnonvaroitaaan rikkaana ja matalien tuotantokustannusten alueena.

Yhteistyö lähialueilla on pantu liikkeelle tapana lieventää syvää lamaa ja kroonisia rajalla sijaitsevien perifeeristen alueiden rakenneongelmia. Yhteistyö on liitetty aluepolitiikan strategioihin, vaikkakin toteutus on ollut, ainakin toistaiseksi, melko koordinoimattomia yrityksiä monenlaisten toimijoiden taholta. Vuorovaikutus on kehittynyt nopeimmin koulutuksessa, tutkimuksessa ja ympäristönsuojelussa sekä vapaaehtoisprojekteissa ruohonjuuritasolla. Yhteistyöllä on saatu aikaiseksi mm. seuraavaa:

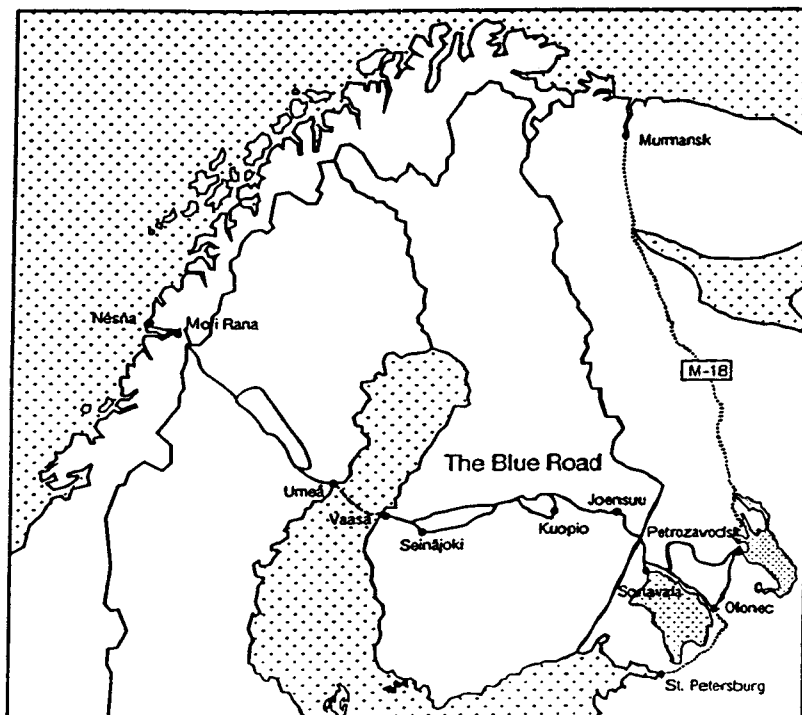
- kuljetus- ja kommunikaatioyhteyksiä on kehitetty (mm. rautatie, joka yhdistää Suomen rautatieverkon Murmanskin ja Arkangelin rautateihin)
- lentoreitti Helsingistä Joensuun kautta Petroskoihin
- telekommunikaatio: on rakennettu automaattinen puhelinyhteys Itä-Suomen ja Karjalan välille
- valtatie Niiralasta Petroskoihin. (Eskelinen 1994, s. 163-167).

Suomen ja Karjalan Tasavallan välisen yhteistyön ongelmat eivät ole yllättäviä, varsinkin kun niitä ajattelee entisten sosialististen maiden kokemusten pohjalta. Perusongelma on, ettei Karjalan tasavallalla ole tarpeeksi yhteiskunnallisia edellytyksiä markkinatalouteen. Eräänä syynä kansainvälisen yhteistyön vähäisyyteen nähdään se, että Karjalan Tasavalta on avautunut ulkomaille aikana, jolloin on investoijille on tarjolla monia muitakin vaih-

toehtoja kilpailemassa investoinneista (joissa on myöskin matalat tuotantokustannukset ja jotka ovat lähempänä Länsi- ja Keski-Euroopan markkinoita). Myöskin Suomen oma vaikea taloudellinen tilanne on vähentänyt yritysten halukkuutta ottaa riskejä. (Eskelinen 1994, s. 168).

Mitattuna osanottajien lukumäärällä, suomalaiset yrittäjät muodostavat enemmistön Karjalan yrityksissä, kun taas perustamispääomalla mitattuna suomalaiset investoijat ovat suhteellisen pieni osa verrattuna esim. saksalaisiin investoijiin. Useimmat suomalaiset investoijat ovat pieniä yrittäjiä, jotka etsivät kaupallista yhteistyötä alueellisen samankaltaisuuden perusteella, kun taas kauempana olevat sijoittajat ovat valikoivempia ja panostavat investointeihin enemmän pääomaa. (Laurila 1994, s. 50-51)

Sininen tie kulkee Norjasta Ruotsin ja Suomen kautta Karjalan tasavaltaan. Tämän reitin tarkoituksena on kehittää länsi-itäyhteyksiä näiden alueiden välillä ja myöskin sisällä. Tarkoituksena on myöskin tehdä tästä reitistä tunnettu matkailijan reittinä. Reitillä on pituutta 1760 kilometriä ja se päättyy Petroskoihin (Suomessa reitti kulkee välillä Vaasa-Niirala).

KUVA 11: Sininen tie (Alioravainen, Karmanov, Rautio & Tervahauta 1995, s. 40).

6. SUOMEN VALTION IDÄNPOLITIIKKA

6.1. Suomen Keski- ja Itä-Euroopan toimintaohjelma

Suomen Keski- ja Itä-Euroopan toimintaohjelma hyväksyttiin hallituksen ulkoasiainvaliokunnassa 13.12.1991.

"Suomen lähtökohtana itäisen Keski-Euroopan ja Itä-Euroopan avustustoiminnassa on edistää moniarvoisen parlamentarismiin perustuvan demokratian kehittämistä, oikeusvaltion periaatteiden ja ihmisoikeuksien kunnioittamisen noudattamista sekä siirtymistä markkinatalouteen tukemalla vakaan taloudellisen kehityksen perusedellytyksiä."

(Ulkoasiainministeriö 1993b)

Avun vastaanottajamaalta edellytetään, että se kehittää realistisia taloudellisia uudistusohjelmia yhdessä kansainvälisten rahoituslaitosten kanssa. Taloudellisen tuen tarkoituksena on edellytysten luominen taloudelliselle yhteistyölle sekä yhteiskunnan peruspalveluiden edistäminen. Tavoitteena on myöskin Suomeen suoraan tai epäsuorasti haitallisesti vaikuttavien ilmiöiden (esim. ydinvoimat, ympäristörasitukset) estäminen tai vähentäminen. Suomea pyritään edistämään kauttakulkutienä erityisesti Suomen lähialueille Venäjällä, sekä toiminnallisena tukikohtana tai hankintojen toimittajana kansainvälisesti rahoitetuissa hankkeissa. Myöskin Euroopan integraation tarjoamia mahdollisuuksia on yhteistyössä pyrittävä hyödyntämään mm. aluekehitysrahastojen kautta.

Kohdemaita voidaan avustaa mm. antamalla asiantuntija-, koulutus- ja tutkimusapua sekä laatimalla yhteistyöohjelmia eri aloilla kohdemaan omien viranomaisten kanssa. Tärkeää on myöskin mm. teknisellä avulla ja koulutuksella luoda edellytyksiä taloudelliselle yhteistoiminnalle, edistää yksityisen sektorin toimintaedellytyksiä ja turvata suomalaisten yritysten etabloitumista kohdealueille. Yhteistyön kehittämiseksi olennainen edellytys on kohdemaan infrastruktuurin parantaminen. Tässä Suomi pitää tärkeänä liikenne- ja viestintäyhteyksien parantamista, energiayhteistyötä ja kattavan sosiaaliturvan ja terveydenhuoltojärjestelmän luomista.

Kohdemaiden teollisuutta ja muuta elinkeinoelämää voidaan tukea kehittämällä niiden omaa tuotantoa ja palveluita. Tässä toiminnassa julkisen vallan toimenpiteillä on tärkeä rooli suomalaisten yritysten investointihalukkuuden lisäämisessä, koska mm. kohdealueen epävakaa olosuhteet ja puutteellinen lainsäädäntö lisäävät sijoitusten riskiä. Julkinen valta voisi tukea yritysten hankeselvityksiä sekä jakaa suomalaisten yritysten investointeihin liittyviä riskejä.

Avustustoiminta ei suinkaan ole vain yksisuuntaista, Suomen taholta tulevaa apua, vaan avunsaajan on myöskin omalta puoleltaan sitouduttava noudattamaan asetettuja tavoitteita ja pyrkiä niihin omalla rahoituksellaan ja muulla panostuksellaan. Vastaanottajan panostuksen tulisi asteittain kasvaa ja yhteisten ohjelmien tavoitteena olisikin kohdealueen omien voimavarojen käytön tehostaminen.

Hallituksen ulkoasiainvaliokunta on määritellyt Suomen KIE-toimintaohjelman tärkeimmiksi kohdealueiksi lähialueet Venäjän federaatiossa ja Baltian maissa. Näin siksi, että Suomella on näillä alueilla parhaat edellytykset toteuttaa avustustoimintaansa. (Ulkoasiainministeriö 1993b, s. 5-16).

6.1.1. Monenvälinen yhteistyö

Monenvälistä yhteistyötä Keski- ja Itä-Euroopassa harjoittavat useat kansainväliset rahoituslaitokset (esim. Kansainvälinen valuuttarahasto (IMF), Maailmanpankki (WB), Kansainvälinen rahoitusyhtiö (IFC) ja Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankki (EBRD)), järjestöt ja yhteistyöelimet (esim. YK, KIE-avun kansainvälinen koordinaatioryhmä G-24).

Suomi osallistuu monenväliseen yhteistyöhön useissa kansainvälisissä elimissä mm. G-24, YK, OECD:n Itä-Eurooppa-keskus CCEET, EBRD ja Maailmanpankki. Suomi on perustanut mm. Maailmanpankin ja IFC:n yhteyteen teknisen avun rahastot, joista maksetaan esim. rahoituslaitosten luottohankkeisiin liittyviä projektiselvityksiä ennen kaikkea Suomen lähialueilla Venäjällä ja Baltian maissa.

Kansainvälisissä rahoituslaitoksissa ja muissa järjestöissä Suomi pyrkii vaikuttamaan rahoituksen suuntaamiseen oman toimintaohjelmansa painopistealueilla, Baltian maissa ja Venäjän lähialueilla. Täten pyritään edesauttamaan myös Suomen kahdenvälisen yhteistyön päämäärien saavuttamista. (Ulkoasiainministeriö 1992, s. 18-26).

6.1.2. Kahdenvälinen yhteistyö

Kahdenvälisen yhteistyön yleisiä tavoitteita ovat mm. yritysten toimintaedellytysten parantaminen kohdealueella, yhteistyösuhteiden rakentaminen KIE- ja UIV-maihin (UIV=Uudet itsenäiset valtiot), kohdemaan infrastruktuurin parantaminen ja Suomeen haitallisesti kohdistuvien ilmiöiden ehkäiseminen ja vähentäminen. Suomen kahdenvälisen avustusluonteinen yhteistyö keskittyy lähialueille Baltiassa ja Venäjän Federaatiossa. Yhteistyö tähtää sellaisten hankkeiden valmisteluun, joihin ohjautuisi kansainvälistä rahoitusta. Alueellisella yhteistyöllä pyritään edistämään EU-rahoituksen suuntautumista Suomen lähialueille.

Eräänä yhteistyöelimenä mainittakoon Teollisen yhteistyön rahasto Oy (FINNFUND), joka on julkinen rahoitusyhtiö. Sen tarkoituksena on lainoin, sijoituksin ja erilaisin takuujärjestelyin tukea suomalaisia investointeja. Vuonna 1992 Finnfundin toiminta laajennettiin koskemaan myös Keski- ja Itä-Euroopan maita kehitysmaiden ohella. Yritysten mielenkiinto Finnfundin Venäjälle suuntautuvaan investointien rahoitukseen on ollut erittäin voimakasta. (Finnfundista enemmän tämän tutkielman rahoitusjaksossa). (Ulkoasianministeriö 1992, s. 27-28).

6.1.3. Suomen KIE-toimintaohjelman organisaatio

Suomen KIE-toimintaohjelman tärkeimmät koordinaatioyksiköt :

- * Avustustoiminnan toimintaohjelmaa koordinoi ulkoasiainministeriön kauppapoliittinen osasto , jonne on perustettu Itä-Euroopan ja Itäisen Keski-Euroopan toimintaohjelman yksikkö (KPO-55).
- * Ohjelman suunnitteluun, hallintoon ja toteuttamiseen osallistuvat eri ministeriöt (ns. sektoriministeriöt, jotka kukin vastaavat oman alansa hankkeista),

keskusviranomaiset, lääninhallitukset, Suomen Vientiluotto Oy, Valtiontakuukeskus ja Finnfund.

- * Yleiskoordinaatiosta ja tietojenvaihdosta vastaa ulkoasiainministeriön valtiosihteerin johdolla kokoontuva kansliapäällikkö- ja maaherratason yhteistyöryhmä.
- * Ulkoasiainministeriössä toimii toteuttavan virkamiestason koordinaatioryhmä, joka mm. valmistelee toimintaohjelmaa.
- * Lähialueyhteistyötä koordinoi Suomen ja Venäjän Federaation välinen lähialueyhteistyön kehittämisryhmä ja alueellisen tason koordinaatiosta vastaa sisäasiainministeriö. Lähialueyhteistyön yleinen koordinaatiiovastuu kuuluu ulkoasiainministeriölle.
- * Aluetason yhteistyötä hoitaa kolme alueellista maaherrojen johtamaa koordinaatioryhmää: Lapin-Murmanskin alueen, Kymen-Leningradin alueen ja Karjalan lähialueyhteistyöryhmät. Nämä ryhmät ovat sisäasiainministeriön nimittämiä.
- * Pietarin kaupungin kanssa yhteistyötä koordinoi ulkoasiainministeriön johtama työryhmä (nk. Suomi-Pietari-ryhmä). (KIE-toimintaohjelman hallinto 1993)

6.2. Suomen ja Venäjän välinen lähialueyhteistyö

6.2.1. Lähialueyhteistyösopimus

Suomen tasavallan hallituksen ja Venäjän Federaation hallituksen välinen sopimus yhteistyöstä Murmanskin alueella, Karjalan tasavallassa, Pietarissa ja Leningradin alueella allekirjoitettiin 20.1.1992 ja se astui voimaan elokuussa 1992. Sopimuksella määritellään lähialueyhteistyön oikeudelliset puitteet sekä pyritään rohkaisemaan alueellisten ja paikallisten viranomaisten suoria yhteyksiä rajan yli. Sopimuksen suurin merkitys on, että edellä mainitut alueet yksilöidään toimivaltaisiksi elimiksi Venäjän puolella. Yhteistyön hallinnointia varten on perustettu lähialueyhteistyön kehittämisryhmä, jossa jäsenenä ovat keskeisten ministeriöiden ja lääninhallitusten edustajat.

Lähialueyhteistyön tavoitteena on luoda mahdollisimman hyvät edellytykset molempia osapuolia hyödyttävälle yhteistyölle. Yhteistyön tulisi myös edistää poliittista, taloudellista ja sosiaalista vakautta kohdealueilla. Kohdealueille tulisi syntyä uutta yritystoimintaa ja tuotantoa vientimarkkinoille ja paikallista kysyntää palvelemaan, ja tätä pyrkimystä tulisi lähialueyhteistyössä edistää. Samoin pyritään edistämään Suomen teollisuuden ja liiketoiminnan edellytyksiä lähialueilla ja poistamaan yritysten toimintaa ja yksityisiä investointeja rajoittavia ongelmia. Hankkeet ja niihin liittyvät toimitukset ja palvelukset sekä niissä työskentelevä suomalainen henkilöstö vapautetaan kokonaan tai osittain tulleista ja muista maksuista sopimuksen tarkoittamilla yhteistyöalueilla. Venäjän hallitus on muutenkin sitoutunut helpottamaan hankkeiden toteuttamista ja suomalaisten yritysten toimintaedellytyksiä.

Suomen puolella lähialueyhteistyösopimuksen määrittämiä toimivaltaisia viranomaisia ovat ministeriöt. Alueellisia ja paikallisia viranomaisia ovat lääninhallitukset, piirihallintoviranomaiset sekä kunnat. Venäjän Federaatiossa toimivaltaisia viranomaisia ovat Murmanskin alueen hallinto, Karjalan tasavallan ministerineuvosto, Pietarin kaupungin hallinto ja Leningradin alueen hallinto. Nämä eri yhteistyöalojen viranomaiset toteuttavat yhteistyötä ja voivat olla suoraan yhteydessä keskenään.

Kahdenväliseen lähialuetoimintaan varatuilla määrärahoilla toteutetaan lähinnä koulutushankkeita ja hankevalmisteluun liittyviä selvityksiä. Varsinaisten investointien toteuttamiseen tarvitaan venäläisen rahoituksen lisäksi usein suomalaisten yritysten ja rahoituslaitosten sekä kolmansien maiden ja kansainvälisten rahoituslaitosten osallistumista.

6.2.2. Lähialueyhteistyön painopistealueet

Taloudellinen yhteistyö ja teollisuuden toimintaedellytysten lisääminen

Lähialueet Venäjällä tarvitsevat taloutensa elvytyksessä ja teollisuuspolitiikan luomisessa länsimaista tietotaitoa. Tämän tietotaidon välittämisessä Suomella on etulyöntiasema hyvän sijainnin ja pitkäaikaisten suhteiden ansiosta. Erityisesti tarvitaan laajaa viranomais- ja yksityissektorin asian-

tuntijatyötä teollisuutta tukevan infrastruktuurin kehittämiseksi. Julkinen sektori voi vauhdittaa suomalaisen teollisuuden ja yritysten etabloitumista lähialueille mm. edistämällä tietotaidon siirtoa ja järjestämällä yritysjohdon koulutusta sekä tuottamalla alue- ja sektorikohtaisia selvityksiä. Myöskin sosiaaliturvan ja koulutusjärjestelmän kehittäminen on keskeistä.

Energiayhteistyö ja ydinvoimaloiden turvallisuus

Energiayhteistyössä tavoitteena on lähialueiden energiankulutuksen vähentäminen korjaamalla energiantuotantoa ja suurkuluttajien energian käyttöä sekä uusien ympäristöystävällisempien energiantuotantomuotojen löytäminen.

Lähialueiden sähköstä suuri osa tuotetaan ydinvoimalla. Niinpä ydinvoimaloiden turvallisuutta tulisi parantaa huomattavasti nykyisestä. Yhteistyön onnistuminen tällä alalla vaatii myös Venäjän lainsäädännön ja turvallisuusmääräysten saattamista länsimaisissa teollisuusmaissa noudatettujen periaatteiden tasolle.

Suomi osallistuu sekä yhdessä eräiden länsimaiden kanssa että omilla hankkeillaan lähialueilla sijaitsevien ydinvoimaloiden turvallisuuden parantamiseen. Erityisesti kohteena ovat Sosnovyj Borin ja Kuolan ydinvoimalat.

Ympäristönsuojelu

Lähialueilta kulkeutuu ilmateitse Suomeen monenlaisia saasteita. Niinpä vuonna 1991 valmistui laaja toimintaohjelma Suomen lähialueiden ympäristöhankkeista. Suomi pyrkii vähentämään lähialueilta tulevia ympäristöpäästöjä yhdessä Venäjän viranomaisten ja kansainvälisten järjestöjen ja rahoituslaitosten kanssa sekä pohjoismaisella yhteistyöllä.

Venäjän sisäinen tila huomioon ottaen on hankkeiden valmisteluun varatta-

va riittävästi aikaa. Hankkeissa on pyrittävä löytämään kohtuuhintaisia ratkaisuja, joilla kuitenkin päästäisiin mahdollisimman hyviin tuloksiin ympäristön saasteiden vähentämisessä.

Metsätalouden yhteistyö

Suomelta edellytetään aktiivista osallistumista lähialueiden metsätalouden kehittämiseen. Metsätalouden kehittämiskohteita ovat mm. hallinto, koulutus, investointi- ja suunnittelujärjestelmät sekä työmenetelmät.

Elintarviketuotantoyhteistyö

Lähialueilla elintarvikeomavaraisuusaste on alhainen, vaikka resursseja kyllä olisi. Suomen teknisen avun ja koulutuksen tavoitteena onkin alueiden omien resurssien hyväksikäytön tehostaminen. Huomiota tulee kiinnittää myös markkinoiden kehittämiseen, tuotteiden hinnoitteluun ja kilpailuun. Lähtökohdaksi elintarviketuotantoyhteistyölle tulee laatia kokonaisuunnitelma, joka sisältää tuotannon ja kuljetus- ja jakelujärjestelmän uusimisen.

Suomalaisin varoin on tuettu mallitilojen perustamista, toimitettu maatalouskoneita yksityistiloille ja koulutettu viljelijöitä (erityisesti Karjalassa).

Liikenne- ja tietoliikenneyhteistyö

Lähialueiden liikenne- ja tietoliikenneyhteydet ovat tällä hetkellä huonossa kunnossa. Jotta lähialueyhteistyötä muutoinkin voitaisiin toteuttaa, tulisi näiden yhteyksien olla kunnossa. Suomella ei ole taloudellisia resursseja rahoittaa näitä hankkeita, vaan tavoitteena on, että kansainväliset rahoituslaitokset ohjaisivat rahoitusta tähän tarkoitukseen.

Tiestön parantaminen lähialueilla on tärkeimpiä hankkeita, ja tätä varten on perustettu suomalais-venäläinen työryhmä. Myöskin selvitetään mm. uusien lentoreittien avaamista ja rautatieyhteyksien kehittämistä sekä ulkomaisten alusten pääsyä Venäjän sisävesille. Tämä tarjoaisi mahdollisuudet sekä tavarakuljetusten että matkailunkin kehittämiseen.

Sosiaali- ja terveysalan yhteistyö

Yhteistyön tavoitteena lähialueilla on parantaa väestön elinolosuhteita ja pitkällä tähtäyksellä vaikuttaa yhteiskunnan tasapainoiseen kehitykseen. Näin saataisiin mahdollisesti ehkäistyä hallitsematonta maastamuuttoa. (Ulkoasiainministeriö 1993b, s. 16-20 ja Ulkoasiainministeriö 1992, s. 47-66).

6.2.3. Lähialueyhteistyön arviointia

Lähialueyhteistyösopimus luo *puitteet* maiden väliselle yhteistyölle sekä sillä pyritään edistämään ja laajentamaan keskinäisiä kaupallis-taloudellisia suhteita tasaveroisuuden ja molemminpuolisen edun pohjalta. Sopimus edellyttää molempien sopimuspuolien edistävän kaikin keinoin kauppaa ja muuta taloudellista yhteistyötä (mukaan lukien rajakauppa, pitkäaikaiset hankeluontoiset toimitukset sekä pienten ja keskisuurten yritysten osallistuminen kauppaan).

Aluetason yhteistyöstä voidaan tehdä erillisiä sopimuksia ja pöytäkirjoja. Investoinnit pyritään suojaamaan ja niille pyritään luomaan suotuisat olosuhteet sekä turvataan teollis- ja immateriaalioikeuksien suoja. Maiden hallitusten välinen suomalais-venäläinen taloudellinen yhteistyökomissio perustettiin seuraamaan sopimuksen toteuttamista. Komission tehtävänä on edistää kaupan ja taloudellisen yhteistyön kehittymistä, tehdä suosituksia kaupan esteiden poistamiseksi ja käsitellä sopimuksen soveltamiseen ja toimeenpanoon liittyviä ongelmia. (Hahl 1993, s. 16-17).

Virheellisiä oletuksia toistuvasti ns. virallisen lähialueyhteistyöhön liittyen. Usein ajatellaan, että sopimus avaa automaattisesti tavanomaisen kaupanteon kanavat Suomen itärajan

takana. Niitä se ei nimenomaan avaa, vaan sopimus on tehty teknisen, ei kaupallisen yhteistyön pohjalta. Pääpiirteissään lähialueyhteistyössä on kysymys vuoden 1992 elokuussa voimaan astuneesta, Suomen ja Venäjän valtioiden välisestä sopimuksesta, jolla pyritään edistämään Pietarissa, Leningradin alueella, Karjalan Tasavallassa ja Murmanskin alueella kehitettäviä, ennen muuta ympäristö- ja energiasektorin hankkeita.

Määritelmän mukaisesti lähialueyhteistyö tähtää "teollisen ja kaupallisen yhteistyön kehittämiseen". Se siis ajaa myös suomalaisten kaupallisia etuja, mutta vain välillisesti ja pitkällä tähtäimellä. Lähialueyhteistyössä ei ole kysymys mistään uudesta rajakaupan tai lähialuekaupan mallista. Lähialuevaroista tuetaan laajavaikutteisia, kaupan edellytyksiä kohentavia hankkeita - muttei missään tapauksessa kertaluonteisia, viennin edistämisen ponnistuksia. Yrittäjän on siis turha suoraan hakea rahoitusta lähialueyhteistyövaroista. Lähialueyhteistyössä yritysten on löydettävä oikeat, melko kapeat segmentit, joissa yritykset voivat toimia menestyksellisesti. Kaiken pohjana on yritys, mutta julkisella vallalla on myös tärkeä rooli yritysten tukipalveluiden tuottajana. (Saastamoinen 1994, s. 40.-48).

Suomelta itse asiassa vieläkin puuttuu oma kansallinen lähialuestrategia. Suomen eri avainministeriöiden tulisi toimia paremmassa yhteistyössä kansallisen idänkaupan strategian löytämiseksi ja Suomen pitäisi ponnistella enemmän päästäkseen mukaan kansainvälisiin kehitysrahoitusprojekteihin, koska useimmat Suomen nykyisistä projekteista ovat resursseiltaan liian pieniä. Suomen ja Venäjän välinen sopimusjärjestelmä osaltaan vaikeuttaa ja hidastaa mm. kuljetustoimintaa. Yritykset toivoisivat valtion takuujärjestelmän ulottuvan entistä tehokkaammin idänkauppaan, koska rahoitus on noussut vientikaupan tärkeäksi kilpailutekijäksi. (Kojo & Köngäs 1995, s. 47-48).

6.3. Suomen mahdollisuudet hyödyntää gateway-asemaansa

Gateway-toiminta perustuu tietyn maan tai siellä toimivien yritysten kykyyn tarjota lisäarvopalveluja yritykselle, joka pyrkii uusille markkinoille. Tämä lisäarvo voi liittyä esim. maantieteelliseen sijaintiin, toimivaan infrastruktuuriin tai yritysten osaamiseen. Gateway-maahan jää taloudellinen hyöty vastineeksi sen tarjoamista palveluista. Gateway-käsite on aina kaksisuuntainen: se toimii paitsi lännestä itään myös idästä länteen. Gateway voi

syntyä kahdella tavalla: kauppapolitiikasta vastuulliset auktoriteetit voivat hyväksyä idean ja tehdä siitä päätöksen tai gateway voi syntyä itsestään luonnollisten olojen seurauksena. Esimerkkinä idän ja lännen välillä toimivasta gatewaysta voisi mainita vaikkapa Itävallan, jonka maantieteellinen sijainti on keskeinen Keski-Euroopassa, entisten sosialistivaltioiden ja länsi-eurooppalaisten valtioiden välissä. Kuten Suomelle kauppa Venäjän kanssa, niin myöskin Itävallalle itä-länsikauppa on merkinnyt paljon, johtuen historiallisista ja kaupallisista suhteista Itä-Eurooppaan. (Kojo & Kögäs 1995, s. 11-12).

ULKOASIAINMINISTERIÖ (1993)	KAUPPA- JA TEOLLISUUS-MINISTERIÖ (1993)
Gateway-käsitteellä kolme ulottuvuutta: 1. Maantieteellinen 2. Toiminnallinen 3. Ajallinen	Gateway- käsite sisältää: 1. Liikenne- ja logistiikka-gatewayt 2. "Gateway platforms" 3. Tieto-taito -gatewayt
HELSINGIN KAUPPAKORKEA-KOULU (1994)	GATEWAY-TOIMIKUNTA (1994), GATEWAY OPERATIONAL PROGRAMME
Infrastruktuuri ja inhimilliset tekijät katsotaan toimivan gatewayn avaintekijöiksi.	Suomella on hyvän sijaintinsa ansiosta mahdollisuus toimia gatewayna ainakin kolmella tavalla: 1. Liikenne- ja tietoliikennekeskus 2. Liiketoimintakeskus 3. Arktinen keskus

TAULUKKO 8: Gateway-käsitteen määritelmiä (Santalainen 1995, s. 1-2)

Ulkoasiainministeriön määritelmän mukaan gateway -käsitteellä on kolme ulottuvuutta: maantieteellinen, toiminnallinen ja ajallinen:

1. Maantieteellinen ulottuvuus.

Gateway voi toimia kahteen suuntaan: Suomi voi olla porttina sekä lännestä itään että idästä länteen. Suomen kautta pyritään erityisesti lähialueille sekä Venäjällä että Baltian maissa. Myös EU on asiakasalue, ts. alue, joka voi käyttää Suomen gateway-palveluita hyväkseen, kun gatewayna pyritään hyödyntämään lähialueyhteistyötä.

2. Toiminnallinen ulottuvuus.

Gateway-toiminnan asiakkaina ovat lähialueilla toimivat ulkomaalaiset yritykset, lähialueille apua antavat valtiot ja yhteisöt sekä palveluja käyttävät yksityiset ihmiset. Toimintamuodot voidaan karkeasti ryhmitellä seuraavasti:

- a) Etabloituminen Suomeen tarkoituksena toimia kohdealueella
- b) Yhteistoiminta suomalaisten yritysten kanssa
- c) Suomalaisten infrastruktuuripalveluiden käyttö

3. Ajallinen ulottuvuus.

Gateway-käsitteen hyödyntäminen on eräiden toimintamuotojen osalta ajallisesti rajoitettua tai supistuvaa, eräiden toisten osalta mahdollisuuksien voidaan odottaa lisääntyvän.

Gateway-alueen kehittyneitä palveluja voidaan tarjota helpottamaan pääsyä alueelle, jonne asettuminen ja jossa toimiminen on hankalaa. Suomi myös sijaitsee kansainvälisten kuljetusreittien solmukohdassa, josta jatkoyhteydet ovat edullisesti hoidettavissa. Edellytykset toimia gatewayna kuitenkin muuttuvat ajan mukana. Suomi voisi hyödyntää erikoista gateway-asemaansa mm.:

1) *Ulkomaisten yritysten ponnahduslautu erityisesti lähialueiden markkinoille ja samanaikaisesti sillanpääasema EU-alueelle.*

Tällä hetkellä tämä on Suomelle mahdollisuus, mutta jos ja kun lähialueiden taloudellinen ja poliittinen tilanne kehittyy, yritykset varmaankin siirtävät liiketoimintaansa suoraan paikan päälle. Toisaalta Suomella on mahdollisuus tarjota näille yrityksille erilaisia tukipalveluja jatkossakin.

2) *Kanava lähialueille suuntautuvalla kansainvälisellä avulle.*

Venäjän luoteis-alueille on myönnetty yhä enenevässä määrin kansainvälisiä avustuksia ja tämä avaa merkittäviä mahdollisuuksia myös suomalaiselle yritystoiminnalle. Kansainvälinen apu lähialueille kuitenkin vähenee ajan kuluessa, kun olosuhteet kehittyvät.

3) *Arktisen yhteistyön tukikohta.*

4) *Solmukohta sekä lähialueiden kuljetusyhteyksille että globaaleissa kaukokuljetuksissa.* Suomen asema lähialuekuljetuksissa on otollinen, mutta pitemmällä aikavälillä ja olojen kehittyessä Suomen väliasema ei varmaankaan tule enää olemaan yhtä merkittävä. Tosin Suomella voi olla kasvava merkitys globaaleissa kaukoliikenneyhteyksissä. (Ulkomaankauppaliitto 1993, s.5-9).

Suomessa on hyvät tieverkostot ja tämä tarjoaakin Euroopasta Venäjälle suuntautuvalla liikenteelle gatewayn. Myöskin Suomen oheispalvelut ovat maailman huippuluokkaa. Suomen kuljetussektorin laajenemismahdollisuudet ovat erityisesti Pietarissa ja sen lähialueilla. Suomessa on sama raideleveys kuin Venäjällä ja Suomi solmi jo Neuvostoliiton kanssa yhdysliikennesopimuksen, ja niinpä Suomella on jo pitkät perinteet rautatiekuljetuksissa itäiseen naapuriimme. EU-jäsenyyden myötä Suomi on osallistunut unionin infrastruktuurihankkeisiin ja se voi myös käyttää EU:n rahoitusta omissa verkostohankkeissaan. Nykyinen maantieverkosto ja kehitteillä olevat hankkeet vahvistavat Suomen kilpailuasemaa varsinkin yhdistetyissä kuljetusmuodoissa. Suomi tarjoaa lisäksi yhteydet Venäjän sisäisille vesireiteille. Suomen toimimista kansainvälisenä gatewayna puoltavat myöskin seuraavat seikat: useat Venäjän kuljetuksiin erikoistuneet huolintayritykset, Suomen tullilaitos ja sen yhteydet Venäjän tulliviranomaisiin, mahdollisuus toimia suomalaisten pankkien kautta Venäjällä sekä edullisen toimistotilan ja korkeatasoisen majoituskapasiteetin runsas tarjonta pääkaupunkiseudulla. (Hahl 1993, s. 60-62)

Suomen gateway-toiminta perustuu ensisijaisesti Suomen hyötyyn talousmaantieteellisestä asemasta, idänkaupan osaamisesta, toimivasta infrastruktuurista ja teknologisesta osaamisesta. Valtio hyötyy toiminnasta välillisesti verotuksen kautta ja pääasiallisina hyötyjinä ovat suomalaiset yritykset, yhteisöt ja eräissä tapauksissa myös palveluja myyvät julkiset laitokset. Viranomaisten tehtävänä on luoda edellytykset Suomen gateway-aseman operationaalille hyödyntämiselle, koordinoida eri tahojen gateway-toimintaa ja edistää Suomen gateway-asemaa sekä kansallisesti että kansainvälisesti. (Gateway-työryhmä 1994, s. 25) Toimivan gatewayn osatekijät voidaan jaotella rakenteellisiksi ja henkiseksi resursseiksi. Rakenteelliset resurssit koostuvat infrastruktuuritekijöistä, mm. maantieteellinen sijainti, maantie- ja rautatieyhteydet sekä tietoliikenne. Henkiset ja inhimilliset resurssit (esim. kielitaito) täydentävät rakenteellisia tekijöitä. (Tulisalo & Vapaakallio 1994, s. 15)

Lyhin ja paras tie Pietariin johtaa Suomen kautta. Berliini-Varsova- Minsk-Pietari tai Moskova -linja tarjoaa tulevaisuudessa todella kilpailukykyisen vaihtoehdon kuljetusliikenteelle. Pohjois-Euroopan valtasuoni länsi-itä -suunnassa alkaa Oslosta, kulkee Tukholman kautta Naantaliin ja sieltä edelleen Helsingin ja Vaalimaan kautta Viipuriin ja Pietariin. Hyvä maayhteys saattaa houkutella kansainvälistä pääomaa investoimaan myös Suomeen. Suomen etulyöntiasemaa gatewayna korostaa se, että Suomi on ainut teollistunut OECD:-hen kuuluva länsimaa, jolla on yhteinen raja ja toimiva rajaliikenne Venäjän kanssa. Tätä asemaa Suomi on jo menestyksellisesti pystynyt käyttämään hyväkseen transitoliikenteessä. Rautatieyhdyshdyliikenteen ohella viime vuosina myös maantieliikenne on kasvattanut transitovirtaa huomattavasti. (Salin 1993, s. 22-23).

Suomen heikkouksiksi toimia gatewayna katsotaan tietämättömyys Suomesta ulkomailla, tulli- ja rajamuodollisuudet, liikenneyhteyksien puute Venäjällä ja rajalliset investointi- ja rahoitusmahdollisuudet. Suomen pienet kotimarkkinat, korkea henkilöverotus, osinkojen täydennysverovelvollisuus ja korkeat välilliset työvoimakustannukset eivät houkuta ulkomaista yritystä etabloitumaan Suomeen. Kuitenkin EU-jäsenyys tekee Suomen toiminta-alueena entistä otollisemmaksi vaihtoehdoksi paitsi EU:n, myös Euroopan ulkopuolisille yrityksille sekä lännestä että idästä. Tällä hetkellä Suomea käytetään eniten liikenteellisenä keskuksena. (Kojo & Köngäs 1995, s. 16-17).

7. INVESTOINTITOIMINTA VENÄJÄLLÄ

7.1. Investointien tarve ja edellytykset

Suorat investoinnit ovat kaikenpuolisen kehityksen kannalta keskeinen tekijä. Niistä kilpaillaan (valtio ja alueet) ja niillä kilpaillaan (yritykset). Investoinnit edellyttävät toiminnan mahdollistavaa ympäristöä ja rahoituksen saatavuutta - halukkaita riskinjakajia. Investoimalla asiakasyritys toteuttaa kansainvälistymisstrategiaansa, vahvistaa markkina-asemiaan ja laajentaa markkina-alueitaan. Investointirahoitusta kansainvälistyville yrityksille tarjoavat yksityiset ja julkiset rahoitusyhtiöt. Riskien hallinnalla on tärkeä osa kansainvälistymisprosessissa. Kehitysrahoitusyhtiöt toimivat siellä, missä riskit ovat tavallista suuremmat ja muu investointirahoituksen tarjonta on vähäistä tai olematonta. Talouksien uudistuminen edellyttää riskipääomaa sekä investointi- ja projektirahoitusta. (Spiridovitsh 1996,

s. 22-23).

Yksi perestroikan perusajatuksista oli avata Neuvostoliiton talous ulkomaisille vaikutteille. Venäjän viranomaiset ryhtyivät edistämään länsimaiden osallistumista talouden modernisointiin. Yhteisyritykset, jotka mahdollistettiin vuonna 1987, nähtiin keinona houkuttaa länsimaista teknologiaa, johtamista ja markkinointi tieto-taitoa, mutta silti säilyttää yritysten kontrolli venäläisillä. Myöhemmin kuitenkin länsimaiden yhtiökumppaneiden omistuksen kontrollia vähitellen höllennettiin ja sallittiin täysin ulkomaalaisomistuksessa olevat yritykset. (Eronen 1994b, s. 39-45).

Vuoden 1996 puoliväliin mennessä Venäjällä oli yksityistetty noin 15 000 suurta ja keskisuurta yritystä. Tämä merkitsee sitä, että noin 80 prosenttia teollisuuden työntekijöistä saa palkkansa yksityisistä yrityksistä. Investointi-ilmapiiriä parantaa myös inflaation putoaminen, johon on päästy kireällä rahapolitiikalla, budjettipolitiikalla ja luonnollisten monopolien hintavalvonnalla. Myös kuluttajahintojen nousu hidastui 25-30 prosenttiin, kun se vielä vuonna 1995 oli 300 prosenttia. Investointi-ilmapiiriä parantaa myös kauppataseen ylijäämä, ostovoiman heikentymisen pysähtyminen ja dollarin merkityksen väheneminen. (Tuomi 1996, s.13).

Se, että Moskovan kaupunki ja alue eivät teollisuustuotannon suhteellisen korkeasta tasosta huolimatta ole merkittäviä viejiä, kuvastanee usein pitkälle jalostettujen tuotteiden heikkoa kansainvälistä kilpailukykyä. Tilanne on samanlainen Pietarin kohdalla. Korkean maariskin takia investoinnit Venäjälle ovat 1990-luvulla olleet arvoltaan vähäiset, vaikka kehityssuunta on sinänsä ollut nouseva. Moskovan kaupunki houkutteli vuonna 1995 lähes puolet investoinneista (yhdessä alueen kanssa 54,3 %). Investoinnit muualla Venäjällä ovat suuntautuneet suuriin teollisuuskeskuksiin ja alueille, joille on myönnetty erityisiä vero- ja tulli- yms. etuja. Arvoltaan investoinnit Moskovan ulkopuolella ovat olleet vaatimattomat. (Nironen 1996, s. 8-11).

Venäjän talouden ja politiikan epävakaisuus, lainsäädännön ristiriitaisuudet, puutteet ja muutokset sekä viranomaistoiminnan arvaamattomuus suosivat tai jopa pakottavat yritykset lyhytjänteiseen toimintaan. Olosuhteet Venäjällä ja käytännön viranomaistoiminta

näyttävät edelleenkin kannustavan saalistaja-strategiaa, joka asettaa etusijalle pienet nopean tuoton tarjoavat investoinnit. Saalistaja-strategian piirteet ilmenevät käytännössä lähinnä suuntautumisenä "pieneen ja vikkelään" yritystoimintaan kaupan ja välityskaupan, konsultoinnin ja matkailun sekä majoitus- ja ravintolatoiminnan alalla. Alueellisesti tämä selittänee investointien hakeutumista luoteiselle talousalueelle, jossa on riittävä väestöpohja ja olemassa olevan kapasiteetin kohentaminen tai uusiminen riittävät (Pietari ja Leningradin lääni). Muutoksiin heikosti sopeutuvat suuret perus- ja uusinvestointeja sekä pitkää kypsyäaika vaativat pohjoisen talousalueen (Karjala ja Murmansk) hankkeet raaka-ainevarojen hyödyntämiseksi ovat toistaiseksi jääneet vähäisiksi tai edenneet hitaasti.

Venäläiset toivovat ulkomaalaisomisteisten yritysten tuottavan Venäjän markkinoita varten tuontia korvaavia tuotteita tai vientituotteita. Ulkomaiset sijoittajat taas etsivät omille tuotteilleen markkinoita Venäjältä ja pyrkivät hyötymään Venäjän alemmista tuotantokustannuksista. Venäjällä ulkomailta tulevassa sijoitustoiminnassa nähdään uhka kotimaiselle taloudelliselle toiminnalle, kansallisvarallisuudelle ja jopa itsemääräämisoikeudelle. On arvosteltu, että sijoitustoiminnan vaikutus Venäjän koko talouden toimintaan on häviävän pieni ja että ulkomaalaisomisteisten yritysten toiminnan vaikutus talouden välittömään valuutanansaintaan on vähäinen tai negatiivinen.

Ulkomaalaisomisteisten yritysten osuus Venäjän kaupasta on joka tapauksessa tällä hetkellä varsin huomattava. Venäjällä suhtautuminen ulkomaisiin sijoituksiin on hyvin ristiriitaista (kuten myöskin suhtautuminen muuhun ulkomaiseen rahoitukseen ja avustustoimintaan): toisaalta valitetaan suorien sijoitusten osuuden sekä ulkomaalaisomisteisten yritysten tuotantotoiminnan pienuutta suhteessa koko kansantalouden kokoon, toisaalta niiden mukanaan tuoma kilpailu nähdään uhkana (esimerkiksi pankkitoiminnalle) tai kansallisten varojen riistämisen välineinä tai vähintäänkin ne toimivat väärillä aloilla (sijoittuvat palveluihin eivätkä tuotantoon). (Laurila 1993, s. 51-54)

Venäjällä tuli vuonna 1996 voimaan asetus, joka kiristää ulkomaisten yritysten Venäjälle tekemien apporttisijoitusten verotusta. Apportti on omaisuutta, jonka osakas antaa omana osuutenaan yhtiöpääomaan rahasisjoituksen sijasta. Apporttisijoitukset ovat usein tuotannollista käyttöomaisuutta, kuten koneita. Osakas maksaa osuutensa toimittamalla uuteen yhtiöön tavaraa. Uusi asetus sallii apporttisijoituksen vain, jos sijoitettava omaisuus ei ole

valmisteveron alaista. Toisin sanoen apportiksi hyväksytään vain koneet tai muu vastaava käyttöomaisuus, eikä varastojen kaltaista vaihto-omaisuutta voida tähän tarkoitukseen enää käyttää. Vuonna 1994 antama presidentin ukaasi ulkomaisia yrityksiä koskevista verohelpotuksista on sekin kumottu ja Venäjän budjettilaki kumoaa kaikki erityiset presidentin ukaaseihin perustuvat verohelpotukset. (Savolainen 1996, s.26).

Sekava politiikka ja talouden epävakaus eivät luo suotuisia olosuhteita investoinneille. Väestöstä noin 40 % elää köyhyysrajan alapuolella ja niinpä kulutuskysynnän kasvu on rajoitettua vielä vuosia eteenpäin. Monille sijoittajille lienee tuttuja seuraavat ongelmat toimittaessa Venäjän markkinoilla: pankkijärjestelmän tehottomuus, tietoliikenne- ja jakeluverkoston kehittymättömyys, verotuksen mielivaltaisuus, lainsäädännön jatkuvat muutokset ja tulkinnanvaraisuudet sekä rikollisuus ja korruptio. (Ulkomaankauppaliitto 1994a, s. 11).

Venäjän lainsäädäntöä ollaan voimakkaasti uudistamassa. Uusia lakeja säädetään ja jo voimassa oleviin säädöksiin tehdään muutoksia jatkuvasti. Laeista ja niiden uudistuksista on Venäjällä saatavilla runsaasti tietoa, mutta ajantasalla pysyminen vaatii aktiivisuutta. Ongelmana ei olekaan tiedon puute, vaan sen runsaus ja yrityksen kannalta oleellisen ja tarpeellisen tiedon erottamisen vaikeus. Ja vaikka lait tietäisikin, on lakien soveltaminen käytännössä sitten asia erikseen. Myöskään sovellettavien määräysten lainvoimaisuudesta ei voi olla varma. Vaikka lainsäädäntö onkin jo kehittymään ja selkiintymään päin, voimassa on edelleenkin keskenään ristiriitaisia ja vaikeasti tulkittavia lakeja ja säädöksiä. Vaikka lait tietäisikin, on lakien soveltaminen käytännössä sitten aivan eri asia.

Myöskin verolainsäädäntöä Venäjällä ollaan uudistamassa. Maassa on erittäin suuri määrä erilaisia veroja ja veronluonteisia maksuja, jotka muuttuvat jatkuvasti. Verotaakka on kasvanut viime vuosien aikana ja suurimman taakan kantavat yritykset. Yritysten verotus onkin ollut kohtuutonta eikä se ainakaan houkuttele uusia yrittäjiä markkinoille (ainakaan niin, että ne toimisivat "puhtain keinoin" ja ilmoittaisivat kaikki tulonsa valtiolle). Yritykset ovat Venäjällä vallitsevassa tilanteessa hyvin eriarvoisia. Yrityksiin kohdistuva verolainsäädäntö on niin monimutkainen ja laaja, että sen kunnollinen hallitseminen sekä yrityksen verotuksen suunnittelu edellyttävät usean oman asiantuntijan palkkaamista tai ulkopuolisen konsulttitoimiston käyttöä. Tältä osin pienet yritykset ovat huonommassa asemassa, sillä

niillä harvoin on varaa tällaisiin järjestelyihin. Yritysten verotuskohtelua on tiukennettu jatkuvasti viime vuosina ja yritysverotusta on myös muutettu kansainväliseen pääomaan perustuvien yritysten kannalta epäedullisemmaksi. (Heikkilä 1995, s. 4-8).

Myöskin tullilainsäädäntö muuttuu jatkuvasti ja sen soveltamiseen liittyy paljon viranomaisen mielivaltaisuutta. Tullilainsäädäntöä sovelletaan väljästi ja tämä johtaa erityisesti tuojien eriarvoiseen kohteluun. Venäjällä on monia laillisiakin tullimaksujen kiertojärjestelmiä ja ne olisivat ehkä myös ulkomaiseen pääomaan perustuvien yritysten käytettävissä. Ulkomaiset yritykset ovat tietävästi kuitenkin käyttäneet näitä kiertojärjestelmiä suhteellisen vähäisessä määrin, sillä niiden käyttäminen täysin riskittömästi edellyttää suurta ammattitaitoa ja lainsäädännön tuntemista. Tällaisia kiertojärjestelmiä ovat mm. vapaakauppa-alueet sekä se, että joillekin järjestöille, säätiöille yms. on myönnetty oikeus tuoda tavaraa tullitta maahan vaikka tuotteet eivät mitenkään liittyisi niiden toimintaan (esim. tupakkaa ja alkoholia).

Ulkomaiset yritykset ovat myös tiukemman tarkkailun alaisena kuin venäläisyrietykset, eivätkä näin ollen ole niin halukkaita ottamaan suuria riskejä. Tosin virallisesti tavaransa maahantuova ja kaikki lakien mukaiset tullit ja verot maksava yritys ei ole kilpailukykyinen näillä, osin laillisin keinoin vääristyneillä, markkinoilla. Tilanne on kärjistynyt erityisesti Pietarissa, jonne lyhyen etäisyyden vuoksi tuodaan Suomesta paljon tuotteita tullitta. (Heikkilä 1995, s. 4-8). Eräänä uudistuksena mainittakoon se, että yli sata miljoonaa dollaria tuotantoon sijoittanut yritys saa tuoda Venäjälle tuotteita alennetuilla tulleilla (esim. yhdysvaltalainen Mars).

Lupaavimpia lähivuosien sijoitusten kohteita ovat esimerkiksi teleliikenne, rakentaminen ja kemian jalosteet, joiden kunkin osuus investoinneista on nyt vain noin viisi prosenttia. Ulkomaisen rahan varovaisuuden syyksi näillä toimialoilla on mainittu mm. se, että yksityistäminen, lainsäädännön kehittäminen sekä pörssin parantaminen ovat kesken ja maassa on epävakaa poliittinen ilmapiiri. (Tuomi 1996, s. 13).

7.2. Venäjän osuus ulkomaisista investoinneista

Vuoden 1994 alkuun mennessä Venäjällä toimivien, ulkomaista pääomaa omaavien, yritysten määrä lähes kaksinkertaistui vuoden 1993 tammikuusta noin 12000:een. Kasvu ei kuitenkaan johtanut merkittävään ulkomaisen pääoman tulvaan, vaan selittyi lukuisien pienimuotoisten yhteisyritysten perustamisella: noin 75 % ulkomaisista investoinneista oli arvoltaan alle 75000 USD ja vain 4 %:ssa sijoituksen määrä ylitti 1 milj. USD.

Perustettujen yritysten määrällä mitattuna Kiina oli merkittävin investoijamaa, seuraavina USA, Saksa, Iso-Britannia ja Italia. Sijoitetun pääoman mukaan mitattuna USA oli merkittävin noin 60 %:n osuudellaan kaikista investoinneista. Toimialoittain tarkasteltuna investoinnit jakautuivat seuraavasti: kulutustavarat (21,5 %), tietotekniikka (19,5 %), palvelut (13 %), tutkimus- ja kehitystoiminta (8,7 %) sekä energia-ala ja kaivosteollisuus (8,1 %). Noin 60 % investoinneista keskittyi alueellisesti Moskovan ja Pietarin alueille. Ulkomaiset investoinnit ovat Venäjällä kohdanneet myös negatiivista suhtautumista: investoijien sanotaan ryöstävän Venäjää, käyttävän häikäilemättä hyväkseen halvempaa työvoimaa ja lähettävän rahat takaisin kotimaahansa. (Ulkomaankauppaliitto 1994a, s. 11).

Venäjän osuus Keski- ja Itä-Euroopan alueen ulkomaisista investoinneista oli vuonna 1995 noin 12 % (vrt. Baltia 8 %). Ulkomaiset investoinnit Venäjälle ovat tasaisesti kasvaneet, mutta väkilukuun suhteutettuna ne ovat vielä melko vaatimattomia verrattuna vaikkapa Romaniaan ja Bulgariaan. Keski- ja Itä-Euroopan alueen osuuden maailman kaikista suorista investoinneista arvioitiin vuonna 1995 olleen noin 5 %. Näistä lähes 2/3 kohdistui itäiseen Keski-Eurooppaan, lähinnä Puolaan, Unkariin ja Tsekin tasavaltaan. (Spiridovitsh 1996, s. 22-23). Esimerkiksi Kiinaan on tehty 10-20 kertaa enemmän ulkomaisia investointeja kuin Venäjälle. Ulkomaisten investointien määrä Venäjällä on noin 34 dollaria per asukas (yhteensä noin 5 miljardia dollaria), kun se esimerkiksi Unkarissa on 1245 dollaria per asukas. (Tiusanen 1997, luento).

Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankki uskoo kuitenkin Itä- ja Keski-Euroopan maiden talouden voimakkaaseen kasvuun keskipitkällä aikavälillä. Kasvun mahdollistavat pitkälti kilpailukykyiset palkat, avoimet taloudet ja huomattava pelivara tuottavuuden parantamiseen. Liiketoimintaympäristö onkin nykyään parempi kuin koskaan aikaisemmin

ja tulevaisuuden näkymät ovat useissa maissa hyvät. Ulkomaiset investoinnit Itä- ja Keski-Eurooppaan lähes kaksinkertaistuivat vuonna 1995 ja olivat arvoltaan 14 miljardia dollaria. Ulkomaisten investointien määrä Itä- ja Keski-Eurooppaan on kuitenkin ollut hitaampaa kuin muille kasvaville markkinoille, Aasiaan ja latinalaiseen Amerikkaan, mutta suuntaus näyttäisi kääntyvän itäisen Euroopan hyväksi. Arvioidaan, että suurin osa ulkomaisista investoinneista tulee vuosikymmenen lopulla suuntautumaan Venäjälle ja Puolaan, kun johtoasemaa on aikaisemmin pitänyt Unkari. (Ulkomaankauppaliitto 1996b, s. 3).

	1994	1995	1990-95	1996-2000
Unkari	1146	4400	11200	12968
Puola	1875	2500	7148	21969
Tsekin tasavalta	878	2500	5666	15466
Slovakia	187	200	775	2150
Albania	53	75	205	583
Bulgaria	105	150	412	1428
Romania	340	400	933	4017
Muu Balkan	120	100	300	2210
Baltian maat	430	400	1280	1890
Venäjä	1000	2000	4400	29960
Ukraina	91	113	574	1400
Muu IVY	640	800	2300	5085
Itäinen Keski-Eurooppa	4791	10475	27140	63847
Itäinen Keski-Eurooppa ja ent. NL:n alue	6952	13788	35694	99186

TAULUKKO 9: Ulkomaiset investoinnit Itä-Eurooppaan, MUSD (miljoonaa dollaria). (East-West, March 31 1996).

Lähitulevaisuudessa Venäjällä on odotettavissa investointibuumi, sillä välttämättömät edellytykset suotuisan sijoitusympäristön saavuttamiseksi ovat kehittymässä. Venäjän talousministeriö on arvioinut, että maan vanhentuneen konekannan uusimiseen tarvitaan 800-900 miljardia dollaria seuraavien 15 vuoden aikana. Ulkomaisen rahan osuus tästä olisi

300-400 miljardia eli vuosittain noin 20 miljardia dollaria. Summa on seitsenkertainen verrattuna siihen, mitä ulkomaiset yritykset sijoittivat Venäjälle vuonna 1995. Alueellisesti investoinnit ovat sijoittuneet eniten Moskovan, Tumenin, Komin, Pietarin ja Arkangelin alueille. Toimialoista ulkomaalaiset ovat suosineet eniten energiaa, kuljetusta ja elintarvikkeita sekä pankkien ja vakuutusyhtiöiden kehittämistä. (Tuomi 1996, s.13).

7.3. Investoinnit lähialueille

Venäjän veroviranomaiset myöntävät, että alueiden välillä on eroavaisuuksia verotuksessa. Esimerkiksi Moskovan ja Pietarin välillä on olemassa toistensa vastaisia tulkintoja ja soveltamistapoja. On väitetty, että Moskovassa on päätännässä enemmän mukana kansainvälistä liike-elämää ymmärtävää asennetta, kun taas Pietarissa verottajan asenne on ollut rankaiseva ja rahastukseen tähtäävä. Tämä voi olla seurausta siitä, että kaupungin alueellisella viranomaisella olevat määräykset ja tiedot ovat vanhentuneita, kun taas kaupungin ja vielä varmemmin pääkaupungin keskusvirastossa on jo parempi tietämys voimassaolevista määräyksistä. Yrityksen kannalta suurin käytännön ongelma on kuitenkin se, että yksittäisellä viranomaisella on suuri tulkinta-, ratkaisu- ja toimeenpanovalta. Tästä taas seuraa, että yleisin vaikuttamiskeino viranomaisiin on lahjonta. (Heikkilä 1995, s. 4-8).

Lähialueinvestoinneista suuri osa tehdään apporttina (koneina ja laitteina). Yrityksiä on myöskin ostettu ja perustettu hyvinkin pienillä pääomilla ja osakepääoman vähimmäisvaatimus on hyvin pieni eikä muitakaan suuria ehtoja yritysten rekisteröimiselle ole asetettu, mikä nostaa lukumäärää helposti suureksi. Sijoitusten painopiste näyttäisi olevan siirtymässä merkittävämpään teknologian siirtoon sekä suomalaisen osaamisen ja yrityspalveluiden vientiin ja näihin liittyviin suoriin investointeihin. Spekulatiivisten ja alhaisiin työvoimakustannuksiin perustuvien investointien osuus on vähenemässä ja keskipitkällä aikavälillä lähialueille suuntautuvien suorien investointien rakenne lähestyy länteen suuntautuvien sijoitusten rakennetta.

Suorien sijoitusten suhteellisen nopea kasvu ja lähialueiden alhaiset tuotantokustannukset yhdistettynä yritysten vapaaseen perustamismahdollisuuteen ovat herättäneet julkisuudessa huolta siitä, missä määrin tuotantoa ja työpaikkoja pakenee lähialueille aiheuttaen siten työttömyyden kasvua tai voimakasta työn kysynnän vaihtelua. Edes kaupan täydellinen

vapauttaminen ei johtaisi investointivyyryyn, koska käytännössä toimiminen Itä-Euroopassa mielletään erittäin vaativaksi ja vaikeaksi puutteellisen lainsäädännön, infrastruktuurin ja alhaisen tehokkuuden vuoksi. (Borsos 1995, s. i-v).

Monissa tutkimuksissa on keskitytty nimenomaan tarkastelemaan seikkoja, jotka vaikuttavat negatiivisesti tai positiivisesti investointeihin. Näistä tutkimuksista suurin osa pohjautuu empiiriseen aineistoon ja niiden tulokset ovat melko samankaltaisia. Esimerkiksi Hyvärinen (1993) mainitsee tutkimuksessaan Pietarin investointien jarruina seuraavat seikat:

1. Pietarilaisten asennoituminen oman teollisuutensa ongelmiin (tuottavuuteen, tietotaitoon, suunnitteluun) sekä infrastruktuurin ja byrokratian aiheuttamiin hankaluuksiin ei ole tarpeeksi kriittistä.
2. Riskejä aiheuttavat mm. poliittinen epävarmuus, lainsäädäntö, valuuttaongelmat, takuujärjestelmät sekä investointien ja voittojen kotiuttaminen.
3. Investointien tuotolta ei saa vaatia mahdottomuuksia ja tuotannontekijöiden hinnoissa pitäisi olla pitkäjänteisyyttä. (Hyvärinen 1993a, s. 49).

Pietarissa edustettuina olevien yritysten joukossa on merkittävä määrä pieniä ja keskisuuria yrittäjiä, joiden valmiudet kohdata maan erityisolosuhteet ovat usein heikommat kuin suurten yritysten. Tämä ei kuitenkaan päde kaikissa tapauksissa, sillä on monia pienempiä yrityksiä, jotka menestyvät oikeinkin hyvin Venäjän markkinoilla. Näillä yrityksillä on tietotaitoa ja usein jo vuosien kokemus itäkaupasta. Myöskin idänkaupassa niin tärkeät henkilöiden väliset suhteet on monissa pienissä yrityksissä hoidettu esimerkillisesti ja suurten yritysten edustajilla voisi olla heiltä paljonkin opittavaa. Persoonallisuus ja maan tapojen tunteminen on erittäin tärkeää yleensäkin ulkomaankauppaa harjoitettaessa, mutta Venäjän kaupassa sillä on tavallistakin suurempi merkitys. Venäjän hankalat markkinaolosuhteet koetaan vaikeina myös puhtaasti venäläisomisteisissa yrityksissä, mutta venäläisten on helpompi sopeutua yhteiskuntansa erityisvaatimuksiin ja he pystyvät ulkomaalaisia paremmin löytämään ratkaisut ongelmiin. (Heikkilä 1995, s. 4-8).

Huomattava osa suoria sijoituksia on toistaiseksi suuntautunut Pietarin kaupunkiin ja Leningradin lääniin. Karjalan Tasavalta ja Murmanskin alue ovat jääneet toistaiseksi vähemmälle. Kuitenkin nämä alueet näyttäisivät tarjoavan suoralle sijoitustoiminnalle vähintään samoja ja ehkä parempiakin mahdollisuuksia kuin Pietarin kaupunki ja Leningra-

din lääni. Tärkeimpänä syynä sijoitusten vähyteen on varmaankin Karjalan ja Murmanskin perifeerinen sijainti erityisesti Keski-Euroopan näkökulmasta ja myöskin alueiden yleinen tuntemattomuus Euroopassa. Näillä alueilla on monia suhteellisia kilpailuetuja, joiden uskoisi kiinnostavan etenkin luonnonvarojen hyödyntämiseen suuntautuneita sijoittajia. Murmanskin alueen kaasu- ja mineraalivarat sekä Karjalan metsävarat sijaitsevat kuljetusta loudellisesti suhteellisen lähellä markkinoita. Hankaluutena näille alueille on puutteellinen kuljetusverkosto. (Laurila 1993, s. 50)

Pietari-Moskova -keskeisyys investointien kohdentumisessa kuvastanee sitä, että Murmansk ja Karjala vaativat vielä pidemmän ajan tähtäystä. Epävakaa yritysilmasto, inflaatio sekä poliittisten ja taloudellisten olojen epävarmuus suosivat välittömiä tuottoja etsivää pienimuotoista ja nopeasti sopeutuvaa liiketoimintaa, jolle paras toimintaympäristö löytyy väestökeskuksista, ennen kaikkea Pietarin kaupungista. (Laurila 1993, s.55).

7.4. Suomalaisien investoinnit Venäjälle ja lähialueille

Venäjän ja erityisesti Pietarin markkinat asettavat yrittäjyydelle omat erityisvaatimuksensa. Suomalaisien yritysten on usein kuultu valittavan Venäjän kaupan monimutkaisuutta. Monien yritysten ongelmien taustalla on kuitenkin osin ammattitaidottomuutta ja osaamisen puutetta. Yksi suomalaisten yritysten perusongelmia on yrityskulttuurin ja liike-elämän erilaisuus sekä erittäin kova kilpailu. (Heikkilä 1995, s. 8).

Ensimmäiset yhteisyritykset Moskovaan perustaneet suomalaisyritykset olivat yleensä clearingkauppaa käyviä suurehkoja yrityksiä. Suoran sijoitustoiminnan osalta suomalaisyritykset etenivät toisaalta Moskovaan ja toisaalta Pietariin ja Karjalaan melko samantahtisesti. Murmanskin alueella suomalaisten aktiivisimmat kilpailijat ovat norjalaiset. Suomalaisyrityksien aktiivisuus Karjalan tasavallassa johtuneen monista tekijöistä. Karjala tarjoaa lähinnä metsä- ja puunjalostusteollisuudelle mahdollisuuksia kuljetustaloudellisten etujen ansiosta. Suomalaiset ovatkin lähteneet hyödyntämään tätä kilpailuetuaan puuraaka-aineen, ennen kaikkea koivun, hankinnassa, mekaanisessa puunjalostuksessa sekä selluntuotannossa. Ulkomaalaisomisteisten yritysten liikkeellelähtöä on helpottanut kaupallinen yhteistyö, joka juurtaa jo clearingin puitteissa toimineesta rajakaupasta. (Laurila 1993, s. 48)

Lähialueiden osuus kaikista Suomesta ulospäin tehdyistä suorista sijoituksista on ollut jatkuvassa ja nopeassa kasvussa 1990-luvun alusta lähtien, vaikkakin se on vielä vaatimaton (noin 3-4 % sijoituskannasta vuonna 1995).

Venäläiset yritykset toivovat lisääntyvää kiinnostusta pitkän tähtäimen yhteistyöhön ja joustavampaa päätäntäprosessia. Suomalaisten tulisikin olla valmiita ottamaan enemmän riskejä ollakseen kilpailukykyisempiä. Nykyään varsinkin suurehkot suomalaiset yritykset tekevät päätöksensä hitaasti välttämättä viimeiseen asti riskinottoa. Tähän voisi tietysti todeta, että jo yksistään Venäjän markkinoille mukaanmeno on jonkinasteinen riski.

Suomen teollisuudella on tietotaitoa, jota voitaisiin yhä nykyistä enemmän hyödyntää myös Venäjän markkinoilla. Esimerkiksi pk-yritysten välinen yhteistyö voisi hyödyttää sekä suomalaista että venäläistä osapuolta. Teolliseen yhteistyöhön voisi pyrkiä mukaan jo nyt, sillä pitkällä tähtäimellä elintarvikkeiden ja päivittäistavaroiden tuotanto tulee käynnistymään Venäjällä. Myöskin investointihyödykkeiden kysyntä tulee kasvamaan lähivuosina. Energia-, tietoliikenne-, kuljetus- ja ympäristösektorin hankkeet avaavat merkittäviä mahdollisuuksia suomalaisille yrityksille, mutta niiden toteuttaminen on monivuotinen prosessi. Suomen julkinen hallinto voi omalta osaltaan myötävaikuttaa institutionaalisen infrastruktuurin kehittämiseen, millä vaikutetaan ulkomaisten investointien toteutumiseen pitkällä tähtäimellä. (Ulkomaankauppaliitto 1995, s. 8).

8. INVESTOINTIEN RAHOITUS

8.1. Rahoituksen tarve ja ongelmat

Tärkeä kysymys taloudellisen yhteistyön tehokkuudessa on löytää keinot yhdistää teknisen avun rahoittama investointien valmistelu ja toteutusrahoitus. Edellyttäähän taloudellinen kehitys aina investointeja. Sijoittavan yksityisen sektorin tarpeisiin tarvitaan rahoitusvälineitä. Niitä Venäjälle tarjoavat EBRD, Maailmanpankkiryhmä ja eräät kansalliset kehitysluottolaitokset. Vaikeinta tällä hetkellä on teknisen avun rahastojen ja kehityspankkien toiminnan joustava toisiinsa sitominen. Erityisen ongelmallista käytännössä on ollut venäläisten liikemiesten haluttomuus tehdä riskisijoituksia omaan maahansa. Varakkaiden liikemiesten rahat valuvatkin ulkomaille ja ne sijoitetaan mahdollisimman nopeasti ulkomaiseen omai-

suuteen kotimaan epävarman tilanteen vuoksi. (Ulkomaankauppaliitto 1996a, s. 10-16).

Vielä vuonna 1993 Venäjän-kaupan ja projektien rahoitus oli ongelma Suomen ja Venäjän välisessä taloudellisessa yhteistyössä. Nyt olosuhteet ovat parantuneet tältä osin. Mm. Suomen EU-jäsenyys ja sen mukanaan tuomat uudet rahoitusmahdollisuudet ja avustusohjelmiin osallistuminen ovat lieventäneet ongelmaa. Myöskin pankkipalvelut ovat nykyään aivan toista luokkaa kuin mitä ne olivat vielä tämän vuosikymmenen alussa. Kuitenkaan ongelma ei ole kokonaan poistunut, vaan vieläkin törmätään moniin rahoitusvaikeuksiin ja epäselvyyksiin kaupassa ja yhteistyössä.

Rahoitusta tarjoavat hankkeesta riippuen kansainväliset rahoituslaitokset, esimerkiksi Maailmanpankki tai Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankki (EBRD). Toinen mahdollisuus on yhteistyö rahoituspotentiaailtaan suurempien ulkomaalaisten yritysten kanssa. Kolmantena vaihtoehtona on EU:n Itä-Euroopan avustusohjelmat, jotka ovat suomalaisille yksityisillekin yrityksille merkittäviä jo suuruusluokkansakin vuoksi. Suomalaisten mahdollisuudet päästä osallisiksi Venäjällä ja erityisesti Suomen lähialueilla toimiviin avustusohjelmiin ovat hyvät, sillä usein on edullisinta tehdä tarvittavat hankinnat läheltä. Tässä suomalaisilla yrityksillä olisi selkeä kilpailuetu kilpailtaessa EU-ohjelmien toimituksista. (Hahl 1993, s. 52-53)

Vuonna 1994 kolme huomattavaa saksalaista taloudellista tutkimuslaitosta asettuivat kielteiselle kannalle Venäjän avustamisen suhteen. Niiden lausunnossa todetaan, ettei ole olemassa perusteita myöntää Venäjälle lisää kansainvälistä rahoitusta. Venäjän talouskehitys on jatkuvasti pahenevaa eikä tavoitteeksi asetettua rakennemuutosta näytä syntyvän. On olemassa selviä merkkejä siitä, että läntisiä luottoja käytetään kulutustavaroiden tuontiin eikä investointeihin tai muihin luotonannolle yhteisesti sovittuihin tarkoituksiin. Venäjän talousuudistuksista puuttuu systemaattisuus eikä merkkejä käännteestä kohti kansantaloudellista stabilisoitumista ole havaittavissa. Myönteistä on vähittäiskaupan ja palvelutarjonnan yksityistäminen, joka on edennyt tavoitteiden mukaisesti. Valtio kuitenkin tukee edelleenkin kannattamatonta suurteollisuutta, mikä suurteollisuuden painoarvon huomioon ottaen vääristää Venäjän talouden perusrakenteet. Virallinen työllisyysaste on täysin ylimitoitettu supistuneeseen teollisuustuotantoon nähden. Tosiasiassa Venäjällä vallitsee massiivinen piilotyöttömyys. Vanhojen talousrakenteiden säilömisen hintana on

taloudellisen innovaation hidastuminen ja ennen kaikkea investointitoiminnan laantuminen. (Ulkomaankauppaliitto 1994b, s. 6).

Vaikeudet rahoituksen kanavoinnissa Venäjälle liittyvät yritys- ja pankkitoiminta säätelevään lainsäädäntöön sekä vakuuskäytäntöihin. Länsimaissa tavanomaiset omaisuuden kiinnitykset eivät voi tulla kysymykseen Itä-Euroopassa, koska käytössä ei ole luotettavia rekistereitä panttausten varmistamiseksi. Luotonhoito on pyrittävä turvaamaan muilla keinoin, esimerkiksi leasing-järjestelyin. (Vastamäki & Rissanen 1996, s. 24-25).

8.2. Takuut ja riskit itä-investoinneissa

Venäjän kaupassa on tärkeää varmistaa saatavansa pienissäkin kaupoissa. Suurempien projektien rahoituksen järjestäminen saattaa muodostua ongelmaksi, koska valtio ei enää takaa ostajien maksusuorituksia kuten ennen. Takaajia onkin nykyään vaikea löytää. Pankit suosittelevat nykytilanteessa suomalaisille Venäjän kaupan viejille mm. ennakkomaksuja, pankkitakausta ja peruuttamatonta remburssia. Rahoitusta tai takuita rahoitukselle joudutaan nykyisin etsimään yhä enemmän pankkien ulkopuolelta. Toisaalta monet länsivaltiot myöntävät rahoituksellista tukea eri muodoissa entisen Neuvostoliiton alueella sijaitsevien valtioiden taloudelliseen avustamiseen. Suomen valtio tukee erityisesti ympäristöhankkeisiin, lähialueiden elintarviketuotantoon ja koulutukseen liittyviä projekteja. (Moisanen 1994, s. 20).

Riskien kattaminen on erittäin vaikeaa nykyisessä toimintaympäristössä investoinnin rakennus-, valmistus-, ja toimintavaiheessa. Kaupallinen riski liittyy venäläiseen osapuoleen (maksukyvyttömyys, maksuhaluttomuus) ja poliittinen riski kohdemaahan (esim. maksuvalutan siirron rahoittaminen, varoja ei voida kotiuttaa, velkojen vakauttaminen). Takuulaitosten edellyttämät vastatakuut voidaan luokitella seuraavasti: takuita ei myönnetä, suvereeni eli valtion takaus, lyhyet takaukset (paikallinen pankki takaa), pidemmät takuut ja viimeiseksi yritysrisikin otto. (Kahiluoto 1994, s. 37-39).

Investointitason luokitus merkitsee mahdollisuutta laskea liikkeelle pitkäaikaisia velkakirjalainoja suhteellisen edullisilla ehdoilla. Jos valtiolla on hyvä riskiluokitus, kyseisen maan pankeilla ja yrityksillä on paremmat mahdollisuudet hakea itselleen luokitusta tai järjestää

muutoin kansainvälistä rahoitusta. Rahoitusvaihtoehtojen määrä ja rahoituspaketin räätälöinti on sitä helpompaa ja halvempaa mitä parempi on valtion riskiluokitus. Heikon luottokelpoisuuden maat joutuvat sopimaan talousohjelmasta IMF:n kanssa sekä tukeutumaan Maailmanpankin sektorikohtaisiin luottoihin ja kehityspankkien (EBRD) tukeen yksityisen pääoman houkuttelemiseksi. Venäjä kuuluu maaluokkaan E, joka tarkoittaa korkeaa riskiä (vrt. esim. Tsekki kuuluu luokkaan A eli alhainen riski). Investointitakuu suojaa sijoittajaa ulkomaisiin investointeihin liittyviltä poliittisilta riskeiltä.

Suomessa toimii *Valtioneuvoston takuukeskus (VTK)*, joka myöntää takuita mm. Keski- ja Itä-Euroopan maille, ml. Venäjä. Valtioneuvoston takuukeskus voi taata suomalaisten yritysten Venäjä-hankkeiden riskejä edellyttäen, että kansainvälinen rahoituslaitos osallistuu hankkeen riskin jakamiseen. Takuukeskus teki vuoden 1996 alkupuolella yhteistyösopimuksen yhdysvaltalaisen OPIC:n kanssa. Yhteistyön tavoitteena on toteuttaa hankkeita Suomen lähialueilla suomalais-amerikkalaisin voimin. Takauksen kohteina voivat olla suuret hankkeet, joihin liittyy pääomainvestointeja. Takuukeskus ei Venäjää lukuun ottamatta takaa hankkeita IVY-maissa. Syynä on Venäjää hitaampi taloudellinen kehitys ja rajoitettu valuutanansaintakyky. (Vastamäki & Rissanen 1996, s. 24-25).

Valtioneuvoston takuukeskus on lähdössä mukaan Venäjän kauppaan kahdella uudella takuumuodolla. Näin siitäkin huolimatta, että venäläisiä yrityksiä koskevia luottotietoja on yhä vaikea saada. Luottotietojen luotettavuus on pitkälti kiinni siitä, kuinka pian Venäjällä ryhdytään noudattamaan länsimaista kirjanpitojärjestelmää. Takuukeskuksella on nykyään Venäjän kauppaan liittyviä takuita vain runsaat 50 miljoonaa (kokonaisvastuu 33-34 miljardia markkaa). Maantieteellisesti suurin vastuualue on Kaakkois-Aasiassa ja Kiinassa, joihin suuntautuu noin kolmannes takuukeskuksen vastuista. Venäjän kaupassakin takuita on annettu paljon yli 50 miljoonan markan, mutta sopimusta kaupan osapuolten välillä ei ole syntynyt. Suurin osa takuista on ollut investointitakuista. Venäjän suuntaan on ollut nykyisin voimassa lähinnä kaksi takuumuotoa: eniten käytetty ennakkomaksun takausjärjestelmä (ns. vastatakuu) ja remburssitakuut. Remburssitakuun voi saada sekä suomalainen että ulkomainen pankki. Se myönnetään vain sellaisen vientikaupan yhteydessä, jossa vientituote on pääosin suomalaista alkuperää ja viejänä on suomalainen yritys. Venäläinen pankki voi antaa remburssin venäläiselle ostajalle ja suomalainen pankki taas myyjälle. Takuukeskus on myös aloittelemassa kulutustavaraluottojen myöntämistä. Se on käynyt kansainvä-

listen pankkien kanssa neuvotteluja Venäjän teollisuuden uudistamiseksi. Neuvotellut hankkeet ovat koskeneet mm. puunjalostusteollisuutta ja voimalaitoksia.

Takuukeskuksen riskiluokituksessa Venäjä kuuluu vielä luokkaan E, johon kuuluvat sellaiset korkean riskin maat, joiden voidaan odottaa täyttävän rahoitusluottositoumuksensa (vrt. Viro luokassa C eli keskitason riski). Kts. liite 5: Maapolitiikka ja maaluokitukset.

Ongelmana takuutoiminnassa on ollut se, että venäläisissä tuotantolaitoksissa ulkomaankaupan kokemuksesta huolimatta rahoituksen ja luottokaupan ajattelutapa on täysin toisenlainen kuin lännessä. Suurin vaikeus on ollut se, että länsimaiden puolelta on ollut intoa mennä mukaan Venäjän teollisuuden uudelleenrakentamiseen, mutta venäläisillä ei ole ollut riittävästi valmiutta ottaa tätä rahoitusta vastaan. Valtiontakuukeskukseen, ei ole valmis takaamaan suomalaisten yritysten osallistumista projekteihin ellei kansainvälisiä rahoituslaitoksia saada mukaan. Jos niiden kanssa päästään sopimukseen, Takuukeskuskin on valmis luottoja takamaan. (Ahokas 1996, s. 6-7).

Arvostetuimpia ja vaikutusvaltaisimpia riskiluokituslaitoksia maailmassa ovat yhdysvaltalaiset *Moody's Investors Service* ja *Standard&Poor's*. Nämä luokittelevat valtioriskejä ja liikkeelle laskettuja velkakirjalainoja. Eurooppalainen vastine näille on *International Bank Credit Analysis (IBCA)*. Suomi kuuluu *Standard&Poor's* -luokituksessa investointitasoltaan huipputason luokkaan; sen luokitus on AA. (Vastamäki & Rissanen 1996, s. 24-25). Kts. liite 6: Moody'sin ja Standard&Poor'sin investointitason luokitus.

8.3. Kotimainen rahoitus

8.3.1. Finnfund

Finnfund on valtioenemmistöinen kehitysyhtiörahasto. Finnfund on erikoistunut suomalaisten osakkuusyritysten rahoittamiseen. Yhtiön pyrkimyksenä on edistää teollisuuden ja palvelualojen investointeja OECD-alueen ulkopuolella. Lisäksi se osallistuu yritysten hankevalmisteluihin sekä perustettujen yritysten liikkeenjohdon koulutuksen rahoitukseen. Asiakkaina ovat pääasiassa pienet ja keskisuuret tuotannolliset ja palvelualan yritykset. Vuoden 1992 alussa Finnfundin toiminta laajeni Baltiaan ja entisiin SEV-maihin.

Suomalaisia kiinnostavat erityisesti Viro, Venäjän lähialueet ja Puola. (Malin 1993, s. 7 ja Tarkkala 1994, s. 7-8).

Finnfundin toiminta-ajatuksena on rahoittaa kannattavia liikeyrityksiä kehittyvissä maissa. Yhtiö työskentelee yhteistyössä suomalaisten ja ulkomaalaisten yritysten, sijoittajien ja rahoittajien kanssa tavoitteena dynaaminen, kehittyvä ja aloitteellinen yritystoiminta. Finnfund tarjoaa pääasiassa oman pääoman ehtoista rahoitusta, pitkäaikaisia investointilainoja ja takauksia. Yhtiö toimii myöskin Euroopan Unionin rahoitusohjelmien välittäjänä. Keski- ja Itä-Euroopassa Finnfundilla on yhteisrahoitushankkeita mm. IFC:n (International Finance Corporation) ja EBRD:n kanssa. Finnfund on luonut yhteistyöverkostoja monien investointipankkien, rahoitusyhtiöiden yms. kanssa. Finnfundin toiminta perustuu pitkälti verkostotoimintaan ja tämä tarjoaa yksityisille ja julkisille sijoittajille ja rahoittajille tehokkaan kanavan lähestyä kehittyviä markkinoita ja uusia liiketoimintamahdollisuuksia.

Vuonna 1995 Finnfund perusti yhdessä EBRD:n, Merita Pankin, Bank St.Petersburgin ja Baltinskij Bankin kanssa SPIFC:n (Saint-Petersburg Investment Finance Company). Tämä yhtiö tarjoaa Luoteis-Venäjällä toimiville länsimaisomisteisille ja venäläisille asiakasyrityksille pitkäaikaista investointirahoitusta ja investointeihin liittyviä neuvontapalveluja. Rahoituskohteina ovat ensisijaisesti keskikokoiset teollisuus- ja palvelualan investointihankkeet. (Spiridovitsh 1996, s. 22-23).

8.3.2. Muita kotimaisia rahoituslaitoksia

Alliance ScanEast Fund, L.P., on Cap Manin (Capital Management Oy) Itä-Euroopan sijoitukseen erikoistunut itärahas-to, joka rahoittaa yritysostoja ja investointihankkeita jopa 50 prosentilla hankkeen tarvitsemasta pääomasta. Rahasto aloitti toimintansa vuonna 1994. Rahasto sijoittaa suoraan kohdemaissa toimivaan yritykseen eikä edellytä sijoitukselle vakuuksia, joten sen tuotto on sidottu ainoastaan kohdeyrityksen menestykseen. Itärahas-toon ovat sijoittaneet mm. EBRD ja Maailmanpankin yhteydessä toimiva International Finance Corporation IFC. (Ulkomaankauppaliitto 1996a, s. 24-25).

Vienninedistämisrahoitusta myönnetään markkinointia edistäviin toimenpiteisiin, kuten markkinatutkimuksiin ja myyntiorganisaation perustamiseen ulkomaille. Avustuksen

suuruus on korkeintaan 50 % avustuskelpoisista menoista. Avustuksen lisäksi voi viennin edistämiseen hakea lainaa, jota myönnetään korkeintaan 75 % markkinoinnin edistämisestä aiheutuvista kuluista. Lisäksi yritykselle, joka tekee tarjouksen ulkomaisen hankkeen suunnittelu- ja urakointitöistä, voidaan myöntää ns. *hankevientitarjousavustus*.

Suomen Vientiluotto Oy on valtion omistama erityisrahoituslaitos, joka luotottaa ensisijaisesti Suomessa valmistettujen pääomatavaroiden vientiä. Lisäksi rahoituskohteita ovat mm. urakointi-, suunnittelu- ym. työt, ulkomailla tapahtuva viennin luonteinen leasing sekä valmistusaikainen rahoitus. Vientiluoton rahoitus on joko valtion tukemaa tai markkinaehtoista. (Tiainen 1994, s. ks. alla). Vuoden 1995 lopussa Vientiluoton luottokanta Itä-Eurooppaan oli noin 1,3 miljardia markkaa. Useissa tapauksissa Vientiluotto tekee yhteistyötä Valtiontakuukeskuksen kanssa. Vientiluoton oma riskinotto voi tulla kysymykseen maissa, joilla on ns. investointitason luokitus Moody'silta tai Standard&Poor'silta. Suurempien projektien rahoittamisessa pyritään jo riskin hajoittamisen vuoksi yhteisrahoitukseen IBRD:n, IFC:n, EBRD:n tai kansainvälisten liikepankkien kanssa. (Spiridovitch 1996, s. 25).

Muita kotimaisia rahoituksen lähteitä ovat *Kehitysaluerahasto KERA Oy* sekä *Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra*. Sitra rahoittaa ensisijaisesti hankkeita, joihin liittyy uuden teknologian hyödyntäminen ja kehittäminen. *Kauppa- ja teollisuusministeriön Teollisuusosasto* rahoittaa konsultointiin ja tekniseen yhteistyöhön sekä liikkeenjohdon koulutukseen liittyviä projekteja Suomen lähialueilla, kun taas *Kauppaosastolta* yritykset voivat anoa rahoitustukea viennin edistämiseen. *Ulkoasiainministeriö* puolestaan myöntää rahoitusta lähialueyhteistyöhön. *Ympäristöministeriön* ympäristöprojektien tavoitteena on ympäristöhaittojen lievittäminen ja torjuminen pyrkimällä vähentämään ilman tai veden kautta Suomeen tulevaa kuormitusta. (Moisanen 1994, s. 20).

8.4. Kansainvälisiä rahoituslaitoksia

8.4.1. Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankki

Ajatuksen erityisen pankin perustamisesta Eurooppaan toi esille ensimmäiseksi presidentti Mitterrand puheessaan Euroopan parlamentille lokakuussa 1989. *Euroopan jälleenrakennus- ja investointipankki (EBRD, European Bank for Reconstruction and Development)* perustettiin huhtikuussa 1991 Lontoossa, tavoitteenaan Itä-Euroopan taloudellisen kasvun tukeminen toimivan markkinatalouden saavuttamiseksi. Pankin käsitteistössä Itä-Euroopalla tarkoitetaan nimenomaan PHARE- ja TACIS-maita.

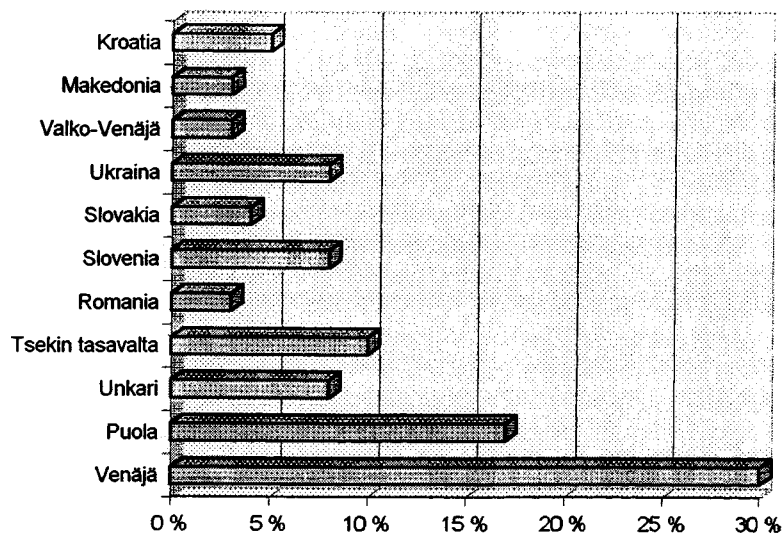
EBRD on kansainvälinen järjestö, jonka jäseninä on 53 maata, EU sekä Euroopan Investointipankki (EIB, European Investment Bank). Varoja pankilla on 10 miljardia ecua. Pankki toimii Itä- ja Keski-Euroopan maissa, mukaan lukien entisen Neuvostoliiton valtiot. Pankin tarkoituksena on edistää demokraattista ja taloudellista siirtymäprosessia ja edistää yksityisten ja yritysten tekemiä aloitteita noissa maissa hankkimalla lainoja, suoria rahoitusinvestointeja ja teknistä yhteistyötä. Vähintään 60 prosenttia pankin varoista täytyy osoittaa olemassaoleville yksityisille ja yksityistettävälle yrityksille sekä uusien yritysten luomiseen, mukaan lukien yhteisyritykset, joissa on mukana ulkomaisia sijoittajia, loput 40 % käytetään julkisen sektorin infrastruktuuriprojekteihin.

Pankki myöntää pitkäaikaista rahoitusta elinkelpoisille keski- ja itä-eurooppalaisille yrityksille ja projekteille ja sen rahoituspolitiikka ja -ehdot ovat joustavia. Rahoitusta myönnetään myöskin sellaisten toimintojen loppuunsaattamisen, jotka eivät saa rahoitusta muualta. Pankki siis antaa rahoitusta itsekin, mutta tähtää myös kansainvälisen pääoman saamiseen KIE-maihin.

Pankilla on mainiot suhteet ja tiedot KIE-maista ja entisistä Neuvostoliiton valtioista. Se eroaa muista samankaltaisista kansainvälisistä järjestöistä mm. seuraavasti:

- pankki lainoittaa ja investoi yksinomaan investointiohjelmien projekteja KIE-maissa
- erityisenä tehtävänä on edistää demokraattisia instituutioita ja ihmisoikeuksia
- luo ainutlaatuisen kaupan ja pankkipalveluiden kehittymisen yhdistelmän
- perustaa rahastoja

- on sitoutunut edistämään ympäristöstään vastuussa olevaa ja kestäväää kehitystä

*KUVA 12: EBRD:n hyväksymät rahoitushankkeet maittäin vuonna 1994. (Ulkomaankaup-
paliitto 1996a, s. 12).*

Pankki etsii projekteja, jotka avustamalla auttavat

- * kehittämään yksityistä sektoria edistämällä yrittäjyysaktiivisuutta ja pk-yrityksiä
- * toteuttamaan valtion omistamien yritysten yksityistämistä
- * rohkaisemaan suoria ulkomaisia sijoituksia
- * luomaan ja vahvistamaan rahoitusinstituutioita
- * uudelleenrakentamaan teollista sektoria
- * luomaan modernia infrastruktuuria yksityisen sektorin kehitykselle ja siirtymiselle markkinatalouteen
- * parantamaan ympäristöä.

(Tiusanen & Berry 1995, s. 38-44).

EBRD:n tarkoituksena on tukea yksityisyrittäjyyttä ja siirtymistä markkinatalouteen. Yksityisellä sektorilla toimituksista päättää projektin kehittäjä eikä pankki edellytä julkista tarjouskilpailua. Suomalaisen yrittäjien tulisi toimia entistä enemmän muiden projektien kehittäjien kanssa ja kehittää projekteja. Kun on kyse pienien projektien toteuttamisesta, pankki toimii kohdemaiden pankkien kanssa yhteistyössä myöntämällä näille puiteluotoja. Julkisen sektorin projektit lähtevät liikkeelle vastaanottajamaan hallinnon ja EBRD:n yhteistyöstä. Suomalaiset yritykset voivat lobata projekteja vastaanottajamaiden kehitysoh-

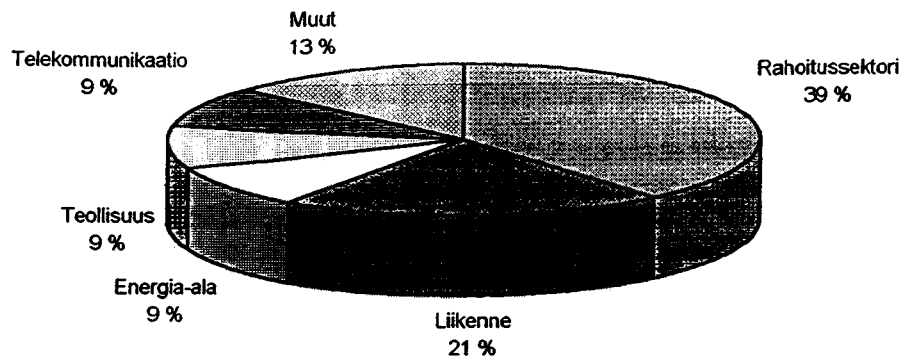
jelmiin ja sitä kautta EBRD:n rahoitettaviksi. Suomi on perustanut EBRD:hen teknillisen avun rahaston, josta on jo rahoitettu lukuisia suomalaisten toteuttamia projekteja. (Wirtavuori 1994, s. 5-6).

EBRD:llä on ollut paljon yhteistyöhankkeita TACIS-ohjelman ja EIB:n (European Investment Bank) kanssa. Esimerkiksi TACIS-EBRD yhteisrahoituksessa julkisen sektorin projekteista sovitaan EBRD:n, komission ja kohdemaiden kanssa.

	EBRD	EIB
Rahoituksen jakaantuminen maantieteellisesti	Keski- ja Itä-Euroopan hankkeet	ei IVY-maiden hakeisiin
Projekteihin osallistuminen	pääosa hankkeista kaikille avoimia	hankkeet avoimia ainoastaan EU- ja ETA-jäsenmaille ja kohdemaiden yrityksille
Poliittiset tavoitteet		EU:n oma pankki ja rahoitus kohdistuu EU:n poliittisten tavoitteiden mukaisesti
Toimintatapa	rahoitus markkinaehtois- ta	lainojen juoksuajat pidempiä ja voi rahoittaa selvästi suuremman osan hankkeista

TAULUKKO 10: Tärkeimmät erot EBRD:n ja EIB:n välillä. (Luusua & Supponen 1994, s. 82-85).

EBRD:llä on olemassa sekä toimiala- että maakohtaisia viitekehyksiä. Esimerkiksi Venäjän viitekehysessä painotetaan teknistä apua, yksityistämistä, toimivan rahoitussektorin perustamista, energian toimituksen tehostamista ja maataloustuotteiden jakelua. EBRD käyttää viittä eri rahoitusmuotoa: lainat yksittäisiin projekteihin, globaalit lainat Keski- ja Itä-Euroopan välittäjäpankeilla, pääomasijoitukset, takuut ja teknisen avun rahastot. (Luusua & Supponen 1994, s. 82-85).

KUVA 13: EBRD:n hyväksymät hankkeet toimialoittain 1994 (Ulkomaankauppaliitto 1996a, s. 12).

Suomi, Norja ja Ruotsi ovat perustaneet EBRD:n yhteyteen yhteisen teknisen avun rahaston. Johtavien teollisuusmaiden G7-ryhmittymän ideana on hajauttaa EBRD:n toimintaa alueellisiin sijoitusrahastoihin. Jako antaa Luoteis-Venäjän Suomen, Ruotsin ja Norjan riskirajoittajien vastuulle. Suurin osa rahaston varoista sijoitetaan venäläisiin yrityksiin tai yhteisyrityksiin Arkangelin, Murmanskin, Karjalan Tasavallan sekä rajoitetusti Pietarin kaupungissa ja Leningradin alueella. Loput varat käytetään hallinnointikuluihin ja kohdeyrityksille annettavaan tekniseen apuun. Pääpaino rahoituksessa kohdistuu elintarviketeollisuuteen, puuhun ja kiveen. Sijoitukset puretaan eli EBRD:n osuus myydään kymmenen vuoden kuluttua, jolloin rahaston toiminta päättyy. (Kervinen 1995, s. 20).

Suomen valtion omistusosuus EBRD:stä on 1,25 %. Suomalaiset yritykset ovat menestyneet pankin rahoittamissa hankkeissa hyvin. Vuoteen 1996 mennessä pankki oli hyväksynyt 23 hanketta, joissa on ollut mukana suomalainen osapuoli. (Ulkomaankauppaliitto 1996a, s. 17-18).

8.4.2. Muita kansainvälisiä rahoituslaitoksia

Maailmanpankki (World Bank) myöntää lainoja pääasiassa julkisille hankkeille. Lainaehdoissa kiinnitetään erityistä huomiota projektien kansantaloudelliseen ja liiketaloudelliseen kannattavuuteen. Maailmanpankin rahoitus Venäjän ja IVY-maiden kaupan kehittämiseksi

on jatkuvasti lisääntymässä. Venäjälle suunnattuja projekteja on pankin lainaohjelmassa lähes 30.

Kansainvälinen rahoitusyhtiö (IFC) rahoittaa kohdemaassa toimivia tai sinne perustettavia yhteisyrityksiä, joissa toisena osapuolena on paikallinen yritys ja toisena teollisuusmaan yritys. Rahoitusmuodot ovat osakepääomasijoitus ja lainarahoitus. IFC hallinnoi Suomen rahoittamaa teknisen avun rahastoa, josta maksetaan suomalaisten yritysten ja konsulttien hankkeita Venäjän lähialueilla ja Baltiassa. Myös IFC:n toiminta on Venäjällä kasvanut huomattavasti viime aikoina.

Euroopan Unionin alueelliset ohjelmat ovat tärkeä rahoituksen lähde. Alueellisista rahastoista myönnetään taloudellista ja teknistä tukea kohdemaiden avainalueille. IVY-maille suunnattu ohjelma on nimeltään TACIS. Varoja ei myönnetä yksittäisille projekteille, vaan ne myönnetään aina kohdemaalle.

Pohjoismaiden Investointipankki (NIB) myöntää lainoja sellaisten vientiprojektien sekä investointien rahoittamiseen, joista vähintään kaksi NIB:n jäsenmaata on kiinnostunut. Venäjälle suuntautuvien hankkeiden rahoituksen edellytys tällä hetkellä on projektien korkea priorisointi. NIB on viiden Pohjoismaan omistama multilateraalinen rahoituslaitos. NIB:n luotoilla on korkein mahdollinen luottokelpoisuus, AAA/Aaa, ja pankki hankkii varat antolainaukseen kansainvälisiltä rahoitusmarkkinoilta.

Pohjoismaiden ympäristörahoitusyhtiö (Nefco) rahoittaa ympäristöinvestointeja Venäjällä. Rahoitettavalta projektilta vaaditaan, että siinä on mukana sekä paikallinen että pohjoismaainen yritys. *Pohjoismaiden projektivientirahasto (Nopef)* tukee pohjoismaisten yritysten tekemiä vienninedistämistoimia, kaupallisia projektisuunnitelmia ja tutkimuksia EU- ja EFTA-maiden ulkopuolisilla markkina-alueilla toteutettavista projekteista. Nopef on pohjoismaainen instituutio, jonka toimintaa rahoittavat kaikki Pohjoismaat. (Tiainen 1994, s. 13-65).

9. EUROOPAN UNIONIN VENÄJÄ-POLITIIKKA

9.1. Euroopan unionin ja Venäjän väliset sopimukset

EY solmi vuoden 1989 lopussa Neuvostoliiton kanssa kauppaa- ja yhteistyösopimuksen ja vuoteen 1994 saakka tätä sopimusta sovellettiin Venäjän ja EU:n välisiin suhteisiin. Sopimuksen tavoitteet olivat huomattavasti vaatimattomammat kuin pienten siirtymätalouksien kanssa tehdyissä sopimuksissa. Nopeat muutokset Venäjällä nostivat kuitenkin esille tarpeen uudistaa sopimus pohjaa. Haluttiin estää Venäjän jääminen liiaksi erilleen muusta eurooppalaisesta kehityksestä ja tukea Venäjää talousuudistuksessa.

Neuvottelut uudesta sopimuksesta aloitettiin vuonna 1992 ja EU:n ja Venäjän välinen kumppanuus- ja yhteistyösopimus allekirjoitettiin vuonna 1994. Sopimuksessa mainitaan suuri määrä tavoitteita, mm. luoda puitteet osapuolten väliselle poliittiselle kanssakäymiselle, edistää kauppaa ja investointeja sekä luoda pohja yhteistyölle talouden lisäksi myös sosiaali- ja kulttuurialoilla. Sopimuksessa tavoitteeksi on määritelty myös vapaakauppasopimuksen luominen, mikä kuitenkin edellyttää siirtymäkautta, jotta Venäjä kykenee sopeuttamaan taloutensa rakenteen, lainsäädännön ja toimeenpanojärjestelmän vapaakaupparjestelmän edellyttämälle minimitasolle.

Sopimuksen odotetaan parantavan investointi-ilmapiiriä Venäjällä asettamalla rajoituksia venäläisten toimintavapaudelle ulkomaisten yritysten suhteen. Suoria sijoituksia ei enää rajoiteta ja sijoitusten ja voittojen kotiuttaminen turvataan. Sopimus selkeyttää Venäjän talous- ja ulkomaankaupparjestelmää, minkä seurauksena idän ja lännen väliselle yhteistyölle avautuu paremmat toimintaedellytykset kuin ennen. (Rautava 1994b, s. 8-9).

EU:n ja Venäjän välinen sopimus on paljon kattavampi ja monipuolisempi perusasiakirja kuin Suomen ja Venäjän välinen kauppasopimus. Kumppanuussopimus kattaa laajalaisesti kaikki EU:n ja Venäjän välisen yhteistyön eri alueet: kaupan ja talousyhteistyön osalta tavarakaupan, liiketoimintaan ja investointeihin liittyvät olosuhteet (työmarkkinakysymykset, yritysten perustamiseen ja toimintaan liittyvät seikat sekä rajan yli tapahtuvat palvelut) sekä lainsäädännön harmonisoinnin. Sopimus luo puitteet myös yhteistyölle lainvastaisen toiminnan estämiseksi sekä rahoituskysymysten ratkaisemiseksi.

EU:n ja Venäjän välinen talousyhteistyö perustuu kumppanuussopimuksen mukaan kahteen pääperiaatteeseen:

1. Tavarakaupan, palvelujen ja yritysten perustamisen osalta pääperiaatteena on MFN-suosituimmuuskohtelu (MFN, Most Favored Nation), kuten Suomen ja Venäjän kauppasopimuksessakin. Yleinen MFN-suosituimmuuskohtelu määrittää GATT-sopimuksen artiklassa I. Se koskee tulleja, tuonti- ja vientimaksuja, maksujen siirtoa, tuonti- ja vientitoimintaan liittyviä sääntöjä ja menettelytapoja, sisäisiä veroja tai muita sisäisiä maksuja sekä lakeja, sääntöjä ja vaatimuksia, jotka vaikuttavat tiettyyn kotimaankaupan tuotemyyntiin.
2. Päämääränä on luoda kumppanuuspohjalla tarvittavat olosuhteet tulevaisuuden vapaakauppa-alueesta sopimiseksi osapuolten kesken (poikkeaa Suomen ja Venäjän välisestä sopimuksesta tältä osin).

Suojalausekkeiden osalta kumppanuussopimus kattaa tapaukset, joista aiheutuu oleellista vahinkoa kotimaisille tuottajille käsittäen säännöt tietojen toimittamisesta, konsultaatioista ja nopeista toimenpiteistä sekä polkumyynnistä ja vastatoimista. Myöskin Suomen ja Venäjän välisessä sopimuksessa nämä kohdat on huomioitu, mutta polkumyynitapauksissa EU:n käytäntö on voimakkaampaa, joten Suomen teollisuuden etua markkinahäiriötapauksissa voitaisiin EU:n ja Venäjän välisen sopimuksen pohjalta puolustaa paremmin.

Suomen ja Venäjän välisistä kauppaja- ja talousyhteistyöperinteistä poiketen EU:n ja Venäjän välinen sopimus tähtää taloudellisten tavoitteiden lisäksi selkeisiin poliittisiin päämääriin. Yhteistyön ja sopimuksen toteuttamisen ehtona on Venäjän demokraattisen ja markkinataloutteen pyrkivän kehityksen jatkuminen. Yhtenä erikoispiirteenä sopimuksessa esiintyy Venäjän ja muiden IVY-maiden välisen alueellisen yhteistyön merkityksen korostaminen. (Vilkama 1994, s. 9-11).

9.2. Euroopan unionin rahoitus

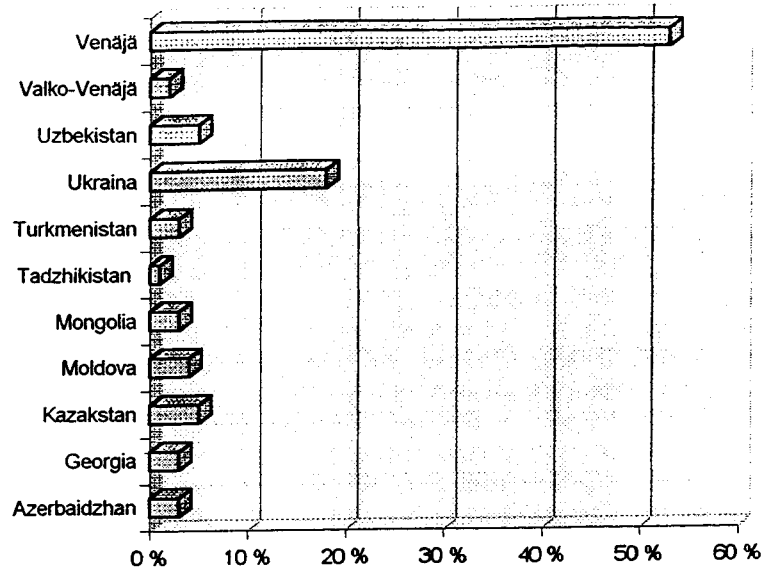
Unionin rahoituksessa on kolme selkeää päämäärää: teollisuuden kehitysedellytysten parantaminen, teollisuuden nykyaikaistaminen sekä investointien edistäminen. Suomen teollisuus kilpailee kaikilla osa-alueilla, sillä EU:n rahoitusta suuntautuu sektoreille, joilla Suomessa on vahva osaaminen. Näitä teollisuudenaloja ovat telekommunikaatio, energia,

ympäristö ja infrastruktuurin rakentaminen. Suomalaisten kilpailukyky suhteessa eurooppalaisiin kilpailijoihin on parhaimmillaan Venäjällä ja muilla lähialueilla. (Ulkomaankauppaliitto 1996a, s. 10-16).

Euroopan unioni pitää tärkeänä uusien itsenäisten valtioiden halua siirtyä pois keskitetystä suunnitelmataloudesta markkinatalouteen. TACIS (Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States) on vuonna 1990 perustettu teknisen avun ohjelma IVY-maille sekä Georgialle ja Mongolialle. Tarkoituksena on auttaa näitä kriisimaita sopeutumaan markkinatalouden vaatimuksiin neuvomalla, miten infrastruktuuria tulee rakentaa. Myöskin ympäristöasiat saavat suuren painon, erityisesti ydinvoimaloiden turvallisuus. Ohjelmasta rahoitetaan lähinnä konsulttiselvityksiä, suunnittelua ja koulutusta. Tacis-ohjelmaan voivat osallistua ainoastaan EU:n jäsenvaltioiden ja kohdemaiden yritykset, yksityiset ja julkiset organisaatiot sekä yksityiset henkilöt. (Ulkomaankauppaliitto 1994b, s. 4-5). Tacis on yhteistoiminnassa muiden avunantajien, kansainvälisten rahoituslaitosten ja kansainvälisten organisaatioiden kanssa varmistaakseen, että sen toimet täydentävät muita avustushankkeita.

Venäjän Federaatio on Tacisissa suurin avunsaaja. Kohdemaiden osuudet ohjelmasta EU:n komissio päättää ensisijaisesti maiden BKT:n ja väkiluvun perusteella. Komissio huomioi myös kohdemaan kyvyn vastaanottaa teknistä apua. Tacis-ohjelma keskittyy pääasiassa seuraaviin osa-alueisiin:

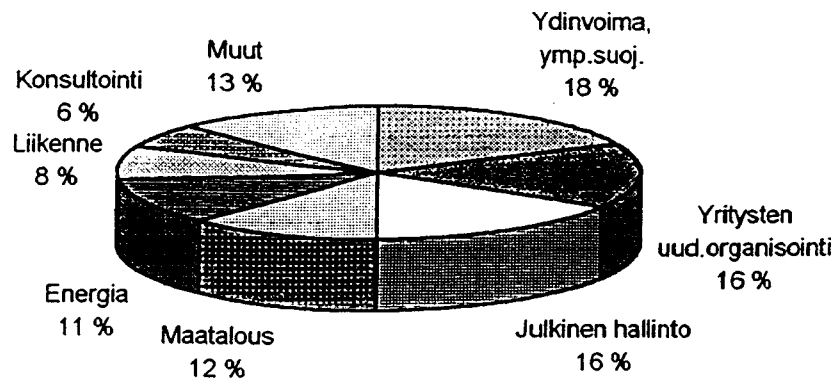
1. Energia ja ympäristö (esim. ydinvoimaloiden turvallisuus, ympäristönsuojeluhankkeet)
2. Koulutus ja sosiaalipalvelut
3. Yritysten kehittäminen ja uudelleenjärjestely (yksityistäminen, rahoituspalveluiden luominen, tekninen apu pk-yrityksille ja sotateollisuuden konversio)
4. Elintarvikkeiden tuotanto, jalostus ja jakelu
5. Infrastruktuurihankkeet (liikenne ja tietoliikenne)

KUVA 14: Tacis-avustukset maittain 1994 (Palojärvi 1996, s.14).

Uusien yritysten perustaminen ja vanhan valtion sektorin uudelleenjärjestely ovat olleet etusijalla uudistuksessa. Tacis on keskittynyt käsittelemään yksityistämistä strategioita hallitusten kanssa ja yksityistämishoitoja yksittäisten yhtiöiden kanssa. Huomattavia voimavaroja on myös käytetty puolustusteollisuuden konversioon. Tacis on työskennellyt kumppanimaiden kanssa myös energia-alan, televiestintä- ja liikenneverkkojen uudelleen järjestämiseksi sekä tuonut toimintaan ja voimavarojen ja verkkojen käyttöön tehokkuutta. (Euroopan komissio 1994, s.7-9).

Pietarin ja Moskovan alueet ovat aina olleet voimakkaasti painotettuina Tacis-ohjelmassa. Nykyään kuitenkin myös muutkin Luoteis-Venäjän alueet kuin Pietari ovat yhä voimakkaammin tulossa rahoituksen piiriin. Tarkoituksena on nopeuttaa näiden alueiden sopeutumista markkinatalouteen. Käytännössä hankkeet keskittyvät koulutukseen sekä liikenne- ja tietoliikenneverkostojen parantamiseen. Suomessa Ulkoasiainministeriön EU-hankeneuvonta on toiminut vuoden 1995 alusta lähtien ja kiinnostus EU-rahaan on ollut vilkasta. Suomalaiset, sekä juridiset että luonnolliset henkilöt, voivat myydä erilaisia palveluja ohjelmaan, mutta yritysten viennin edistämiseen raha ei ole suunnattu. Suomalaisen yrityksen on ensin neuvoteltava venäläisen osapuolen kanssa, ennenkuin hankkeeseen voidaan myöntää rahoitusta. Jos hanke halutaan konkreettisesti toteuttaa, osapuolet voivat kääntyä kansainvälisen rahoitusavun, kuten Maailmanpankin, puoleen. (Rekinen 1995, s.22).

KUVA 15: Tacis-avustukset toimialoittain 1994 (Palojärvi 1996, s. 14).

Uusi Tacis-asetus hyväksyttiin Euroopan neuvostossa 30.1.1996. Merkittävin muutos uudessa asetuksessa on mahdollisuus rahoittaa pk-yritysten osakepääomaa sekä pienimuotoisia infrastruktuurihankkeita raja-alueyhteistyön yhteydessä. Lisäksi asetuksessa mainitaan, että "avun toteuttamisella olisi voitava luoda suotuisat olosuhteet yksityisille investoinneille". (Ulkomaankauppaliitto 1996a, s. 16).

Vuoden 1996 alussa Tacis-ohjelmaan perustettiin ns. Cross-Border Co-operation. Tämä tarkoittaa, että Tacis-rahoja on mahdollista käyttää Venäjän puolella ja sitoa siihen Interreg-varoja EU:n puolella. Lisäksi Suomessa voidaan vielä käyttää kansallisia lähialuevaroja. Interreg-rahast eivät siis ylitä EU:n rajaa, mutta ne voidaan sitoa rajantakaisiin hankkeisiin. Kyseiset ohjelmat on suunniteltu kehittämään raja-alueita EU:n sisällä. Investoijien haettavana on nykyään myöskin riskipääomarahoitusta pk-yritysten pääomainvestointeihin. Tätä rahoitusta jaetaan enintään miljoona ecua hanketta kohti. Investointeihin ja infrastruktuurin kehittämiseen EU:n rahoja voidaan käyttää silloin, kun hankkeet ovat raja-alueilla. EU:n asetus määrittelee kyseistä apua annettavan pienimuotoisille infrastruktuurihankkeille raja-alueyhteistyön yhteydessä. (Rekinen 1996, s.14)

Suomalaiset yritykset ja yhteisöt ovat päässeet hyvin mukaan EU:n ulkopuolelle kohdistuviin yhteistyöhankkeisiin. Hankkeiden avulla konsulttiyritykset ja yhteisöt ovat päässeet perinteisiä lähialueita kaukaisempiin projekteihin. Ecos-Ouventure -ohjelma koskee

jäsenmaan ja muun maan paikallisen yhteistyön tukemista sekä Jopp yritysten yhteistyön lisäämistä Keski-Euroopassa. Muualle maailmaan suuntautuvissa ohjelmissa suomalaiset ovat olleet vähemmän mukana. (Nieminen 1996, s.8). Tacis-ohjelman alaohjelma *Bistro* on ollut suomalaisten kannalta paras. Se rahoittaa pieniä ja lyhytkestoisia hankkeita Venäjällä. Suomalaiset olivat Bistrossa viidenneksi paras EU-maa.

TACIS	TEKNINEN APU, EI INVESTOINTEIHIN
* Bistro	pikahankkeet
* Age	liikkeenjohdon vaihto-ohjelma
* Lien	sosiaalisektorin apu
* PCP	koordinaatio-ohjelma
* Tempus	yleinen koulutus
* PIP	yrittäjäkoulutus
TACIS-varat yhteensä vuosiksi 1995-1999	2,7 miljardia markkaa

TAULUKKO 11: Ohjelmat yhteistyöhön IVY-maiden kanssa 1995-1999 (Nieminen 1996, s.8)

9.3. Suomen asema Euroopan unionin Venäjä-politiikassa

Ennen Suomen liittymistä EU:iin peräänkuulutettiin erilaisia erityisjärjestelyjä Venäjän ja Suomen välisiin taloussuhteisiin ja kaupankäyntiin. Suomella oli pyrkimyksenä saada lähialueille voimassaolevien perussopimusten lisäksi vero- ja maksuhelpotuksia. Venäjä lupasikin tällaisia etuja lähialuesopimusten pohjalta. EU:n komissio on puolestaan luvannut tukea kaikkea sellaista toimintaa, mikä edesauttaa Venäjän Eurooppaan suuntautuvaa vientiä. Lähialueyhteistyössä EU on myöntynyt kauppapoliittisiin poikkeuksiin Suomen osalta. Tiivis lähialueyhteistyö Venäjän ja esimerkiksi Suomen välillä saattaisi parantaa EU:n ja Venäjän välisiä suhteita. Onhan Euroopan kannaltakin toivottavaa, että Venäjän raja on mahdollisimman rauhallinen ja toimiva. Lähialueyhteistyö osaltaan edistää tämän tavoitteen toteutumista ja on myös EU:n etujen mukaista. (Hahl 1993, s. 55-56)

Eniten Venäjältä Suomeen suuntautuvaan tuontiin ja tullitasoon vaikuttavat ne kehitysmaaedut, joita EU on Venäjällekin antanut. Venäläiset ovat olleet huolissaan siitä, että kaupassa mahdollisesti esiintyviin markkinahäiriöihin puuttuu Suomen sijasta EU:n komissio ja EU vainuaa mm. polkumyyntiä huomattavasti Suomea herkemmin. Suomalaisen viejän asemia Venäjän markkinoilla parantaa jo pelkkä EU-jäsenyys sinänsä. Ulkomaankaupan häiriöistä tulee automaattisesti EU-kysymyksiä. Tavarakaupassa Suomen vienti jatkuu entiseen malliin, mutta tuontiin on tullut muutoksia EU-jäsenyyden myötä. EU on mm. avannut suomalaisille kaikki EU:n Venäjälle tai muualle Itä-Eurooppaan suuntaamat rahoitusmuodot. (Luotonen 1994, s. 6-7).

EU:n ja Venäjän välisen kumppanuussopimuksen vaikutukset Suomen ja Venäjän väliseen kauppaan ja yhteistyöhön ovat pääasiallisesti olleet myönteisiä. Suomi on EU-jäsenyytensä myötä saanut uusia vaikutusmahdollisuuksia ja haasteita Suomen ja Venäjän välisen kaupan ja talousyhteistyön kehittämiseen. Suomella on myös vastuullinen asema osana EU:n ja Venäjän välisten suhteiden muotoutumisprojektia.

EU:n sopimus ei estä Suomea ylläpitämästä tai neuvottelemasta kahdenvälisiä sopimuksia tai yhteistyöpöytäkirjoja Venäjän ja muiden IVY-maiden kanssa, mikäli nämä perustuvat EU:n kauppapoliittisiin periaatteisiin eivätkä ole näiden kanssa ristiriidassa. Esimerkiksi lähialueyhteistyön toteuttaminen on täysin EU:n politiikan mukaista ja voi saada myös Interreg-ohjelman rahoitustukea. (Vilkama 1994, s. 9-11).

Yksitoista Itämeren alueen valtiota (Suomi, Ruotsi, Norja, Tanska, Islanti, Saksa, Puola, Viro, Latvia, Liettua, Venäjä) on perustanut Itämeren maiden neuvoston (CBSS, Council of the Baltic Sea) ja siihen osallistuu myös EU:n komissio. Mm. Venäjä on korostanut tämän neuvoston pohjalta syntyvän yhteistyön merkitystä. (Widing 1995, s. 5-6).

10. JOHTOPÄÄTÖKSET

Neuvostoliiton hajottua Venäjällä luovuttiin tiukasta keskusjohtoisuudesta, mutta suunnitelmatalouden tilalle ei vielä ole onnistuttu luomaan uutta markkinamekanismia. Venäjän talouden päättäjät ovat kuitenkin sitoutuneet ajamaan maan talouspolitiikkaa markkinatalouden suuntaan. Talous on sekasortoisessa tilanteessa ja lainsäädäntö on monilta osin puutteellinen. Venäjällä, kuten muissakin siirtymätalouksissa, talousuudistuksen onnistumiseen vaikuttaa suuresti se, miten hyvin ne pystyvät houkuttelemaan suoria ulkomaisia investointeja alueilleen. Nämä investoinnit edistäisivät erikoistumista tuotannossa, kilpailukykyä paikallisilla markkinoilla ja sysäisivät talouden kasvuun. Mikäli Venäjä epäonnistuu ulkomaisten investointien houkuttelemisessa, sen on vaikeaa kuroa kiinni idän ja lännen välistä elintasokuilua pitkällä tähtäimelläkään.

Siirtymätalousvaiheessa pääoman keräämisen ongelma täytyy ratkaista tavalla tai toisella. Sisäinen pääomanmuodostus pysynee vaatimattomana johtuen verraten alhaisesta elintasosta. Ulkomaisen pääoman runsasta määrää tuskin myöskään voidaan odottaa aivan lähitulevaisuudessa. Lähialueiden kehitykselle on ensiarvoisen tärkeää, että niukat pääomavarat kohdistetaan tehokkaasti. Tämä voidaan tosin saada aikaiseksi vain hyvin rakennetulla ja toimivilla raha- ja pääomamarkkinoilla. Siirtymäprosessin aiheuttamia vaikeuksia on kuitenkin jonkin verran pystytty lievittämään suorilla ulkomaisilla investoinneilla. Vaarana on, että ulkomaiset investoinnit luovat epätasaista taloudellista kehitystä alueiden välillä, kun investoijat käyttävät kriteereinä kohdealueiden taloudellisia indikaattoreita eivätkä humanistisia tarpeita.

Alueiden väliseen kaupankäyntiin sisältyy pienempi riski kuin investointeihin, joten monet ulkomaiset toimijat Venäjällä ovat aloittaneet kaupalla. Investointi-ilmapiiiri varsinkin lähialueilla on vähitellen parantunut ja alueet muuttuneet houkuttelevimmiksi kohteiksi investoinneille. Aikaisemmin investoinnit seurasivat kauppaa, mutta nykyään kauppa on yhä enemmän tulossa riippuvaiseksi investoinneista. Investointitoimintaa vaikeuttavina tekijöinä lähialueilla nähdään vielä Venäjän korkea maariski, lainsäädännön ja yritysverotuksen epäselvyydet, ympäristöriskit, poliittinen epävarmuus ja yleinen talouden epävakaus.

Ulkomaisten investointien tarve lähialueilla on ilmeinen useimmilla talouden sektoreilla. Investointien puute vaikeuttaa lähialueiden teollisen tuotannon kehittämistä, koska ns. greenfield-investointeja teollisuuteen on toistaiseksi tehty niukasti. Tämä on hidastanut lähialueiden teollisuuden uudistamista, koska Venäjän omat panostukset eivät riitä. Venäjän valtiolla ei ole riittävästi pääomia teollisuuden kunnostamiseen ja venäläiset yksityiset liikemiehet investoivat mieluummin pienemmällä riskillä ulkomaille. Ulkomaiset investoinnit voisivat edistää teollisuuden kehittymistä markkinatalouden vaatimuksia vastaavaksi, mutta tämä vaatii todella suuria pääomia jo pelkästään lähialueilla.

Lähialueilla on monia investointitoimintaa vaikeuttavia tekijöitä ja investointeihin liittyy suuri riski, joten monet yritykset suosivat lyhytjänteistä toimintaa. Saalistaja-strategia, joka asettaa etusijalle nopean tuoton tarjoavat investoinnit on toistaiseksi yritysten toimintamuotona vallitseva. Suorien ulkomaisten investointien määritelmän mukaista pitkäaikaisiin suhteisiin ja pysyvään kiinnostukseen perustuvaa toimintaa on vähäisemmässä määrin. Alueiden välinen yhteistyö voi olla pysyvää vain, jos siitä hyötyvät molemmat osapuolet. Pysyvyyttä ei luo sen paremmin pelkkä apu kuin minkäänlainen riistokaan. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että yhteistyökumppaneiden on kyettävä antamaan toisilleen jotain, josta toiselle on konkreettista hyötyä. Muuten yhteistyö on vailla pohjaa ja johtaa vain lyhytaikaiseen toimintaan.

Alueellisesti ulkomaiset investoinnit ovat keskittyneet Venäjän luoteiselle talousalueelle (Pietarin kaupunki ja Leningradin lääni), jossa on riittävä väestöpohja ja olemassa olevan kapasiteetin kohentaminen ja uusiminen riittävät. Muutoksiin heikosti sopeutuvat suuret perus- ja uusinvestointeja sekä pitkää kypsymisaikaa vaativat hankkeet raaka-aineiden hyödyntämiseksi ovat edenneet hitaasti (esimerkiksi Karjalan tasavallassa). Ulkomaiset investoinnit ovat keskittyneet suuriin teollisuuskeskuksiin ja alueille, joille on myönnetty erityisiä vero- ja tullietuja. Lupaavimpia lähivuosien investointikohteita ovat teleliikenne, rakentaminen ja kemian jalosteet, joiden kunkin osuus investoinneista on nykyään vain noin viisi prosenttia.

Moskovan merkitys koko Venäjän alueella vaikuttavana liiketoiminnan keskuksena vähenee samanaikaisesti kun muiden alueiden autonomiset pyrkimykset voimistuvat. Koska Venäjällä on lähes 90 erilaista autonomista aluetta, merkitsee se edelleen lisääntyvää

tarvetta soveltaa uusia toimintatapoja kaikkien potentiaalisten, uusien markkina-alueiden saavuttamiseksi. Empiirisissä haastattelututkimuksissa on käynyt ilmi, että toistaiseksi suomalaisia resursseja on yrityksissä käytetty varsin vähän lähialueilla tapahtuvan liiketoiminnan koordinointiin ja johtamiseen. Pietarin markkinat on koettu suureksi verrattuna vaikkapa Baltiaan, ja että liiketoiminnan aloittaminen vaatii erilaisen lähestymistavan. Karjalan ja Kuolan alueella katsotaan olevan niin kehittymättömät markkinat, ettei suuria panostuksia ja suunnitelmia näille alueelle ole vielä uskallettu tehdä. (kts. esim. Tulisalo & Vapaakallio 1994).

Pietarin kaupunki on ilmoittanut keskeiseksi tavoitteekseen ulkomaisten investointien edistämisen alueellaan. Kaupungilla on halukkuutta myöntää takuita ulkomaisten investointien rahoituksen turvaamiseksi. Investointien esteenä on pitkälti teollisuuden tuotannon heikko taso. Karjalan tasavallassa yrittäjät ja päättäjät ovat myöskin ilmaisseet kinnostuksensa länsimaisiin investointeihin ja erilaisiin yhteistyön muotoihin. Kontaktien määrä on kuitenkin toistaiseksi pysynyt pienenä, koska länsimaiset yritykset ovat olleet varovaisia investoinneissaan taloudellisen ja poliittisen epävarmuuden vuoksi. Karjalassa suhtaudutaan positiivisesti tulevaisuuteen ja uskotaan, että investoinnit kohdistetaan sinne luonnonvarojen runsauden vuoksi. Hyvinvointi pitkällä tähtäimellä, liikenneverkostot, telekommunikaatio, energiasektori ja julkiset palvelut tarvitsevat suuria parannuksia ja investointeja.

Arvioidaan, että lähialueille tullaan lähivuosina investoimaan entistä enemmän, sillä välttämättömät edellytykset suotuisan investointi-ilmapiirin saavuttamiseksi ovat kehitymässä. Investointi-ilmapiirin kehittämisessä tulee vielä pitkään olemaan keskeisessä asemassa länsimaiden tuki.

Rahoituslaitokset ja Euroopan unioni pyrkivät edistämään investointien kohdentumista lähialueille Kansainvälisen valuuttarahaston (IMF) rooli Venäjän talousuudistuksessa on keskeinen. Se määrittää kehykset talousuudistuksen tavoitteille ja asettaa puitteet avulle, jota muut rahoituslaitokset tarjoavat. Kohdemaata tekee IMF:n kanssa sopimuksen noudatettavasta talouspolitiikasta ja vasta sitten muut rahoituslaitokset lähtevät mukaan rahoitussuunnitelmiin. Keskeisessä asemassa on myöskin Euroopan jälleerakennus- ja kehitys pankki (EBRD), joka perustettiin tavoitteenaan tukea Itä-Euroopan taloudellista kasvua toimivan markkinatalouden saavuttamiseksi. EBRD onkin rahoittanut lukuisia hankkeita

lähialueilla ja erityisesti sen yhteisrahoitus EU:n Tacis-ohjelman kanssa on tuottanut positiivisia tuloksia.

Euroopan unionin rahoitus tähtää Venäjän teollisuuden kehittämiseen ja investointien edistämiseen. Suomalaisilla yrityksillä on hyvät edellytykset saada EU:n rahoitusta, koska rahoitus suuntautuu sektoreille, joilla Suomessa on vahva osaaminen (esim. telekommunikaatio, energia, ympäristö ja infrastruktuurin parantaminen). Suomalaisten kilpailukyky on parhaimmillaan lähialueilla. Käytännössä Tacis-ohjelman hankkeet ovat lähialueilla keskittyneet koulutukseen ja liikenne- ja tietoliikenneverkostojen parantamiseen. Suomi on saanut Tacis-rahoitusta jo parina ensimmäisenä EU-jäsenyysvuotenaan moniin hankkeisiin. Mm. tulli-infrastruktuuria ollaan parantamassa, kun EU:n avustuksella rakennetaan uusia tullirakennuksia.

Euroopan unionin jäsenyys ei estä Suomea neuvottelemasta kahdenvälisiä sopimuksia Venäjän kanssa. Kahdenvälisen yhteistyön merkitys korostuu, kun Suomen ja Venäjän välinen raja on ainoa raja EU:n ja Venäjän välillä. Kansallinen kauppapolitiikka ei enää ratkaise Venäjän kaupan menestystä niin kuin aikaisemmin, vaan ratkaisemmiksi ovat tulleet kaupallinen, teknologinen ja rahoituksellinen kyvykkyys. Kahdenvälisten suhteiden kehittämistä lähialueiden kanssa on jatkettava ja suunnattava lähialueyhteistyötä alueille, joissa siitä on yhdessä EU:n ja kansainvälisten rahoituslaitosten kanssa eniten hyötyä.

Taloudellista yhteistyötä Suomen ja lähialueiden välillä toteutetaan julkisen sektorin tasolla lähialueyhteistyösopimuksen pohjalta. Lähialueyhteistyösopimus luo puitteet maiden väliselle yhteistyölle ja sen avulla pyritään edistämään ja laajentamaan keskinäisiä kaupallistaloudellisia suhteita tasavertaisuuden ja molemminpuolisen edun pohjalta. Lähialueyhteistyössä on löydettävä oikeat, melko kapeat segmentit, joiden puitteissa voitaisiin toimia mnestyksellisesti. Julkisella sektorilla on tärkeä rooli yritysten tukipalveluiden tuottajana. Lähialueyhteistyön perusongelmana on se, että Suomen ja Venäjän taloussuhteista puuttuu selkeä ja kokonaisvaltainen strategia. Strategioihin olisi otettava mukaan myös EU-ulottuvuus ja sen ohjelmien paikallinen koordinointi. Suomelta lisäksi puuttuu selkeä oma kansallinen lähialuestrategia. Ministeriöiden olisi toimittava enemmän yhteistyössä kansallisen strategian löytämiseksi ja Suomen pitäisi entistä enemmän vielä ponnistella päästäkseen mukaan kansainvälisiin rahoitusprojekteihin.

Suomen mahdollisuudet vaikuttaa lähialueiden tulevaisuuteen ovat hyvin rajoitetut. Suomella ei ole pääomia tukea valtaviin alueiden ponnisteluja kohti markkinataloutta, vaan Suomen on tukeuduttava yhteistyöhön muiden maiden ja kansainvälisten laitosten kanssa. Tosin Venäjän talous nykyisellään on vain joitakin kertoja suurempi kuin Suomen talous ja sen raaka-ainevarat ovat lähes rajattomat. Näin ollen jo pienilläkin investoinneilla saattaa oikein kohdennettuna olla pääomanmuodostuksen kehityksen kannalta suuri merkitys. Suhteellisen vähäisillä kansallisilla varoilla voidaan jo käynnistää merkittäviäkin hankkeita, joiden huolellinen valmistelu tekee mahdolliseksi niiden toteutusrahoituksen. Toisaalta Suomen on jatkettava ponnisteluja EU:ssa ja sen valvomissa elimissä sekä toisaalta yhteydenpitoa Venäjälle, jotta investointien rahoituskapasiteettia ja toteutusedellytyksiä voitaisiin jatkuvasti kehittää.

Suomen mahdollisuudet toimia gatewayna tulevat lähitulevaisuudessa pitkälti perustumaan Suomen kautta kulkevaan transito-liikenteeseen. Gateway-asemasta Suomen kanssa kilpailevat monet alueet, joten on tärkeää luoda yhteistyösuhteita myöskin kilpailijoiden kanssa. Hyvien yhteistyöverkostojen luominen on Suomelle pitkällä aikavälillä varmasti paras vaihtoehto. Yhteistyöverkostoja on luotava paitsi ulkomaisten kilpailijoiden kanssa myös oman maan alueiden ja yritysten (sekä oman että muiden toimialojen) kesken. Yritysten välisiä toimivia yhteistyöverkostoja tarvitaan jo pieniäkin käytännön asioita varten. Näiden yhteistyöverkostojen on toimittava sekä Suomen että Venäjän puolella, jotta niistä saataisiin tarkoituksenmukainen hyöty. Pk-yritysten välinen yhteistyö on avainasemassa ja keskinäinen kilpailu tulisikin unohtaa, jotta saataisiin mahdollisimman tehokkaasti kohdennettua kansainvälistä rahoitusta ja muita avustuksia Suomen alueelle ja lähialueiden kehittämiseen.

LÄHDELUETTELO

Kirjat ja julkaisusarjat

- Alioravainen, Karmanov, Rautio & Tervahauta (1995), kts. Tykkyläinen, Markku (1995).
- Aula, Nygren, Sharahov & Vasara-Hammare (1995), kts. Tykkyläinen, Markku (1995).
- Bellak, Christian & Luostarinen, Reijo (1994): Foreign direct investment of small and open economies - Case of Austria and Finland. Helsinki school of Economics and Business Administration. Centre for International Business Research. CIBR Research reports series X-1. Helsinki.
- Borsos, Julianna (1995): Domestic employment effects of Finnish FDIs in Eastern Europe. ETLA, The Research Institute of the Finnish Economy. Sarja B 111 Series. Taloustieto Oy. Helsinki.
- East-West (1996) March 31 1996.
- EIU (1995): Country report - Russia. The Economist Intelligence Unit. 4th quarter 1995. United Kingdom.
- Eronen, Jarmo (1991): Sotilaallisen rakennemuutoksen taloudellisia vaikutuksia entisen Neuvostoliiton alueella. Aseistariisunnan neuvottelukunta. Ulkoasiainministeriö A/12. Helsinki.
- Eronen, Jarmo (1994a): Konversio Venäjällä: tulosten tarkastelua. Idäntalouksien katsauksia. Suomen Pankki, Idäntalouksien yksikkö. Helsinki.
- Eronen, Jarmo (1994b): St. Petersburg - Manpower prospects and economic potential. VATT - discussion papers 75. Government institute economic research. Helsinki.
- Eskelinen, Heikki, Oksa, Jukka & Austin, Daniel (ed.) (1994): Russian Karelia in search of a new role. Karelian Institute, University of Joensuu. Joensuu.
- ed. lähteessä:
- Eskelinen, Heikki (1994): Russian Karelia as a peripheral gateway region. s. 163-172.
- Nemkovic, Jevgeni, Druzinin, Pavel & Baibusinov Samil (1994): Economic resources and structure. s. 70-77 ja Economic reforms and scenarios. s. 78-86.
- Oksa, Jukka & Varis, Eija (1994): Karelian Republic - population, settlements and administration. s. 57-69.

- Euroopan komissio (1994): Mikä on Tacis? Euroopan komission Tacis informaa tiotoimiston julkaisu.
- Gateway-työryhmä (1994): Gateway toimintaohjelma (alaraportteineen). Työryhmämuistio. Ulkoasiainministeriö, kauppapoliittinen osasto. 2.6.1994. Helsinki.
- Hahl, Jarmo (1993): Suomen EY-jäsenyys ja itäkauppa. Turun kauppakorkeakoulu, yritystoiminnan tutkimuskeskus ja itäkaupan tutkimus- ja koulutusyksikkö. Sarja B tutkimusraportteja 3/93. Turku.
- Heikkilä, Leena (1995): Yritystoiminta Pietarissa. s. 8. Suomen ja Venäjän välisen kaupan esteet. s. 4-8. Muuttuva Itä-Eurooppa - Uudistuvat markkinat 9/1995. Ulkomaankauppaliitto. Helsinki.
- Honkanen, M., Juutilainen K., Heikkilä, M., Mattila T., Rummukainen, E. (1995): Venäjän kaupan opas. Pienteollisuuden keskusliitto ry. Helsinki.
- Hyvärinen, Jari (1993a): Pietari, Viro, Itäisen Suomenlahden seutu: kehittyvä vai taantuva talousalue? Keskusteluaiheita No. 437. 22.4.1993. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos. Helsinki.
- Hyvärinen Jari (1993b): Alueellinen kilpailukyky Suomen itäisellä rannikkoseudulla, Pietarissa ja Virossa. Keskusteluaiheita No. 455. ETLA, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos. Helsinki.
- Kaarre, Merja (1995): Suorat ulkomaiset sijoitukset telealalla Pietarissa ja Virossa. Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja 116/1995. Kauppa- ja teollisuusministeriö, teollisuusosasto. Helsinki.
- Kahiluoto, Heidi (1994): Investointien rahoitus Pietarissa. Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja 82/1994. Kauppa- ja teollisuusministeriö, teollisuusosasto. Helsinki.
- Kojo, Auli & Köngäs, Marileena (1995): Suomen gateway-asema lännestä arvioituna. Turun kauppakorkeakoulu, yritystoiminnan tutkimus- ja koulutuskeskus ja itäkaupan tutkimus- ja koulutusyksikkö. Sarja B tutkimusraportteja 1/95. Turku.
- Lainela, Seija (1993): Venäjän federatiivisen rakenteen muotoutuminen ja taoudellinen päätöksenteko; Pietarin asema. Idäntalouksien katsauksia 10/1993. Suomen Pankki, Idäntalouksien yksikkö. Helsinki. s. 5-18.
- Laurila, Juhani (1993): Suoran sijoitustoiminnan kehittyminen Venäjällä ja Suomen lähialueilla. Idäntalouksien katsauksia 10/1993. Suomen pankki, Idäntalouksien yksikkö. Helsinki. s. 33-61.

- Laurila, Juhani (1994): The Republic of Karelia: It's economy and financial administration. Review of Economies in Transition 8/1994. The Bank of Finland, Unit for Eastern European Economies. Helsinki. s.37-73.
- Linnainmaa, Hannu (1992), kts. Mäenpää, Männistö & Rikkinen (1992).
- Liuhto, Kari (1993): Tie menestykseen Venäjän lähialueilla - Suomalaisen yritysjohtajien kokemuksia liikkeenjohtamisesta Pietarissa, Petroskoissa ja Murmanskissa. Sarja B tutkimusraportteja 1/93. Turun kauppakorkeakoulu. Yritystoiminnan tutkimuskeskus ja Itäkaupan tutkimus- ja koulutusyksikkö. Turku.
- Luusua, Juha & Supponen, Matti (1994): EU-rahoitusopas yrityksille. Teollisuussihteeriraportti 5/1994. TEKES, Teknologian kehittämiskeskus. Helsinki.
- The Leontief Centre (1994) (Mojanen Maisa, ed.): St. Petersburg - An economic and legislative survey. Studies and Reports 34/1994. Ministry of Trade and Industry, Industry Department. Helsinki.
- The Leontief Centre (1995): The socioeconomic situation in St. Petersburg - a general overview. Jäsentiedote 2/1995. Suomalais-venäläinen kauppakamari. Helsinki. s. 16-39.
- McDonald, Kevin R. (1993): Why privatisation is not enough. Harvard Business Review. May-June 1993. USA. s. 49-59.
- Moisanen, Maija (toim.) (1994): Perustietoa Venäjän-kaupasta ja Venäjästä: kaupan rahoitus ja maksut. Jäsentiedote. Suomalais-venäläinen kauppakamari. 29.3.1994. Helsinki.
- Mäenpää, Ilmo, Männistö, Jarmo & Rikkinen, Jarmo (1992): Raja-alueesta talouden solmukohtaksi - Eriyistalousalueet ja Karjalan tasavallan ja Itä-Suomen taloudellisen yhteistyön edellytykset. Pohjois-Suomen tutkimuslaitoksen julkaisuja. Oulun yliopisto. Oulu.
- ed. lähteessä:
- Linnainmaa, Hannu (1992): Karjalan tasavallan ja Itä-Suomen taloudellinen yhteistyö. s. 47-51.
- Männistö, Jarmo & Rikkinen, Harri (1992): Yritystoiminnan organisointi, sijoittuminen ja kansainvälistyminen. s. 78-89.
- Männistö & Rikkinen (1992), kts. Mäenpää, Ilmo, Männistö, Jarmo, Rikkinen, Jarmo (1992).
- Mönkkönen, Kunnarus, Kotilainen & Noren (1995), kts. Tykkyläinen, Markku (ed.) (1995).

- Nemkovic, Druzinin & Baibuzinov (1994), kts. Eskelinen, Heikki, Oksa, Jukka & Austin, Daniel (1994).
- Oksa & Varis (1994), kts. Eskelinen, Heikki, Oksa, Jukka & Austin, Daniel (1994).
- Perheentupa, Olli (1994): Suomen ja Venäjän välinen lähialueyhteistyö. Muuttuva Itä-Eurooppa - Uudistuvat markkinat 41/1994. Ulko maankauppaliitto. Helsinki s. 23.
- Perheentupa, Olli (1995): Tilastotietoja Pietarin kaupungin ja Leningradin alueen taloudellisesta tilanteesta. Muuttuva Itä-Eurooppa - Uudistuvat markkinat 1/1995. Helsinki. s. 27-28.
- Porter, Michael E. (1990): The competitive advantage of nations. The Free Press. A Division of Macmillan, Inc. New York, USA.
- Rautava, Jouko (1994a): Venäjän järjestelmämuutos ja talouskehitys 1993. Idäntalouksien katsauksia 4/1994. Suomen Pankki, Idäntalouksien yksikkö. Helsinki. s. 14-15.
- Rautava, Jouko (1994b): Euroopan unionin ja Venäjän välinen kumppanuus- ja yhteistyösopimus - näkökohtia Suomen kannalta. Idäntalouksien katsauksia 9/1994. Suomen Pankki, Idäntalouksien yksikkö. Helsinki.
- Santalainen, Timo (1995): Gateways as a process - Creating value-adding gateway hubs and spokes. Studies and reports 91/1995. Ministry of Trade and Industry, Finland. Helsinki.
- Seppälä, Esko (1993): Yksityistäminen etenee Venäjällä. Muuttuva Itä-Eurooppa - Uudistuvat markkinat 29/1993. Ulkomaankauppaliitto. Helsinki. s. 2.
- Spiridovitsh, Seija (toim.) (1996): Finnfundin toiminta lähialueilla sekä Keski- ja Itä-Euroopassa. s. 22-23. Kansainvälisen valuuttarahaston toiminta Keski- ja Itä-Euroopassa. s. 18. Muuttuva Itä-Eurooppa - Uudistuvat markkinat 2/1996. Ulkomaankauppaliitto. Helsinki.
- Suomalais-venäläinen kauppakamari (1994). Jäsentiedote 10/1994. s. 31.
- Suomalais-venäläinen kauppakamari (1995): Venäjän hallituksen talousohjelmasta. Jäsentiedote 1/1995. Helsinki. s. 15.
- Sutela, Pekka (1993): Taloudellinen transitio Venäjällä. Idäntalouksien katsauksia 17.2.1993. Suomen Pankki, Idäntalouksien yksikkö. Helsinki. s. 5-10.
- Tarkkala, Maija-Liisa (1994): Finnfundin rahoitustoiminta Keski- ja Itä-Euroopassa. Muuttuva Itä-Eurooppa - Uudistuvat markkinat 40/1994. Ulkomaankauppaliitto. Helsinki. s. 7-8.

- Tiainen, Anu (1994): Kansainvälinen julkinen rahoituslähialueiden projektiviennissä. Helsinki.
- Tiusanen, Tauno (1994): From Marx to the market - The first five years of economic transition. Rastor-julkaisut. Tietomies-kirjasarjat. Helsinki.
- Tiusanen, Tauno & Berry, Richard (1994): The Eastern Market - Post-communism and the global economy. Rastor-julkaisut. Tietomies-kirjasarjat. Helsinki.
- Tiusanen, Tauno & Berry, Richard (1995): The Eastern Market - The investment climate in transitional economies. Rastor-julkaisut. Helsinki.
- Tulisalo, Timo & Vapaakallio, Sakari (1994): Suomi porttina idän markkinoille - Suomalainen idän gateway monikansallisen yrityksen näkökulmasta. Helsingin kauppakorkeakoulu, yrityshallinto. Taloustieto Oy. Helsinki.
- Tykkyläinen, Markku (ed.) (1995): Russian Karelia - an opportunity for the West. Joensuun yliopisto. Tiedonantoja No. 29. Joensuu.
- ed. lähteessä:
- Aula, Pirkka, Nygren, Niklas, Sharahov, Mihail, Vasara-Hammare, Nils (1995): Financial administration and local planning in Russian Karelia - Transition process and foreign co-operation, Sortavala as a case study. s. 23-34
- Alioravainen, Juha, Karmanov, Aleksei, Rautio, Vesa, Tervahauta, Sami (1995): Traffic connections between Finland and Russian Karelia - Road project from Niirala to Sortavala as a case study. s. 35-47.
- Mönkkönen, Kai, Kunnarus, Samuli, Kotilainen, Heli, Noren Michael (1995): Small enterprices and cross-border co-operation between Finland and Russian Karelia. s. 49-65.
- Ulkoasiainministeriö (1992): Suomen Keski- ja Itä-Euroopan -toimintaohjelma. Ulkoasiainministeriö, kauppapoliittinen osasto. Helsinki.
- Ulkoasiainministeriö (1993a): Suomen gateway-asehasta. Ulkoasiainministeriön kauppapoliittinen osasto. Helsinki.
- Ulkoasiainministeriö (1993b): Keski- ja Itä-Euroopan toimintaohjelma - Suomen toimintastrategia. Ulkoasiainministeriön julkaisuja 5/93. Helsinki.
- Ulkomaankauppaliitto (1993): Suomen gateway-asema idän ja lännen välissä. Muuttuva Itä-Eurooppa - Uudistuvat markkinat 32-33/1993. Helsinki. s. 5-9.

- Ulkomaankauppaliitto (1994a): Taustatiedot Pietarista talousalueena. s. 3-4. Etabloitumisvaihtoehdot Pietarin markkinoilla. s. 7. Ulkomaiset investoinnit Venäjällä. s. 11. Muuttuva Itä-Eurooppa - Uudistuvat markkinat 41/1994. Helsinki.
- Ulkomaankauppaliitto (1994b): EU:n Phare- ja Tacis-ohjelmat. s. 4-5. Kielteisiä kannanottoja Venäjän avustamisesta. s. 6. Muuttuva Itä-Eurooppa - Uudistuvat markkinat 48/1994. Helsinki.
- Ulkomaankauppaliitto (1995): Venäjän viennin uhkat. Muuttuva Itä-Eurooppa - Uudistuvat markkinat 9/1995. Helsinki. s. 8-10.
- Ulkomaankauppaliitto (1996a): Miten Euroopan unioni rahoittaa muutosta Itä-Euroopassa? s. 10-16. Sijoituksia yhdessä länsimaalaisen partnerin kanssa. s. 24-25. Muuttuva Itä-Eurooppa - Uudistuvat markkinat 2/1996. Helsinki. s. 24-25.
- Ulkomaankauppaliitto (1996b): Itä- ja Keski-Euroopan maiden näkymät parantuneet. Muuttuva Itä-Eurooppa - Uudistuvat markkinat 4/1996. Helsinki. s. 3.
- Vastamäki, Irja & Rissanen, Raisa (1996): Vientitakuut Euroopan uusille markkinoille. Muuttuva Itä-Eurooppa - Uudistuvat markkinat 2/1996. Ulkomaankauppaliitto. Helsinki. s. 26-31.
- Viljakainen, Juha (1995): Suomi tulevaisuuden Euroopassa - skenaarioita. Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja 128/1995. Helsinki.
- Vilkama, Tapio (1994): EU:n ja Venäjän välisen kumppanuus- ja yhteistyösopimuksen vaikutukset Suomen ja Venäjän väliseen kauppaan sekä talousyhteistyöhön. Muuttuva Itä-Eurooppa - Uudistuvat markkinat 40/1994. Helsinki. s. 9-11.
- Virtamo, Manu (1995): EU:n taloudelliset ulkosuhteet - uusi toimintakenttä myös Suomelle. Euroopan markkinat 6/1995. Helsinki. s. 2-4.
- Vuorinen, Kari (1995): Yritystoiminta Karjalan tasavallassa - perustietoa Karjan tasavallasta ja sen yritystoiminnasta. Pohjois-Karjalan lääninhallituksen julkaisu 5/1995. Joensuu.
- Vuoristo, Kai-Veikko (1994): Talousalueiden maailma. Profit. Porvoo.
- Widing, Barbro (1995): Suomi ja Itämeren alue. Euroopan markkinat 6/1995. Helsinki. s. 5-6.
- Wirtavuori, Jyrki (1994): EBRD ja sen tarjoamat mahdollisuudet suomalaisille yrityksille. Muuttuva Itä-Eurooppa - Uudistuvat markkinat 40/1994. Ulkomaankauppaliitto. Helsinki. s. 5-6.

Lehtiartikkelit

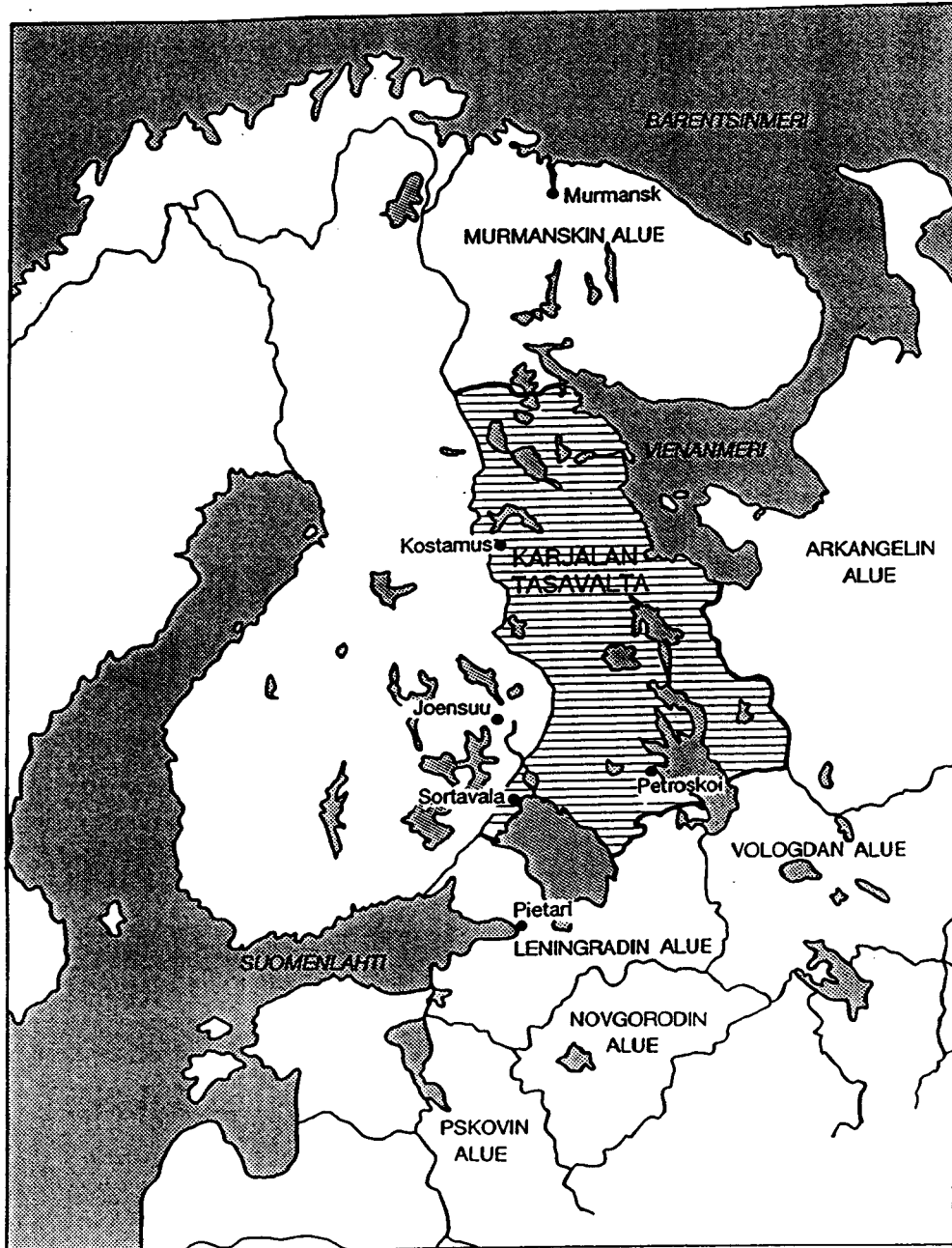
- Ahokas, Hannele (1996): Uusia takuita tulossa Venäjän-kauppaan. Idänkauppa 10/1996. Oy Edita Ab. Helsinki. s. 6-7.
- Kauppalehti 4.8.1995: Insideromistus haittaa Venäjän talouskehitystä. Vantaa. s. 9.
- Kauppalehti 6.2.1996: Venäjän alahuoneen uusi komissio - Yksityistämisen prosessi suurennuslasin alle. Vantaa. s. 7.
- Kauppalehti 23.10.1996: Budjettiepävarmuus varjostaa Venäjän ja IMF:n velkaneuvotteluita. Vantaa. s. 18.
- Kervinen, Seppo (1995): Fennoskandia pistää riskimarkat likoon Luoteis-Venäjälle. Tekniikka ja talous. 24.8.1995. Helsinki. s. 20.
- Laaninen, Urpo (1995): Leningradin oblasti ja Pietari yritetään nyt naittaa yhteen. Etelä-Saimaa 30.10.1995. Lappeenranta. s. 10.
- Luotonen, Jouni (1994): EU hämmentää itäkauppaa. Talouselämä 40/1994. Helsinki. s. 6-7.
- Malin, Risto (1993): Itä imee investoijia. Talouselämä 6/1993. Helsinki. s. 7.
- Mäkinen, Tapani (1994): Karjalan talous umpikujassa. Kauppalehti Optio 21.4.1994. Vantaa. s. 62-66.
- Mäkinen, Tapani (1996): Venäjän kommunistit jättäisivät kolmanneksen taloudesta yksityisille. Kauppalehti 12.4.1996. Vantaa. s. 18.
- Nieminen, Petri (1996): Suomalaiset yritykset ryntäsivät EU:n itäohjelmiin. Kauppalehti 13.1.1996. Vantaa. s. 8.
- Nironen, Erkki (1996): Moskovaan lähes puolet investoinneista. Idänkauppa 10/1996. Helsinki. s. 8-11.
- Pohjalainen, Ilkka (1995): Tacis tarjoaa Venäjän bisnestä. Etelä-Saimaa 15.2.1995. Lappeenranta.
- Rautava, Jouko (1997): Kitisten ja natisten, mutta kumminkin... Talouden rattaat pyörivät sittenkin. Venäjän aika 1/97. Tampere.
- Rekinen, Jyri-Jussi (1995): Tacis-lahjarahaa - mutta kenelle? Idänkauppa 3/1995. Helsinki. s. 22.
- Rekinen, Jyri-Jussi (1996): Tacis-asetukset uudistuivat. Idänkauppa 2/1996. Helsinki. s. 14.

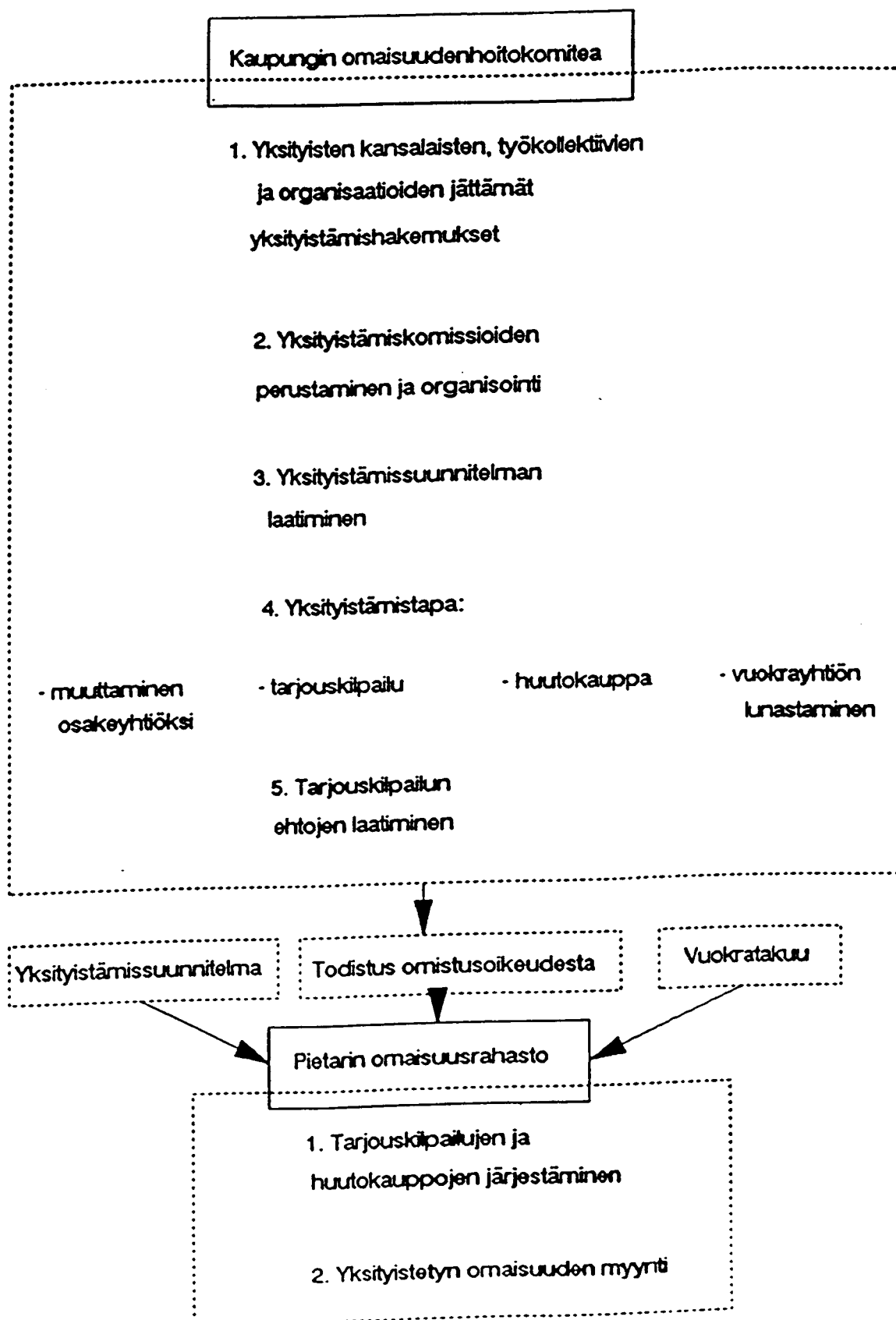
- Saarinen, Juha (1997): Pietari sinnittelee kohti parempaa tulevaisuutta. Venäjän aika 1/97. Tampere.
- Saastamoinen, Jukka (1994): Myynteille kyytiä. Kauppalehti Optio 21.4.1994. Vantaa. s. 40-47.
- Saastamoinen, Jukka (1996): Suomalaiset suuryritykset investoineet varovasti Venäjälle. Kauppalehti 5.10.1996. Vantaa. s. 6.
- Salin, Kimmo (1993): Pietarin tie. Kauppalehti Optio 11.11.1993. Vantaa. s. 22-23.
- Savolainen, Jukka (1996): Venäjä kiristi ulkomaisten yritysten verotusta. Idänkauppa 10/1996. Helsinki. s. 26.
- Tiusanen, Tauno (1993): IVY-investoinnit huutavat pääomaa. Talouselämä 5/1993. s. 32-33.
- Tuomi, Seppo (1996): Venäjällä alkamassa laaja investointiaalto. Kauppalehti 24.10.1996. Vantaa. s. 13.

Muut

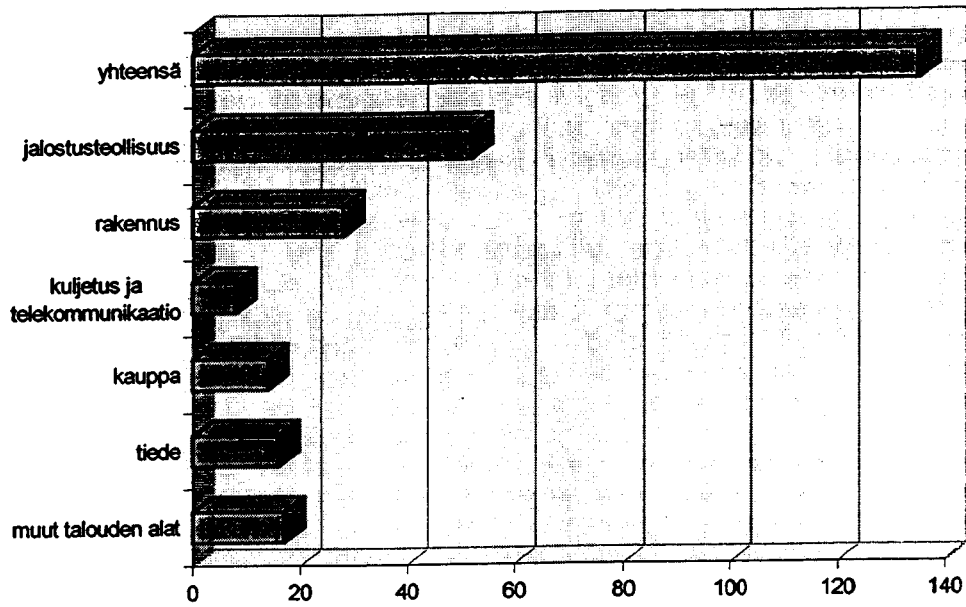
- KIE-toimintastrategia (1993). Keski- ja Itä-Euroopan toimintastrategia; yhteenveto ja suositukset. Moniste.
- Tiusanen, Tauno (1997): Itäinen Eurooppa kaupan ja investointien kohteena. MTV-akatemia -luento TV:ssä 12.2.1997.

LIITE 1: Suomi ja lähialueet (Vuorinen 1995)

LIITE 3: Yksityistettyjen yritysten osuudet alan mukaan Pietarissa vuonna 1994 (prosenttia yksityistetyistä yrityksistä). (Suomalais-venäläinen kauppakamari/The Leontief Centre 1995, s. 33).

LIITE 4: Lähialueyhteistyön arviointia (lähialueyhteistyö laajasti ajateltuna, ei pelkästään sopimuksen mukainen yhteistyö).

LÄHIALUEYHTEISTYÖN

Vahvuudet

halpa työvoima
lähimarkkinat
alhainen hintataso
tietotaito
nopeat huolto-
ja kulkuyhteydet
EU:n reuna-alue
vuokrataso
yrityskulttuuri
rajan läheisyys
raaka-ainevarat
tuotteiden laatu
radiopuhelin
perinteet
yhteydet muualle suomeen

Heikkoudet

työvoiman ammattitaidottomuus
kielitaidottomuus
tuotteiden huono laatu
toimitusajat
pitämättömät sopimukset
kiinteistöjen huono kunto
epäselvät omistusoikeudet
omistusoikeuden puuttuminen
puutteellinen lainsäädäntö
huono ostovoima
inflaatio
korkeat verot ja tullit
työmoraali
byrokraattinen paperisota
pankki- ja tietoliikenneyhteydet
toiminnan rahoittaminen
alku aina hankala
tiedon saanti
maksutavat

Uhkat

lainsäädäntö kehittymätöntä
poliittinen epävakaisuus
rikollisuus
kilpailijat
ympäristöongelmat
verotus
taloudellinen epävakaisuus

Mahdollisuudet

kilpailijat
laaja väestöpohja
kehittyvä lainsäädäntö
turvallisuuden tarve
kulttuuri
unelmaympäristö
puute kaikesta
olosten vakiintuminen
elintasoero

LIITE 5: Maapolitiikka ja maaluokitukset (tilanne 1.3.1996). (Vastamäki & Rissanen 1996, s. 27).

	Maaluokka	Poliittisen riskin takuukate	Lyhyt maksuaika erityisehdot	Keskipitkä/pitkä maksuaika erityisehdot
Tšekin tasavalta	A (1/5)	95 %	-	-
Unkari	C (3/5)	90 %	-	-
Slovenia	C (3/5)	90 %	-	-
Puola	C (3/5)	90 %	-	-
Slovakia	C (3/5)	90 %	-	-
Romania	D (4/5)	90 %	remburssivaatimus	finanssiministeriön tai hyväksytyyn pankin takaus
Bulgaria	E (5/5)	85 %	remburssivaatimus	takuita ei myönnetä
Kroatia	E (5/5)	85 %	remburssivaatimus	takuita ei myönnetä
Viro	D (4/5)	90 %	takuita tapauskohtaisesti	finanssiministeriön tai hyväksytyyn pankin takaus, takuita tapauskohtaisesti
Latvia	E (5/5)	85 %	takuita tapauskohtaisesti, alennettu kate	hankekohtaiset vastavakuusvaatimukset
Liettua	E (5/5)	85 %	takuita tapauskohtaisesti, alennettu kate	finanssiministeriön takaus, hankekohtaiset vastavakuusvaatimukset
Venäjä	E (5/5)	85 %	remburssivaatimus	erityisriskinotto

TAKUUKESKUKSEN MAALUOKITUS

A-maat	alhainen riski
B-maat	suhteellisen alhainen riski
C-maat	keskitason riski
D-maat	suhteellisen korkea riski
E-maat	korkea riski

LIITE 6: Moody'sin ja Standard&Poor'sin investointitasot (Ulkomaankauppaliitto1996)

Investointitaso jakaantuu 10 alaluokkaan:

Moody's **Standard&Poor's**

Erittäin hyvä, huipputason luokka:

Aaa	AAA
Aa1	AA+
Aa2	AA
Aa3	AA-

Vahva luokka:

A1	A+
A2	A
A3	A-

Hyväksyttävä luokka:

Baa1	BBB+
Baa2	BBB
Baa3	BBB-

Investointitason alapuolisia luokituksia pidetään spekulatiivisina ja epävarmoina riskeinä:

Moody's **Standard&Poor's**

Spekulatiivinen, paljon epävarmuustekijöitä:

Ba1	BB+
Ba2	BB
Ba3	BB-

Ei suositeltava:

B1	B+
B2	B
B3	B-

Erittäin heikko:

Caa1	CCC+
Caa2	CCC
Caa3	CCC-